

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ*

**ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΠΑΛΤΣΙΩΤΗΣ, ΤΑΣΟΣ ΤΕΛΟΓΛΟΥ,
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΙΤΣΕΛΙΚΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ**

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ, 2002

1. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ: ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ ΣΕ ΜΙΑ ΜΕΤΑΒΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο καθορισμός, τα μεγέθη και η κατάσταση της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία αποτέλεσε ζήτημα τριβής του ελληνικού με το αλβανικό κράτος από τη δημιουργία του δεύτερου έως και σήμερα. Έτσι, η ανάλυση της συγκυρίας και η προσπάθεια εξαγωγής συμπερασμάτων δεν μπορεί παρά να λάβει υπόψη, πέρα από την παρούσα πολιτική πραγματικότητα, τόσο τους διεθνείς συσχετισμούς και την ιστορική ανάλυση, αφού είναι εύκολα διαπιστώσιμο ότι μια σειρά από πολιτικές (από τις εμπλεκόμενες πλευρές), αλλά και τα ιδεολογήματα στα οποία πολλές φορές βασίζονται, ανάγονται ή έλκουν την καταγωγή τους στον 19ο και στις αρχές του 20ού αιώνα.

* Το κείμενο είναι περίληψη έκθεσης που συντάχθηκε ύστερα από πρόταση και για λογαριασμό του Κέντρου Ευρωπαϊκού Συνταγματικού Δικαίου – Ίδρυμα Θεμιστοκλή και Δημήτρη Τσάτσου τον Ιούνιο 2001. Βασίστηκε σε έρευνα πεδίου που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια μιας βραχείας διάρκειας αποστολής στην Αλβανία, από την 25η έως την 30η Μαΐου 2001, αλλά και σε βιβλιογραφία. Το κείμενο αποτελεί προδημοσίευση συλλογικού τόμου με τίτλο «Η Ελληνική μειονότητα της Αλβανίας» που θα δημοσιευτεί από τις εκδόσεις «Κριτική» εντός του 2002 στη Σειρά Μελετών του Κέντρου Ερευνών Μειονοτικών Ομάδων.

1. ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΟ ΕΛΛΗΝΟΑΛΒΑΝΙΚΟ ΕΘΝΟΣ ΣΤΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΗΠΕΙΡΟΥ

Η βούληση εδαφικής επέκτασης της Ελλάδας προς βορρά, και η σύγκρουσή της με τους ήδη συγκροτημένους στα μέσα του 19ου αιώνα σλαβικούς εθνικισμούς, την ώθησε στην πολιτική προσεταιρισμού των αλβανόφωνων πληθυσμών. Η μεγάλη ανατολική κρίση του 1875-1881, είναι ίσως η αρχή μιας συγκροτημένης ελληνικής πολιτικής έναντι του τότε γεννημένου Αλβανικού Ζητήματος, και αυτού του ίδιου του αλβανικού εθνικισμού σαν συγκροτημένης ιδεολογίας. Ο αλβανικός εθνικισμός συγκροτείται αρκετά αργά σε σχέση με τους άλλους βαλκανικούς εθνικισμούς, και εκμεταλλεύεται ως ένα σημείο το σχήμα του «κοινού σλαβικού κίνδυνου», αφού περιοχές που κατοικούνται από Αλβανούς διεκδικούνται από Σέρβους, Μαυροβούνιους και Βουλγάρους. Έτσι, δεν είναι παράδοξο ότι σε αρκετές περιπτώσεις ιδεολογήματα και επιστημονικοφανή συμπεράσματα της ελληνικής πλευράς, τροποποιημένα ή μη, ενστερνίζονται και ενσωματώνει και η αλβανική πλευρά.

Η βασική ιδεολογική αιχμή της ελληνικής πλευράς είναι ότι οι Αλβανοί δεν συνιστούν έθνος, αλλά αντίθετα μια ρευστή εθνότητα, που θα οδηγείτο στη συγχώνευσή της στο ελληνικό έθνος. Ενδιάμεσο στάδιο για την επίτευξη της συγχώνευσης και για την πολιτική εκπροσώπηση των μουσουλμάνων σε ένα κοινό ελληνοαλβανικό κράτος (δηλαδή ελληνικό) ήταν το ιδεολόγημα του κοινού ελληνοαλβανικού έθνους. Η πολιτική αντιμετώπισης των Αλβανών ως «μη έθνους» συνεχίστηκε και μετά την ίδρυση του αλβανικού κράτους, ακόμη και μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Βασική παραλλαγή αυτής της πολιτικής είναι ότι κάθε ορθόδοξος Αλβανός είναι Έλληνας ή εν δυνάμει Έλληνας. Η τάση αυτή ενυπάρχει και σήμερα στην ελληνική πολιτική και σε αυτή της «Ομόνοιας», και εν μέρει έδωσε το ιδεολογικό υπόβαθρο στην πρόσφατη κρίση στη Χιμάρα. Η σκέψη αυτή θεωρεί ιστορικό πεπρωμένο τη μετατροπή των ορθόδοξων Αλβανών σε Έλληνες βασιζόμενη σε ψευδή δεδομένα.

Αντιστρόφως, ο φόβος της Ελλάδας και του Πατριαρχείου για τη δημιουργία αλβανικού εθνικισμού, συνιστώσα του οποίου θα ήταν οι ορθόδοξοι Αλβανοί, βρίσκει σύμμαχο την Οθωμανική Αυτοκρατορία, και μετά το 1908 και την Επανάσταση των Νεότουρκων, η οποία, από τη δική της πλευρά, βλέπει εχθρικά τη συγκρότηση των μουσουλμάνων Αλβανών σε έθνος. Η Ελλάδα, μετά την αποτυχία της να προσαρτήσει το 1913 το έδαφος που διεκδικεί (δηλαδή μέχρι και τη γραμμή Αυλώνα - Κορυτσά), παγώνει τη χρήση του όρου «Βόρειος Ήπειρος». Ο αλυτρωτικός (πια) όρος Βόρειος Ήπειρος χαρακτηρίζει τα εδάφη που ακόμα διεκδικούνταν από την Ελλάδα και ο όρος «Βορειοηπειρώτης» αντίστοιχα τους ορθόδοξους πληθυσμούς που τα κατοικούσαν. Μέχρι και σήμερα, ως επιχείρημα της ελληνικότητας αυτών των περιοχών προτάσσεται η ύπαρξη ελληνικών σχολείων σε πολλές ορθόδοξες κοινότητες μέχρι τη δημιουργία του αλβανικού κράτους ή και αργότερα, θεωρώντας δεδομένο τον απaráλλαχτο και στατικό χαρακτήρα της εθνικής ταυτότητας. Αγνοείται έτσι η ιδιαίτερη θέση και το γόητρο της ελληνικής γλώσσας και παιδείας στα ύστερα οθωμανικά Βαλκάνια, και ιδίως στην περιοχή αυτή, ακόμη και μετά τη δημιουργία του αλβανικού κράτους ακόμη και στους μουσουλμάνους.

2. Η ΗΠΕΙΡΟΣ ΜΕΤΑΞΥ ΔΥΟ ΕΘΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Η αλβανοφωνία προς νότον στην Ήπειρο επεκτείνεται μέχρι τη γραμμή Άγιοι Σαράντα - Δέλβινο - νότια του Αργυροκάστρου. Ανατολικά της Δρόπολης και του Πωγωνίου ακολουθεί ουσιαστικά τη συνοριακή γραμμή, συναντώντας τη σλαβοφωνία στα δυτικά άκρα των νομών Φλώρινας και Καστοριάς. Το νοτιοδυτικό τμήμα, νοτίως της γραμμής που περιγράψαμε, κατέχει συμπαγώς η ελληνοφωνία. Νότια όμως της ελληνόφωνης περιοχής, σταδιακά από τη θάλασσα –και όσο επεκτείνεται προς νότον καταλαμβάνοντας μεγαλύτερο τμήμα της ενδοχώρας– υπάρχει η άλλοτε συμπαγής αλβανόφωνη περιοχή της Τσαμουριάς. Η αλβανοφωνία ξεκινούσε από το νοτιοδυτικό άκρο του σημερινού αλβανικού κράτους (χωριά της Κονίσπολης), καταλάμβανε μικρό τμήμα της δυτικότερης επαρχίας Φιλιατών, ολόκληρη την επαρχία Θυάμιδος (Ηγουμενίτσας) και Μαργαριτίου, σημαντικό τμήμα της επαρχίας Σουλίου (το δυτικότερο), έφτανε ανατολικά μέχρι το νοτιοδυτικό άκρο του νομού Ιωαννίνων και καταλάμβανε σημαντικό τμήμα του νομού Πρέβεζας (περίπου δυτικά του Θεσπρωτικού και βόρεια του Λούρου). Η συμπαγής όμως αυτή αλβανόφωνη περιοχή δεν ήταν ομοιόμορφη και θρησκευτικά, αφού στον νομό Πρέβεζας και στη περιοχή της Πάργας δεν υπήρχαν μουσουλμανικοί οικισμοί.

Αντίθετα, οι ελληνόφωνες περιοχές στην Αλβανία, συνιστούν συνεχή επέκταση της ελληνοφωνίας. Εδώ, όλος ο ελληνόφωνος πληθυσμός είναι ορθόδοξος και οι ελάχιστοι αλβανόφωνοι οικισμοί δεν αλλοιώνουν την εικόνα της συμπαγούς ελληνοφωνίας. Στην αλβανόφωνη περιοχή της «Βόρειας Ηπείρου», απαντώνται ορθόδοξοι και μουσουλμανικοί (σουνίτες και μπεκτασήδες), πληθυσμοί.

Μια πρώτη παρατήρηση σε σχέση με τα παραπάνω είναι ότι σε περιοχές όπως της Κορυτσάς, της Ερσέας, του Λεσκοβικίου, της Πρεμετής, και προφανώς σε όλες τις βορειότερες, δεν υπήρχε ούτε μια ελληνόφωνη αγροτική εγκατάσταση. Παρόλα αυτά, η κατασκευή και η διεκδίκηση της Βορείου Ηπείρου βασίστηκε σε δύο μερικές αποκρύψεις: της γλώσσας των ορθόδοξων, και κατά δεύτερο λόγο, της θρησκευτικής σύνθεσης του πληθυσμού. Πρέπει εδώ να τονιστεί ότι η υποτιθέμενη ελληνόφωνη αυτή περιοχή άρχιζε από τη Χιμάρα, συμπεριλαμβάνοντας και τα επτά ιστορικά της χωριά. Συνηθισμένη τακτική επίσης, ήταν η κατηγοριοποίηση σε Έλληνες και Αλβανούς σύμφωνα με το θρήσκευμα: οι ορθόδοξοι είναι Έλληνες και οι μουσουλμάνοι Αλβανοί. Η ελληνική ιστοριογραφία έχει επίσης αποσιωπήσει τον ουσιαστικό ρόλο των (νότιων) ορθόδοξων Αλβανών, κυρίως της Κορυτσάς και κατά δεύτερο λόγο του Μπερατίου, αλλά ακόμη και του Αργυροκάστρου, στην αλβανική εθνογένεση.

3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ

Ο τρόπος με τον οποίο η ελληνική μειονότητα, όπως τη γνωρίζουμε σήμερα, συγκροτήθηκε ιστορικά και δημογραφικά, είναι περισσότερο αποτέλεσμα της πολιτικής που ασκήθηκε επί Χότζα, παρά των διαφόρων ελληνοαλβανικών τριβών και της ελληνικής πολιτικής για την ελληνική μειονότητα τον Μεσοπόλεμο.

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στις λεγόμενες «μειονοτικές ζώνες» υπήχθησαν όλοι οι οικισμοί των οποίων μητρική

γλώσσα ήταν η ελληνική. Ουσιαστικά μόνο τα τρία ελληνόφωνα χωριά της Χιμάρας και η Narta (Άρτα) της Αυλώνας δεν εντάχθηκαν σε μειονοτικό καθεστώς, ενώ αντίθετα εντάχθηκαν σε αυτό τα δύο ελληνόφωνα χωριά της περιφέρειας της Πρεμετής, μολοντί δεν είχαν υπογράψει στον Μεσοπόλεμο το αίτημα της προσφυγής στο Δικαστήριο της Χάγης για το ζήτημα των σχολείων.

α. Η ελληνική ταυτότητα και ο αριθμός των Ελλήνων στην Αλβανία

Ένα από τα κεφαλαίωδη προβλήματα που αντιμετωπίζει κανείς σήμερα, ερευνώντας τα μεγέθη της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, είναι πως, κατά τη διάρκεια του χοτζικού καθεστώτος, το δικαίωμα της μειονοτικής εκπαίδευσης αλλά και της «εθνικότητας» (Kombesia) του ατόμου χανόταν εκτός των «μειονοτικών ζωνών», ακόμη και σε πόλεις των νομών όπου υπήρχαν οι μειονοτικές ζώνες. Η μετοίκηση λοιπόν από τη «μειονοτική ζώνη» συνεπάγεται, για δύο περίπου γενιές, τη στέρηση των μειονοτικών δικαιωμάτων. Οποιαδήποτε λοιπόν αριθμητική προσέγγιση των μεγεθών της μειονότητας είναι λειψή, εάν δεν λάβει υπόψη της το προηγούμενο δεδομένο, του οποίου πλέον οι πραγματολογικές διαστάσεις δεν είναι εντοπίσιμες.

Το 1930, υπάρχει μια σχετικά αξιόπιστη καταγραφή 37.000 Ελλήνων στην Αλβανία, αριθμός που δίνει το ανώτερο δυνατό όριο. Η αντίστοιχη αύξηση του αλβανικού πληθυσμού μέχρι τη δεκαετία του 1980 είναι τετραπλάσια, κάτι που θα έφερνε τον ελληνικό - ελληνόφωνο πληθυσμό περίπου στις 150.000. Αντίθετα, η απογραφή του 1989 δίνει 58.758 Έλληνες, χωρίς να περιλαμβάνεται σε αυτούς ο πληθυσμός της Χιμάρας. Προφανώς, πρόκειται για αυτούς οι οποίοι ήταν καταγεγραμμένοι με Kombesia grek (*Εθνικότητα ελληνική*). Η αλβανική απογραφή έδινε 56.500 Έλληνες για τις περιφέρειες των Αγ. Σαράντα, Δέλβινου και Αργυρόκαστρου (59.700 αν ομαλοποιηθεί για το 1992). Το άθροισμα των κατοίκων των αγροτικών οικισμών, μαζί με τους Έλληνες των τριών πόλεων της περιοχής -ακολουθώντας στον αριθμό τους και τις εκτιμήσεις των ιδίων των Ελλήνων της Αλβανίας- και παραδεχόμενοι υποθετικά όλο τον πληθυσμό των ελληνικών χωριών, ως ελληνόφωνο, με δυσκολία θα ξεπερνούσε τις 60.000-61.000 των Ελλήνων στην περιοχή των μειονοτικών ζωνών. Η απόκλιση από την αλβανική απογραφή του 1989, αφορά δηλαδή maximum 4.000 ως 5000 Έλληνες μέσα στις μειονοτικές περιοχές.¹

Εκτός των μειονοτικών ζωνών, οι αριθμητικές εκτιμήσεις είναι σαφώς πιο δύσκολες. Πέρα από το καταγεγραμμένο αντικειμενικό πρόβλημα της στέρησης των μειονοτικών δικαιωμάτων ως αποτελέσματος της μετοίκησης, τίθενται πλέον και άλλες δυσκολίες υποκειμενικής φύσης που αφορούν τον επαναπροσδιορισμό της πραγματικής ταυτότητας των ανθρώπων αυτών, αλλά και της γλώσσας τους στις περιοχές εκτός «μειονοτικών ζωνών».² Το πρόβλημα εντοπίζεται κυρίως στα Τίρανα, όπου η απογραφή δίνει 610 άτομα ως Έλληνες, και δευτερευόντως στην Αυλώνα στην οποία δίνει 200. Ο αριθμός των Ελλήνων ήταν και είναι στα Τίρανα, αλλά και στην Αυλώνα και στο Δυρράχιο, υπερπολλαπλάσιος των αλβανικών απογραφών, και αυτό είναι προφανές αποτέλεσμα της μετοίκησης και της εξό-

δου από τον αγροτικό αλβανικό νότο προς τα αστικά κέντρα.

Ο εξαιρετικά δύσκολος εντοπισμός της ελληνικής μειονότητας εκτός «μειονοτικής ζώνης» είναι επίσης αποτέλεσμα του υψηλού βαθμού ένταξης της στην αλβανική κοινωνία. Η κοινωνική ανέλιξη των Ελλήνων της Αλβανίας ήταν δυνατή και «ευπρόσδεκτη» από το καθεστώς στον βαθμό που συνοδεούνταν με απομάκρυνση από την ελληνική εθνική ιδεολογία. Η βαθμιαία -ηθελημένη ή έμμεσα εξαναγκαστική- αφομοίωση των Ελλήνων της Αλβανίας αποτέλεσε την προϋπόθεση ένταξής τους στον αλβανικό εθνικό ιστό. Με αυτή την έννοια, σε αντίθεση με την «Εθνική Ελληνική Μειονότητα», οι Έλληνες της Αλβανίας δεν ήταν ποτέ κοινωνικά αποκλεισμένοι ή περιθωριοποιημένοι.

Αποτέλεσμα αυτής της ένταξης των Ελλήνων στην αλβανική κοινωνία είναι και ο σημαντικός αριθμός των μεικτών γάμων: ένας στους δύο γάμους, σύμφωνα με έρευνα του Ιδρύματος Soros στην Αλβανία πριν από τρία χρόνια, έχει γίνει με άτομα άλλης εθνικότητας. Τα παιδιά που προέρχονται από μεικτούς γάμους στα αλβανικά αστικά κέντρα είχαν πλημμελή ή καθόλου γνώση της ελληνικής γλώσσας και ήταν πλήρως ενσωματωμένα σε μια αλβανική εθνική ταυτότητα, κάτι που σήμερα φαίνεται ότι έχει μερικώς αναστραφεί.

Η σταδιακή αφομοίωση των μειονοτικών που κατοικούσαν εκτός ζώνης, η φυγή πολλών μελών της μειονότητας προς την Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, αλλά και κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 30, τα σημαντικά μεγέθη διασποράς που προέρχονται από την ελληνική μειονότητα, είναι παράγοντες που συμβάλλουν σε σημαντική μείωση του αρχικά υπολογισμένου μέγιστου αριθμού των 150.000, και αναγκαστικά μειώνουν τον αριθμό των Ελλήνων κάτω από τις 100.000. Θεωρούμε ότι στους 60.000 της μειονότητας στις ζώνες πρέπει να προσθέσουμε έναν αριθμό καταγόμενων από αυτές, γύρω στις 20.000 για την υπόλοιπη Αλβανία, οι οποίοι διατηρούσαν και διατηρούν μια δευτερεύουσα ελληνική εθνοτική ταυτότητα και επαρκή ή μέτρια γνώση της ελληνικής γλώσσας.

Μπορούμε, με αρκετή ευκολία, να θεωρήσουμε Έλληνες τη συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων των ελληνόφωνων αγροτικών οικισμών. Παρόλα αυτά, πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι και σε αυτά τα χωριά υπάρχουν οικογένειες μεικτών γάμων, κυρίως με ορθόδοξους Αλβανούς. Γενικός κανόνας που αφορά τους μειονοτικούς των τριών πόλεων των «ζωνών» (Δέλβινο, Αγ. Σαράντα και Αργυρόκαστρο) είναι ότι στις πόλεις αυτές τα εκάστοτε παιδιά των μεικτών γάμων, ακόμη και αν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα, είχαν υπερισχύουσα την αλβανική ταυτότητα. Αυτό ισχύει λιγότερο για τους Αγ. Σαράντα, αρκετά για το Δέλβινο και σχεδόν καθολικά για το Αργυρόκαστρο, στο οποίο άλλωστε όλο τον 20ό αιώνα οι Έλληνες ήταν μια μικρή μειοψηφία. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι ακόμη και τα τέκνα οικογενειών με αμφότερους γονείς από την ελληνική μειονότητα, στον βαθμό που δεν έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα, ή δεν εξαρτώνται κοινωνικά και οικονομικά από «βορειοηπειρωτικά» δίκτυα, έχουν μια διπλή ταυτότητα. Μια εθνική-κρατική αλβανική και μια εθνοτική ελληνική, οι οποίες μάλιστα δεν βρίσκονται σε σύγκρουση. *Τη διαπίστωση της μη-συγκρουσιakότητας των δύο αυτών ταυτοτήτων πρέπει να πάρει πολύ σοβαρά η ελληνική πολιτική στην Αλβανία.*

Ιδιαίτερο πρόβλημα συνιστά η κατάσταση στα Τίρανα κυρίως, και σε άλλες πόλεις όπως η Αυλώνα και το Δυρράχιο. Υπάρχουν και άλλα στοιχεία που μας επιτρέπουν εκτιμήσεις για έναν ελληνικό πληθυσμό «πολλαπλών ταχυτήτων». Στις βουλευτικές εκλογές του 1992, το ΚΕΑΔ έλαβε από 1 ως 2,4% στις διάφορες ζώνες των Τιράνων, φτάνοντας περίπου τις 2000 ψήφους στις δημοτικές εκλογές του 1992. Σημειώνουμε ακόμη την αδυναμία των Ελλήνων των Τιράνων να ιδρύσουν σχολείο ή σύλλογο, σε αντίθεση με τους Μακεδόνες, που έχουν ιδρύσει συλλόγους όχι μόνο στα Τίρανα, αλλά και σε άλλες πόλεις. Σε τι βαθμό μπορεί να συντηρηθεί η ελληνική ταυτότητα στις μεγάλες αλβανικές πόλεις είναι νομίζουμε ένα καιριο ζήτημα. Φαίνεται ότι μέχρι στιγμής αυτό είναι ιδιαίτερα δύσκολο. Η ελληνική μειονότητα στα Τίρανα βρίσκεται σε σαφώς πλεονεκτικότερη κοινωνικοοικονομική θέση από ότι οι σλαβόφωνοι, και έτσι μπορεί από μια πρώτη ματιά να εξηγηθεί η μεγαλύτερη «συσπείρωση» των δεύτερων.

Η αποψίλωση των πόλεων του νότου από Έλληνες μειονοτικούς, κατά τη γνώμη μας, είναι, αυτή τη στιγμή, σημαντικότερο ζήτημα από τη «γεωγραφική» αποψίλωση που επιφέρει η πλήρης ή μερική εγκατάλειψη ορισμένων οικισμών. Θα μπορούσε να συμφωνήσει κανείς ότι η εγκατάλειψη των ακριτικών περιοχών των μειονοτικών ζωνών, όπως στην περιοχή Πωγωνίου, έχει μια πολιτική σημασία στον βαθμό που «συρρικνώνει» τη μειονοτική περιφέρεια. Η ελληνική μειονότητα όμως, περισσότερο λογικά παρά συμβολικά, θα πρέπει να ενδιαφέρεται περισσότερο για την ανάπτυξη ορισμένων μεγάλων οικισμών στην περιοχή.

Τα αριθμητικά μεγέθη της μειονότητας σήμερα, εντός των ζωνών (συμπεριλαμβανομένων των πόλεων), δεν πρέπει να ξεπερνούν το ένα τρίτο του αρχικού της μεγέθους. *Ένας αριθμός γύρω στις 20.000 με 25.000 πρέπει να ανταποκρίνεται στη σημερινή κατάσταση.* Ένα άλλο ζήτημα που είναι καιριο σε ό,τι αφορά την ποιοτική απεικόνιση των προηγούμενων μεγεθών, είναι ο αριθμός των εναπομεινάντων ανθρώπων που διαθέτουν μόνιμη απασχόληση στην Αλβανία και δεν πηγαινοέρχονται στην Ελλάδα.

Η διατήρηση μιας «αγροτικής» μειονότητας, στενά συνδεδεμένης με τη γη της, καθίσταται και εκ των πραγμάτων ιδιαίτερα προβληματική σήμερα. Χωρίς να αμφισβητεί κανείς τη σημασία του γεωστρατηγικού επιχειρήματος της «κατοχής» από τη μειονότητα συμπαγών περιοχών, αυτό συντηρεί την εγκυρότητά του, μόνο μέσω της πολιτικής μη μεταβίβασης των ελληνικών περιουσιών και γαιών. Από την πλευρά του, το αλβανικό κράτος δεν έχει ούτε τις οικονομικές δυνατότητες ούτε μάλλον και (ισχυρή) πολιτική βούληση να υλοποιήσει μια πολιτική πληθυσμιακής διάσπασης των ελληνόφωνων περιοχών. Η ρητορική της Ομόνοιας σχετικά με την παντοτινή προσπάθεια του αλβανικού κράτους να διώξει τη μειονότητα και να την διασπάσει στον γεωγραφικό χώρο, έρχεται σε αντίθεση με τις διαπιστώσεις σχετικά με την περιορισμένη μεταφορά πληθυσμού επί Χότζα σε μια «σοβιετικού» τύπου ανάπτυξη περιοχών. Ουσιαστικά τροφοδοτεί την ιδιαίτερα αναχρονιστική εδαφοκεντρική πρόσληψη των μειονοτικών δικαιωμάτων από την ίδια την ηγεσία της μειονότητας. Κατά τα λοιπά, η αντίληψη αυτή ελάχιστα ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Η επανατροφοδότηση

αυτής της λογικής σήμερα, προκειμένου να φανεί πως τάχα η αγροτική έξοδος των Ελλήνων προς τα παράλια και το αλβανικό κέντρο είναι αποτέλεσμα της βούλησης του αλβανικού κράτους για πολιτική διάσπαση της μειονότητας, είναι ανεδαφική. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να αποκλειστεί το ότι τμήματα της αλβανικής ηγεσίας μπορεί να έχουν στο νου μια τέτοια πολιτική για το μέλλον. Χρειάζεται όμως παρακολούθηση και αξιολόγηση κάθε φορά των πληθυσμιακών μετακινήσεων και όχι αταβιστική επανάληψη κάποιων ιδεολογημάτων.

β. Οι Βλάχοι της Αλβανίας

Η βλαχόφωνη γλωσσική ομάδα στην Αλβανία συνιστά και σήμερα την πολυπληθέστερη μάλλον αλλόγλωσση ομάδα. Η ομάδα αυτή, πέρα από την αστική της συνιστώσα, τμήμα της οποίας συμμετέχει ενεργά στις αλβανικές ελίτ από τη δημιουργία του αλβανικού κράτους, αλλά και πιο πριν ακόμη, μεταπολεμικά κυρίως μετακινήθηκε από τους αγροτικούς και κτηνοτροφικούς οικισμούς προς τις πόλεις. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν βρίσκονται και σήμερα Βλάχοι σε αγροτικές εγκαταστάσεις. Στη σημερινή τους εγκατάσταση οι Βλάχοι μπορούν να εντοπιστούν σε δύο τοπικές - γεωγραφικές ενότητες. Η πρώτη κατοικεί στις περιοχές του Πόγραδετς, της Κορυτσάς και της Ερσέκας, της Πρεμετής, και σε μικρότερο βαθμό του Αργυροκάστρου και των Αγ. Σαράντα. Η δεύτερη σημαντική οικιστική συγκέντρωση εντοπίζεται βόρεια της γραμμής Αυλώνας - Βερατίου μέχρι την Καβάγια. Ένα σημαντικό τμήμα των πόλεων του Δυρραχίου, του Ελμπασάν, της Λούσνια, του Φιέρι και της Αυλώνας κατοικείται από Βλάχους. Από την πρώτη ενότητα, ένα επίσης σημαντικό τμήμα των πόλεων του Πόγραδετς, της Κορυτσάς, και μικρό τμήμα στις άλλες πόλεις του νότου επίσης κατοικείται από Βλάχους. Σε αυτές τις πόλεις πρέπει να προσθέσουμε και τα Τίρανα, αλλά και σε μικρότερο βαθμό το Μπεράτι. Οι κωμοπόλεις και τα χωριά με αμιγή ή σχεδόν αμιγή βλάχικο πληθυσμό είναι σήμερα ελάχιστα.

Ο έγκυρος ερευνητής Tom Winniffrith υπολόγισε, το 1998, σε 200.000 τους Βλάχους της Αλβανίας, συμπεριλαμβάνοντας όλους αυτούς που αυτοαποκαλούνται Βλάχοι από καταγωγή -ασχέτως αν γνωρίζουν τη γλώσσα- καθώς και όσους την μιλούν αλλά δεν αναφέρονται σε ξεχωριστή ταυτότητα. Το ΚΕΑΔ δίνει 150.000, η Ρουμανική πρεσβεία 300.000. Οι ηγέτες του «φιλορουμανικού» Συλλόγου στα Τίρανα μας ανέφεραν 200.000 Βλάχους, εκ των οποίων 100.000 ομιλούν τη γλώσσα. Ο αριθμός αυτός πρέπει να βρίσκεται κοντά στην πραγματικότητα για το 1990. Είναι προφανές ότι η διαδικασία αφομοίωσης των Βλάχων ομοιάζει εν πολλοίς με αυτή της ελληνικής μειονότητας.

Σε αρκετές περιπτώσεις, και από τους ίδιους τους Βλάχους της Αλβανίας, αμφισβητείται το ενιαίο της ομάδας αυτής. Προτάσσεται μια ομαδοποίηση σχετική με την περιοχή εγκατάστασης ή και τον οικισμό απώτερης καταγωγής της κάθε ομάδας. Πράγματι, ιστορικά μπορούμε να μιλήσουμε για αρκετές ομάδες Βλάχων με σημαντικές κοινωνικοοικονομικές διαφοροποιήσεις, διαφορετικό βαθμό αστικοποίησης, αλλά και διαφορετική συμμετοχή στις αλβανικές ελίτ. Η ιστορική αυτή κατηγοριοποίηση όμως πολύ λίγο σχετίζεται με την ανά-

λογου τύπου ομαδοποίηση που γίνεται από τους ίδιους τους Βλάχους της Αλβανίας. Θεωρούμε ότι σήμερα μια προσπάθεια ανίχνευσης τέτοιων διαφοροποιήσεων που να πηγάζουν από το ιστορικό παρελθόν της κάθε ομάδας και να σχετίζονται με την ενδεχόμενη πολιτική της συμπεριφορά έχει περισσότερο ιστορικό παρά πολιτικά και κοινωνιολογικά ανιχνεύσιμο ενδιαφέρον. Αντιθέτως, σημαντική αναφορά με την πολιτική έκφραση και στάση σε σχέση με την Ελλάδα είναι η κατηγοριοποίηση με τοπικούς - γεωγραφικούς όρους σε δύο ομάδες: τη νοτιοανατολική και τη βορειοδυτική, όπως ακριβώς τις περιγράψαμε παραπάνω. Η πολιτική συμπεριφορά του πληθυσμού αυτού συναρτάται επίσης με την κατηγοριοποίησή του σε αστικό και αγροτικό - κτηνοτροφικό. Από τους ίδιους τους Βλάχους της Αλβανίας, αποκρύπτεται μια άλλη κατηγοριοποίηση που εμφανίζεται όταν εξετάζουμε το σύνολο των βλαχικών κοινοτήτων στα Βαλκάνια. Είναι αυτή ανάμεσα σε «Armani» και «Rramani», με βάση το πώς αυτοαποκαλείται η ομάδα στη γλώσσα της. Η πρώτη ομάδα χαρακτηρίζεται από την εδραία εγκατάσταση σε χωριά πολύ νωρίς και την πρώιμη αστικοποίηση σημαντικών τμημάτων της. Η δεύτερη –σε σημαντικό τμή-

μα της– είχε μέχρι πρόσφατα έντονα τα χαρακτηριστικά του ημινομαδισμού. Η κατηγοριοποίηση αυτή δεν είναι άγνωστη στις κοινότητες των Βλάχων. Στην Αλβανία όλος σχεδόν ο πληθυσμός, εκτός αυτού που κατοικεί ή προέρχεται από μερικούς μετρημένους στα δάκτυλα του ενός χεριού οικισμούς, ανήκει στη δεύτερη ομάδα. Το σημαντικό σε σχέση με αυτή την κατηγοριοποίηση είναι, όπως έδειξε και η πρόσφατη έρευνα του Thede Kahl,³ ότι η δεύτερη ομάδα διακρίνεται από μια συντηρητικότητα, διατηρώντας περισσότερο μια ιδιαίτερη ταυτότητα, τη γλώσσα και τον πολιτισμό της.

Η κατηγοριοποίηση σε νοτιοανατολική και βορειοδυτική ομάδα που προτείναμε παραπάνω, σχετίζεται περισσότερο με την πολιτική συμπεριφορά αλλά και την ταυτότητα της κάθε ομάδας. Η ομάδα της ΝΔ Αλβανίας εμφανίζει μια διακριτή βλάχικη εθνοτική ταυτότητα, που δεν προτάσσεται ούτε αντίτασσεται όμως στην αλβανική εθνική. Η ΝΑ ομάδα εκδηλώνει μια διαφορετική ταυτότητα, πιο φιλλεληνική ή και *ελληνικού τύπου*, η οποία, εκτός των ιστορικών λόγων, σχετίζεται και με τη σημαντική επιρροή που ασκεί σε αυτή την ομάδα η ελληνική πλευρά εξαιτίας και της γειννίας. Η παραπάνω δεν είναι μια δομική ιστορική ανάλυση της βλαχικής ταυτότητας στην Αλβανία, αλλά εξετάζει εκδηλώσεις και ενδιαφέρουσες συμπεριφορές της ομάδας, όπως αυτές εμφανίζονται ως συμπτώματα, μέσα σε μείζονες γεωπολιτικές συγκυρίες. Το ίδιο κάνει και η ανάλυση που διαχωρίζει τους Βλάχους της Αλβανίας σε «φιλέλληνες» και «φιλορουμάνους».

Κατά τη διάρκεια των μεταπολεμικών χρόνων, η συμμετοχή των Βλάχων στη νέα κοινωνική πραγματικότητα είναι ιδιαίτερα έντονη. Η αφύπνιση της βλάχικης ταυτότητας ξεκινά με την πτώση του χο-

τζικού καθεστώτος. Έτσι λοιπόν, εμφανίζεται μια σημαντική τάση που φαίνεται ότι ενδιαφέρεται για μια διακριτή εθνοτική ταυτότητα. Στην πρώτη φάση (1991-1992) όλοι οι εμπλεκόμενοι τάσσονται υπέρ της ανάδειξης του ιδιαίτερου βλαχικού πολιτισμού. Οι σε σύντομο χρονικό διάστημα διασπάσεις των συλλόγων και η δημιουργία διαφόρων τάσεων στους κόλπους των Βλάχων, ανατρέπει αυτή την αρχική εικόνα. Εικόνα ωστόσο που δεν λαμβάνει υπόψη της, ότι ένα σημαντικό τμήμα της κοινότητας μένει εντελώς αμέτοχο από την αρχή τόσο στο ζήτημα της ξεχωριστής ταυτότητας ή έστω στην εκδήλωσή της, όσο κυρίως στη διαμάχη των διαφόρων παρατάξεων. Άλλωστε, η ίδια η κοινότητα δεν φαίνεται ότι ήταν ώριμη ούτε και να ενδιαφέρεται για μια τέτοια ρήξη με την αλβανική κοινωνία ή μια διάρρηξη της αλβανικής ταυτότητας της, όπως αυτή προωθούνταν τότε από τους «ηγέτες» της.

Πολύ νωρίς, σε αυτή τη νέα διαμόρφωση στάσεων των Βλάχων εισέρχεται και η ελληνική πλευρά. Η έλλειψη Βορειοηπειρωτικών σωματείων και οργανώσεων, άρα και δικτύων, εδώ αναπληρώνεται με τη χρησιμοποίηση των Βλάχικων Συλλόγων της Ελλάδας και κάποιων Ελλήνων Βλάχων. Το ελληνικό συγκριτικό πλεονέκτημα της θεώρησης εισόδου στην Ελλάδα χρησιμοποιείται ήδη από πολύ νωρίς. Με την προσδοκία της ελληνικής βίζας, η ιδιαίτερη βλάχικη ταυτότητα φωτίζεται μονομερώς, αυτολογοκρίνεται και ουσιαστικά αποκρύπτεται, ενώ σταδιακά αναδεικνύεται σε κάποια τμήματα της νοτιοανατολικής ομάδας ο ταυτοτικός τύπος του «Ελληνόβλαχου». Όλες οι επιστημονικές μελέτες έχουν δείξει ότι οι Βλάχοι παρουσιάζουν μεγάλη ταύτιση με τον λαό με τον οποίο συ-ζουν. Η όποια «βλαχικότητα» υποτάσσεται στη μείζονα εθνική συνείδηση. Οι Βλάχοι στην Ελλάδα νιώθουν Έλληνες, στην Αλβανία Αλβανοί, στην ΠΓΔ της Μακεδονίας, Μακεδόνες. Αυτό δεν αποκλείει ούτε αποκλίσεις, ούτε την ύπαρξη πολλαπλών ταυτοτήτων. Το σημαντικότερο τμήμα των Βλάχων της Αλβανίας έχει αλβανική εθνική συνείδηση. Η ταύτιση αυτή έχει το αντίστοιχο της εθνικό - καταγωγικό μύθο, ο οποίος είναι ιδιαίτερα διαδεδομένος και ενσωματωμένος από τους ίδιους τους Βλάχους: Οι Βλάχοι κατάγονται από τους Ιλλυριούς, κάτι δηλαδή που τους καθιστά εξίσου, αν όχι πιο Αλβανούς από τους Αλβανούς. Ιδιαίτερα σημαντικό είναι επίσης το ότι απουσιάζει ανάλογος εθνικός - καταγωγικός μύθος που να συνδέει τους Βλάχους της Αλβανίας με την Ελλάδα. Η δημιουργία του στις μέρες μας, αρχίζει μέσω της επαφής των βλάχικων συλλόγων των δύο χωρών. Πρόκειται για τη μεταφορά του μυθεύματος της αρχαιοελληνικής καταγωγής και της παντοτινής διγλωσσίας των (Ελλήνων) Βλάχων, όπως αποτυπώνεται και στα προπαγανδιστικά επιστημονικοφανή έργα του Αχ. Λαζάρου που μεταφράζονται στα αλβανικά.

Αποκαλυπτικός, νομίζουμε, είναι και ο κυρίαρχος αλβανικός λόγος για τους Βλάχους: είναι εδώ και καιρό Αλβανοί, οι οποίοι μάλιστα συνεισέφεραν στη δημιουργία του αλβανικού κράτους. Ο λόγος αυτός τους τοποθετεί μέσα στην εθνική γενοαλογία, κάτι ανάλογο που παρατηρούμε στον ελληνικό λόγο για τους Βλάχους, και αντικατοπτρίζει τον βαθμό, αλλά και τον τρόπο, ενσωμάτωσής τους στην κοινωνία. Η συγκριτικά μεγαλύτερη ταύτιση των Βλάχων της Ελλάδας με τους Έλληνες σε

σχέση με τα άλλα βαλκανικά κράτη, όπως αυτή αποτυπώνεται στη μελέτη του Th. Kahl, είναι αποτέλεσμα της οικονομικής κατάστασης στα υπόλοιπα βαλκανικά κράτη και της μικρότερης χρονικά εθνικής ιστορίας που αυτά έχουν σε σχέση με την Ελλάδα. Τα πλεονεκτήματα που προκύπτουν για άτομα της ομάδας από τη σχετικά μεγαλύτερη διαφοροποίηση των Βλάχων σε αυτά τα κράτη, χωρίς όμως και την απομάκρυνσή τους από τον εθνικό κορμό, είναι σημαντικά.⁴

Σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ήδη το 1992, εμφανίζονται δύο τάσεις: η φιλορουμανική και η φιλελληνική. Η φιλορουμανική τάση έχει ερείσματα σε όλες τις βλαχόφωνες περιοχές, ακόμη και σε αυτές που θεωρούνται ότι ελέγχονται από την άλλη τάση. Το παραπάνω δεν αποδεικνύει μηχανιστικά κάποια βλαχο-ρουμανική ταυτότητα, εκτός ίσως από κάποιους ηγετικούς κύκλους των συλλόγων.⁵ Αντίθετα, τόσο αυτό όσο και άλλα παραδείγματα αντίστοιχης «φιλελληνικότητας» πρέπει πάντα να εξετάζονται στο αλβανικό πολιτειακό περίγραμμα.

Σημαντικό βοήθημα, αν και ανεπαρκές, αφού εστιάζει στη φιλορουμανική τάση, στην εξέταση της ταυτότητας των Βλάχων της Αλβανίας είναι η μελέτη «The Albanian Aromanians' Awakening: Identity Politics and Conflicts in Post-Communist Albania» της St. Schwandner-Sievers που πραγματοποιήθηκε για λογαριασμό του European Center for Minority Issues το 1999, αλλά και οι ανταλλαγές απόψεων που είχαμε με τη συγγραφέα.

Η συγγραφέας χρησιμοποιεί παραδείγματα που ενδυναμώνουν την εντύπωσή μας ότι οι αντίστοιχες εντάξεις είναι ρευστές. Γράφει σχετικά: «*Με το να δημιουργούν ανταγωνιστικούς λόγους, που καθρεφτίζουν ρουμανικές και ελληνικές κοσμοθεωρίες αντίστοιχα, οι Αλβανοί Βλάχοι καταφέρνουν να εξασφαλίσουν το μέλλον των παιδιών τους και να δημιουργήσουν νέες κοινωνικές θέσεις για τους ίδιους*». Όπως εξαιρετικά το διατυπώνουν οι ίδιοι οι Βλάχοι: «Είμαστε Αλβανοί, και προσαρμοζόμαστε στις συνθήκες». Ή όπως μας το διατύπωσε ο Ρουμάνος πρέσβης: «Σήμερα είναι Βλάχοι, αύριο μπορεί να είναι κάτι άλλο». Η διαχείριση συστηματικής επαναδιαπραγμάτευσης της ταυτότητας των Βλάχων, είναι δομικό συστατικό της παρουσίας τους στην αλβανική επικράτεια. Η επαναδιαπραγμάτευση αυτή όμως κινείται μέσα ή στα όρια της αλβανικής εθνικής ταυτότητας. Φαίνεται μάλιστα ότι η κάθε «παράταξη» αποκτά στα μάτια των Βλάχων, της έσω-ομάδας δηλαδή, μιαν άλλη σημασία: Οι φιλελληνικοί σύλλογοι έχουν μεγαλύτερη πολιτική σημασία για αυτούς, οι άλλοι μεγαλύτερη πολιτιστική.

Είναι παραδεκτό από όλους ότι οι εντάξεις σε μια από τις δύο ομάδες ελάχιστα ενδιαφέρουν τους πολιτικά μη δραστήριους. Ακόμη είναι διαπιστωμένο ότι σε όσο υψηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα ανήκουν οι Βλάχοι, τόσο απέχουν από τις δραστηριότητες των συλλόγων, και τόσο πιο σταθερή αλβανική ταυτότητα εμφανίζουν. Παρόλα αυτά, πρέπει να γίνει μια μικρή αναφορά σε μερικά χαρακτηριστικά της κάθε τάσης. Τα οικονομικά ασθενέστερα στρώματα στρέφονται περισσότερο προς την ελληνική πλευρά. Η ποσοτικά ασθενέστερη φιλορουμανική τάση διαθέτει άτομα που προέρχονται από τις αλβανικές ελίτ και γνωστές προσωπικότητες της αλβανικής διανοήσης. Οι ηγετικές ομάδες της τάσης αυτής σαφώς στρέφο-

νται πολιτικά προς τα δεξιά. Από τους συλλόγους αυτούς υπάρχουν διατυπωμένα αιτήματα για εκπαίδευση στα βλάχικα, για την ψήφιση του *Χάρτη των περιφερειακών και μειονοτικών γλωσσών* του Συμβουλίου της Ευρώπης από την αλβανική κυβέρνηση, καθώς και για μεταφορά της βλάχικης λειτουργίας σε εκκλησίες περιοχών που κατοικούν Βλάχοι. Φαίνεται ότι πρόκειται για μια ομάδα 30-50 ατόμων, σημαντική όμως για τα αλβανικά δρώμενα. Στους διάφορους συλλόγους της τάσης αυτής είναι ορατή μια στοιχειώδης σύνδεση και δραστηριότητα. Την μετά το 1997 αποδυνάμωσή τους είναι πιθανόν να αναπληρώνουν αντίστοιχοι τοπικοί σύλλογοι, που έχουν αναλάβει περισσότερες πρωτοβουλίες σε περιοχές που κατοικεί η ΒΔ ομάδα των Βλάχων, κυρίως στις πόλεις. Η ρουμανική πρεσβεία δεν φαίνεται να ελέγχει το μοναδικό «σχολείο», στην πραγματικότητα φροντιστήριο, βλάχικης γλώσσας στην Dînjăka που σχετίζεται με τη διασπορά. Πέρα από τη λειτουργία ανάλογου φροντιστηρίου στο Ελμπασάν, είναι πολύ πιθανόν ότι θα υπάρξει προσπάθεια λειτουργίας και άλλων τέτοιων «σχολείων». Από την πλευρά τους, οι φιλελληνικοί σύλλογοι διακρίνονται για την πολυδιάσπασή τους, την απουσία ενεργών μελών, και φαίνεται ότι ανδρώθηκαν μέχρι σήμερα μάλλον ως μεσολαβητές πελατειακών εξυπηρετήσεων. Η δημιουργία ενός «φιλοαλβανικού» βλάχικου συλλόγου δεν φαίνεται να σηματοδοτεί τίποτα ιδιαίτερο, εκτός από μια προσπάθεια ανακατανομής της βλάχικης «πίττας».

Η έντονη δραστηριοποίηση των Βλάχων γύρω από τις υποτροφίες, η οποία έχει παρασύρει σε αγώνα δρόμου τις κυβερνήσεις της Ελλάδας και της Ρουμανίας, θεωρείται από ερευνητές ότι οφείλεται στην προσπάθειά τους να συνεχίσουν να βρίσκονται στις ελίτ της κοινωνίας. Αυτό που τελικά διακρίνει τους Βλάχους της Αλβανίας είναι μια ταυτοτική ευκαμψία («flexibility of identity»). Έχει διαπιστωθεί ότι οι νέοι δεν πολυενδιαφέρονται για μια βλάχικη ταυτότητα. Σε αυτό όμως το παιχνίδι ταυτοτήτων, η γλώσσα εξακολουθεί να έχει σημαντική σημασία. Ηγέτες των φιλελληνικών συλλόγων των Βλάχων στην Κορυτσά και στο Αργυρόκαστρο, που μάλιστα αναφέρονταν στα «δικαία του Ελληνισμού», ήταν κατά της εγκατάλειψης της γλώσσας, χωρίς όμως ταυτόχρονα να συνηγορούν υπέρ της ένταξής της στο εκπαιδευτικό σύστημα.

Είναι φανερό ότι μετά την επιστροφή τόσο των φοιτητών, όσο κυρίως των μεταναστών, από μια χώρα στην οποία έχουν πάει μόνο και μόνο για την καλύτερη διαβίωσή τους, και η οποία βρίσκεται σε πολύ υψηλότερο επίπεδο, αναπτύσσονται συναισθηματικοί δεσμοί. Οι δεσμοί με τη χώρα αυτή, εν προκειμένω την Ελλάδα, είναι εκείνοι που δημιουργούν το ελληνικό προβάδισμα στην προσπάθεια εθνικού προσεταιρισμού του βλάχικου στοιχείου της Αλβανίας. Στην πρόσφατη μάλιστα αναπάντεχη αναγνώριση των Βλάχων ως γλωσσικής μειονότητας από την αλβανική κυβέρνηση, χωρίς να προσδιορίζεται ο πληθυσμός της ομάδας, υπογραμμίζεται η ένταξη των Βλάχων στην αλβανική κοινωνία αλλά και οι σχέσεις τους με την Ελλάδα και την Ρουμανία⁶.

4. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΧΙΜΑΡΑΣ

α. Ιστορική και πολιτική διάσταση

Τα επτά χωριά που παραδοσιακά αποτελούσαν την περιοχή

της Χιμάρας, συνιστούν ειδική περίπτωση κοινότητας σε όλη την ύστερη οθωμανική περίοδο και αργότερα, μετά τη δημιουργία του αλβανικού κράτους μέχρι σήμερα. Κατέχει ειδικό καθεστώς σε όλη τη διάρκεια του ύστερου οθωμανικού κράτους, το οποίο λίγο πολύ διατηρεί και επί αλβανικού κράτους μέχρι τον Μεσοπόλεμο, τασσόμενη στην πλευρά του ελληνικού κράτους στις αρχές του 20ού αιώνα, παρόλα τα απολύτως «ανασφαλή ελληνικά αισθήματα των κατοίκων» κατά τις ελληνικές εκθέσεις. Είναι μάλλον η μόνη περιοχή στην Αλβανία, η οποία, με τοπικό δημοψήφισμα, αρνήθηκε την εφαρμογή του νόμου του 1991 για το μοίρασμα της γης και των παλιών περιουσιών, εκκρεμότητα που υπάρχει μέχρι σήμερα. Σε αντίθεση με την αλβανική ρητορική, τα τρία από τα επτά χωριά μιλούσαν, τουλάχιστον από τις αρχές του 19ου αιώνα, ελληνικά.

Η κοινοτική ενότητα της Χιμάρας βασιζόταν στη χριστιανική της ένταξη, και ουδόλως ενδιέφερε τις ενδοκοινοτικές υποθέσεις το ζήτημα της γλώσσας. Το γεγονός ότι καταγράφεται στον Μεσοπόλεμο σημαντική τάση για τη διατήρηση ή το άνοιγμα (ανάλογα με την περίοδο) ελληνικών σχολείων δεν αναιρεί την προηγούμενη διαπίστωση. Η διαμάχη αυτή του Μεσοπολέμου αφορούσε μόνο τις τρεις ελληνόφωνες κοινότητες και τις τάσεις που δημιουργήθηκαν στο εσωτερικό τους, αφήνοντας αδιάφορες τις τέσσερις υπόλοιπες αλβανόφωνες κοινότητες. Επίσης, σε όλο τον 20ό αιώνα, στις στάσεις των κοινοτήτων αυτών, σημαντικό ρόλο παίζει και η μεγάλη τους διασπορά, η οποία συνήθως στρέφεται προς την ελληνική πλευρά. Το 1959 αφαιρείται η ελληνική εθνικότητα από τα τρία ελληνόφωνα χωριά της Χιμάρας. Η σημαντική μετανάστευση από τη Χιμάρα στην Ελλάδα μετά το 1991 δημιούργησε νέους ισχυρούς δεσμούς και ενεργοποίησε πάλι τα παλαιότερα δίκτυα της διασποράς.

Για ιστορικούς λόγους που σχετίζονται με τα παραπάνω, αλλά και λόγω της «ηρωικής» της ένταξης στους εθνικούς αλβανικούς μύθους, η Χιμάρα έχει μεγάλη συμβολική σημασία για το αλβανικό έθνος, στο εσωτερικό του αλβανικού κράτους. Αντίθετα, η συμβολική σημασία της Χιμάρας στους ελληνικούς εθνικούς μύθους είναι σαφώς μικρότερη. Σήμερα, ο μέσος μορφωμένος Αλβανός θεωρεί τη Χιμάρα αλβανικό λίκνο, αλλά αγνοεί και την ελληνοφωνία των μισών περίπου κατοίκων της. Θεωρούμε ότι και σήμερα ο πληθυσμός της Χιμάρας συνιστά ιδιαίτερη περίπτωση τοπικής ταυτότητας, όπως εξ άλλου έχει καταγραφεί σε έκθεση του Ελληνικού Παρατηρητηρίου του Ελσίνκι, μεταφέροντας μάλιστα θέση Ελλήνων διπλωματών του 1994: «Οι Χιμαριώτες έχουν αναπτύξει ξεχωριστή ταυτότητα και δεν θέλουν να θεωρούνται Έλληνες ή Αλβανοί».⁷ Πρέπει επίσης, για παράδειγμα, να ληφθεί υπόψη ότι ενώ ήδη στις εκλογές του 1992, η Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων πλειοψήφησε στη Χιμάρα, οι εκκαθαρίσεις του Μπερίσα αργότερα από μειονοτικούς στον στρατό, την αστυνομία και τις μυστικές υπηρεσίες, ουδόλως άγγιξαν τους Χιμαριώτες, ανεξάρτητα από γλώσσα. Είναι προφανές ότι η δημιουργία μετώπου στη Χιμάρα μέσω της εκλογικής διαμάχης δεν μπορεί να εξηγηθεί πολιτικά, παρά μόνο για τη μετέπειτα συμβολική της σημασία για την ελληνική πλευρά. Επαναφέροντας τη λογική του 19ου αιώνα, η αναγνώριση της ύπαρξης μιας ελληνικής κοινότητας σε ακραία βόρεια σημεία θα μπορούσε να «χρησιμεύσει» στα εξής: κατά πρώτο

λόγο, μετατοπίζει την υπό «ελληνική επίδραση» περιοχή στο από παλαιά θεθέν βορειοανατολικό όριο της. Κατά δεύτερο λόγο κερδίζεται μια συμβολική νίκη ενάντια στο αλβανικό κράτος: Ο OSCE/ODHIR και το Συμβούλιο της Ευρώπης, στην αναφορά τους σχετικά με τις τοπικές εκλογές της Χιμάρας, αναφέρονται σε «Greek speaking minority», «Greek community» και αρχίζουν διαδικασία έρευνας για την περιοχή που συνοδεύεται από αποστολή του Συμβουλίου της Ευρώπης την άνοιξη του 2001.

β. Το εκπαιδευτικό ζήτημα στη Χιμάρα

Στο Πρωτόκολλο της Χιμάρας (1921) ως προς την εκπαίδευση, αναφέρεται ότι η αλβανική γλώσσα θα είναι υποχρεωτική γλώσσα διδασκαλίας για όλα τα σχολεία και τα μαθήματα και η ελληνική θα είναι δεύτερη γλώσσα επιλογής για όσους το επιθυμούν. Στη Χιμάρα (Χιμάρα, Δρυμάδες και Παλάσσα) λειτούργησαν υποτυπώδη ελληνικά σχολεία από το 1937 μέχρι το 1940. Το δικαίωμα λειτουργίας ελληνικού σχολείου αφαιρέθηκε το 1946 ύστερα από τη μαζική καταψήφιση του δημοψηφίσματος για την έγκριση του καθεστώτος Χότζα από τους κατοίκους της και η Χιμάρα «αποχαρακτηρίστηκε» από μειονοτική ζώνη. Από το 1991 το αίτημα να ανοίξει ελληνικό μειονοτικό σχολείο είναι σταθερό, τόσο από κατοίκους όσο και από οργανώσεις στην Ελλάδα και το εξωτερικό. Το ζήτημα τίθεται πρακτικά μόνο για την περιοχή της Χιμάρας, στην οποία λειτουργεί δημοτικό σχολείο με 240 παιδιά (εκ των οποίων 140 ελληνόφωνα, απροσδιόριστου όμως αριθμού εκείνων που θα επιθυμούσαν τη λειτουργία ελληνικού σχολείου).

Σε σχετική επιστολή γονέων μαθητών της Χιμάρας, το Υπουργείο Παιδείας της Αλβανίας (13.8.1998) απάντησε ότι η Χιμάρα δεν είναι χαρακτηρισμένη μειονοτική περιοχή και συνεπώς δεν είναι δυνατό να ανοίξει μειονοτικό σχολείο. Μπορεί όμως να προστεθεί η διδασκαλία της ελληνικής ως γλωσσικό μάθημα. Στην προσφορά του Υπ. Παιδείας οι Χιμαριώτες και η Ομόνοια απαντούν με επιμονή ότι δεν αποδέχονται καμία άλλη λύση από το άνοιγμα σχολείου με πλήρες ελληνόφωνο πρόγραμμα. Ωστόσο, με πρωτοβουλία της Ομόνοιας, παρέχεται η δυνατότητα φροντιστηριακής διδασκαλίας της ελληνικής 1-2 ώρες κάθε μέρα ύστερα από το πέρας των μαθημάτων για όσους μαθητές το επιθυμούν. Δεν υπάρχει αξιόπιστη πηγή για το πόσοι μαθητές παρακολουθούν τα μαθήματα αυτά. Το φροντιστήριο ελληνικής γλώσσας λειτουργεί άτυπα, χωρίς όμως να είναι αναγνωρισμένο από το κράτος. Εάν έγινε τέτοια αίτηση και αυτή απορρίφθηκε, δεν στάθηκε δυνατό να το μάθουμε. Στη θέση του Υπ. Παιδείας ότι δεν υπάρχει κανένα κώλυμα στην ίδρυση ιδιωτικού ελληνόγλωσσου σχολείου, δεν υπάρχει καμία ανταπόκριση, εκτός από την ίδρυση νηπιαγωγείου που ιδρύθηκε από την Εκκλησία, όμως σήμερα ανήκει στον έλεγχο οργανώσεων του εξωτερικού (πιθανώς Βορειοηπειρωτών). Συμπερασματικά, η κρίση γύρω από το αίτημα της ίδρυσης μειονοτικού σχολείου φαίνεται ότι είναι τεχνιέντως υπερτιμημένη, χωρίς να στοχεύει στην άμεση υλοποίησή του. Αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός ότι οι δύο αντίπαλοι, Σοσιαλιστικό Κόμμα και Ομόνοια σε τοπικό επίπεδο, δεν διαφωνούν στην προοπτική ίδρυσης μειονοτικού σχολείου. Επίσης, από τη στάση εκείνων που ζητούν επίμονα το μειονοτικό σχολείο, οι οποίοι ταυτόχρονα αποφεύγουν να αξιοποιήσουν την

πρόταση για επισημοποίηση της επιπρόσθετης διδασκαλίας στο πλαίσιο του προγράμματος του δημόσιου σχολείου, που έτσι κι αλλιώς έχουν ήδη υλοποιήσει. Από την πλευρά του αλβανικού Υπ. Παιδείας η επίκληση της μη ύπαρξης μειονοτικής ζώνης συμπαρασύρει την ελληνική κυβέρνηση και τη μειονότητα να ζητά όχι την κατάργηση των ζωνών, αλλά την επέκτασή τους. Ως προς την επιχείρηση επέκτασης των υποκειμένων της μειονότητας, διαπιστώσαμε ότι στη Χιμάρα, το ζήτημα έχει λάβει διαστάσεις μείζονος προβλήματος, χωρίς όμως να αφορά στη μειονοτική ή όχι ταυτότητα των κατοίκων. Η ένδυση στενών μικροπολιτικών και προσωπικών οικονομικών αντιπαράθεσεων με το «μειονοτικό ζήτημα» έσυρε την ελληνική επίσημη και «παράπλευρη» πολιτική να εμπλακεί σε έναν αγώνα δρόμου για την υποτιθέμενη κατοχύρωση μειονοτικών δικαιωμάτων, ενδυναμώνοντας το ρεύμα δημιουργίας «νέων μειονοτικών».

Η συνέχιση της πολιτικής διόγκωσης τοπικών προβλημάτων και η μετατόπισή τους στη σφαίρα των εθνικών ζητημάτων ενδεδυσμένα με τη μειονοτική διάσταση και μόνο, θα αποβεί αναμφίβολα σε βάρος της ποιότητας της εφαρμοστέας πολιτικής επί των ελληνοαλβανικών σχέσεων και της αποτελεσματικής στήριξης της ελληνικής μειονότητας.

II. Η ΘΕΣΜΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

1. «ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΘΝΙΚΗ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑ»:

ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΒΑΡΟΣ

α. *Τυπολογικά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες*
Η ελληνική μειονότητα της Αλβανίας είναι μια τυπική βαλκανική μειονότητα. Συγκεντρώνει τα περισσότερα, εάν όχι όλα τα χαρακτηριστικά που συνθέτουν ένα minimum τυπολογίας του μειονοτικού φαινομένου στα Βαλκάνια (αλλά και με την ευρεία έννοια στην υπόλοιπη Ευρώπη):

- *συγκέντρωση πληθυσμού σε περιοχή κοντά στα σύνορα,*
- *όμορο κράτος το οποίο η μειονότητα προσλαμβάνει ως πατρίδα,*
- *πατρίδα που θεωρεί ως «φυσική» την υποχρέωση να προστατεύει τη μειονότητα.*

Στο τελευταίο σημείο, είναι αναγκαίο, για την πρόσληψη του φαινομένου, να λάβει κανείς υπόψη του ότι η περιοχή στην οποία κατοικεί η μειονότητα –αλλά και ένθεν αυτής– ήταν από τη στιγμή της συγκρότησης του αλβανικού κράτους, διεκδικούμενη από την Ελλάδα. Το γεγονός ότι οι διεκδικήσεις αυτές δεν επανατροφοδοτήθηκαν μέσα στη δεκαετία του '90 από το επίσημο ελληνικό κράτος, αλλά από όλους τους υπόλοιπους παράγοντες διαμόρφωσης πολιτικής στην περιοχή προερχόμενους από την Ελλάδα και τη μειονότητα στο μεγάλο μέρος της, εξασθενεί μεν αλλά δεν εξαφανίζει τη δεδομένη πολιτικά και ιστορικά εξηγησιμη αλβανική καχυποψία. Τίθενται λοιπόν νέα ερωτηματικά, καθώς αυτή τη φορά καθίσταται σαφές ότι το ίδιο το ελληνικό κράτος δυσκολεύεται να καθετοποιήσει την πολιτική του στη βάση και να αδρανοποιήσει τους «δικούς του» μηχανισμούς, εκείνους που υπονομεύουν τη σταθερότητα στην περιοχή.

Εάν ιστορικά η «φυσική» υποχρέωση της Ελλάδας να προστατέψει τη μειονότητα έχει αφήσει περιθώρια πολλαπλών αναγνώσεων τόσο στην ίδια τη μειονότητα όσο και στις αλβα-

νικές αρχές, *πολιτικά* η αλβανική εθνική συγκυρία αυτή τη στιγμή προσφέρεται για τη χειρότερη ανάγνωση. Το γεγονός ότι σήμερα είναι σχεδόν αδύνατο να συναντήσει κανείς κάποιον Αλβανό διανοούμενο απαλλαγμένο από βασικές εθνικιστικές θέσεις –όχι κατ’ ανάγκην μεγαλοϊδεατικές– προφανώς δημιουργεί ένα αρνητικό περιβάλλον για την αμφοτεροβαρώς δίκαιη διευθέτηση των (όποιων) μειονοτικών αιτημάτων.

Ωστόσο, ένα χαρακτηριστικό, που κανείς δεν πρέπει να ξεχνά όταν συνθέτει την εικόνα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, είναι ο υψηλός βαθμός ένταξής της στην αλβανική κοινωνία. Η ένταξη αυτή πολλές φορές έχει ως συνέπεια την ενσωμάτωσή της στον αλβανικό εθνικό ιστό και άρα την απεμπόληση της ελληνικότητάς της. Είναι σίγουρο πως δεν μπορεί να υποστηρίξει κανείς σοβαρά τη θέση πως η ελληνική μειονότητα ήταν ή είναι κοινωνικά ή εθνικά αποκλεισμένη. Επιπροσθέτως, όταν ασχολούμαστε με τα ζητήματα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία, περισσότερο έχουμε να αντιπαρεθεούμε με την επισήμως ή ανεπισήμως ευρέως διαδεδομένη θέση στην αλβανική κοινωνία, σύμφωνα με την οποία οι Έλληνες της Αλβανίας ήταν μια προνομιούχα ομάδα. Η θέση αυτή, μετά το 1990 ενισχύεται από τη διακριτική μεταχείριση υπέρ των Ελλήνων της Αλβανίας από τις ελληνικές αρχές και –ανεξάρτητα από τη βασιμότητά της ή όχι– σήμερα αποτελεί ένα από τα συνηθέστερα επιχειρήματα στο ιδεολογικό οπλοστάσιο του αλβανικού εθνικισμού σε σχέση με την ελληνική μειονότητα.

Μια άλλη δομική διαπίστωση, την εγκυρότητα της οποίας δύσκολα θα μπορούσε κανείς να αντιπαρέλθει, είναι πως *η ελληνική μειονότητα αυτή τη στιγμή περισσότερο υποστασιοποιείται σαν ιδεολογική έννοια παρά ως πραγματικό μέγεθος*. Μικρότερης σημασίας, αλλά ενδεικτική του εξ ίσου ιδεοληπτικού και στατικού τρόπου πρόσληψης του φαινομένου από την ελληνική πλευρά, είναι η πρόταξη του όρου *Εθνική Ελληνική Μειονότητα*, που συνάδει με το κυρίαρχο στην Αλβανία στερεότυπο κριτήριο της «εθνικής καταγωγής», ως πρωτεύον για τη συγκρότηση της ομάδας.

«The situation of Greeks in Albania is less than ideal»: η διατύπωση αυτή, με τον τόνο ειρωνείας που την διατρέχει, είναι και η πιο αντιπροσωπευτική της κατάστασης⁸. Σε όλες τις περιπτώσεις, είναι αναγκαίο να τονισθεί πως και για την Αλβανία και για την Ελλάδα και για τη μειονότητα την ίδια, το ιστορικό και γεωπολιτικό βάρος της παρουσίας της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία είναι δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με το πραγματικό βάρος που αυτή έχει στην αλβανική κοινωνία, τουλάχιστον στις μέρες μας⁹.

β. Η ιστορική κληρονομιά των ελληνικών διεκδικήσεων στη Βόρεια Ήπειρο και η ελληνική μειονότητα

Η συγκρότηση της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, μέσω των ελληνικών εδαφικών διεκδικήσεων επί της Βορείας Ηπείρου, είναι αναγκαία για την κατανόηση του εκατέρωθεν ιστορικού βάρους του μειονοτικού ζητήματος. Και αν για την ελληνική πλευρά, το βάρος αυτό σηματοδοτείται από τα «ιστορικά, φυσικά δίκαια» των Ελλήνων για αυτοδιάθεση, η πρόσληψή του από την αλβανική πλευρά φορτίζεται ποικιλοτρόπως

εχθρικά ως ρητή και προφανής πρόθεση της Ελλάδας να αφαιρέσει τμήμα της αλβανικής επικράτειας, αφού ήδη –άδικα για τους Αλβανούς– είχε καταλάβει την Τσαμουριά. Άλλωστε για τελευταία φορά το 1946, στη Συνδιάσκεψη Ειρήνης στο Παρίσι, η Ελλάδα αμφισβήτησε το καθεστώς της Βορείας Ηπείρου, η δε αλυτρωτική ρητορική από επίσημα χείλη συνεχίστηκε μέχρι τη δεκαετία του 1970 τουλάχιστον. Η «μειονοτικοποίηση» ελληνικών/ελληνόφωνων πληθυσμών στο αλβανικό κράτος απορρέει από την οριστικοποίηση των ελληνοαλβανικών συνόρων με τη λήξη των βαλκανικών πολέμων το 1912-13. Με το ξέσπασμα του Β’ Βαλκανικού Πολέμου, η Ελλάδα ενίσχυσε τις βλέψεις της προς τη Βόρεια Ήπειρο αποστέλλοντας στρατιωτική δύναμη. Ωστόσο, η κατανομή των πρώην οθωμανικών εδαφών μεταξύ των γειτονικών κρατών έφερε την Ελλάδα να χάνει την περιοχή σε όφελος της κυριαρχίας της επί των νησιών του ανατολικού Αιγαίου. Με το Πρωτόκολλο της Φλωρεντίας (17.12.1913), η Κορυτσά, οι Άγιοι Σαράντα και το Αργυρόκαστρο ενσωματώθηκαν στο αλβανικό κράτος. Ύστερα από πιέσεις των Δυνάμεων, ο ελληνικός στρατός υποχρεώθηκε να αποχωρήσει (8.2.1914). Η αντίδραση των Ελλήνων της περιοχής (και της Ελλάδας) ήταν άμεση, καθώς με την ισχύ των όπλων ανακήρυξαν την «Αυτονομία της Βορείας Ηπείρου». Η ένοπλη εξέγερση οδήγησε στην υπογραφή του Πρωτοκόλλου της Κέρκυρας (18.5.1914), σύμφωνα με το οποίο αναγνωρίζεται η αυτοδιοίκηση της Βορείας Ηπείρου εντός της Αλβανίας υπό διεθνή επιτήρηση. Το ξέσπασμα του Α’ Παγκοσμίου Πολέμου, τον Αύγουστο του 1914, έδωσε νέα ώθηση στις ελληνικές διεκδικήσεις: ο ελληνικός στρατός επέστρεψε στα μέσα Οκτωβρίου 1914 με το πρόσχημα της απειλής εμφυλίου πολέμου. Η Ελλάδα προσάρτησε μονομερώς τη Βόρεια Ήπειρο το 1916, αλλά η σύγκρουση Βενιζέλου - Κωνσταντίνου ώθησε της Δυνάμεις της Entente να άρουν την υποστήριξή τους στην Ελλάδα. Η απόσυρση του ελληνικού στρατού έδωσε στον ιταλικό στρατό την ευκαιρία να ελέγξει ολόκληρη την Αλβανία εκτός της Κορυτσάς, η οποία τέθηκε υπό γαλλική διοίκηση. Το 1917, ο ελληνικός στρατός αποπειράθηκε μάταια να ανακαταλάβει την Κορυτσά. Στο πλαίσιο των συνεχών διαπραγματεύσεων μεταξύ των νικητών του πολέμου για τη διανομή των εδαφών, ο Βενιζέλος έκαμψε τις ιταλικές αντιρρήσεις για τις ελληνικές βλέψεις στη Βόρεια Ήπειρο: στις 29.7.1919 υπογράφηκε η Συμφωνία Βενιζέλου - Τιτόνι, κατά την οποία η Κορυτσά και το Αργυρόκαστρο προσαρτούνταν από την Ελλάδα. Το περιεχόμενο της Συμφωνίας ανατράπηκε πολύ γρήγορα. Στις 28.5.1920 υπογράφηκε το Πρωτόκολλο της Καπεστίτσας, σύμφωνα με το οποίο Ελλάδα και Αλβανία συμφωνούν για την άμεση και οριστική διευθέτηση της οριογραμμής, ενώ η Αλβανία αναλάμβανε δεσμεύσεις για τον σεβασμό των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας.

Η εισδοχή της Αλβανίας στην Κοινωνία των Εθνών το 1920 συνδέθηκε με τη μονομερή δέσμευση της πρώτης για την προστασία των μειονοτήτων στο έδαφός της, στο πλαίσιο του ευρύτερου καθεστώτος προστασίας των δικαιωμάτων των μειονοτήτων που έθετε η ΚτΕ. Ο πρωθυπουργός της Αλβανίας, Φαν Νόλι κατέθεσε τη *Μονομερή Διακήρυξη της 2.10.1921*, με την οποία η Αλβανία δεσμεύτηκε για την προστασία των μειο-

νοτήτων στο έδαφός της, και την οποία επικύρωσε στη συνέχεια το αλβανικό κοινοβούλιο.

γ. Η απόδοση δικαιωμάτων

στην ελληνική μειονότητα

Η μονομερής δήλωση του 1921 αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της νομικής αναγνώρισης της ελληνικής μειονότητας και της απόδοσης δικαιωμάτων σε αυτήν. Ωστόσο, είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πως το ίδιο *το κείμενο της δήλωσης δεν προσδιορίζει συγκεκριμένη μειονοτική ομάδα ως υποκείμενο δικαιωμάτων*, αλλά απαριθμεί τις δεσμεύσεις της Αλβανίας στους πολίτες της που ανήκουν σε εθνικές, θρησκευτικές ή γλωσσικές μειονότητες. Το καθεστώς προστασίας αφορά τη θρησκευτική ελευθερία και τα γλωσσικά δικαιώματα, κατοχυρώνοντας παράλληλα την αρχή της μη διάκρισης και της ισότητας απέναντι στο νόμο. Η Διακήρυξη έγινε δεκτή από το Συμβούλιο της ΚτΕ την ίδια ημέρα της κατάθεσής της και τέθηκε ρητά υπό την εγγύηση των αρμόδιων οργάνων της. Σύμφωνα με την αλβανική κυβέρνηση, *η ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα* αριθμούσε 16.000 μέλη στη Νότια Αλβανία, για την οποία το αλβανικό κράτος με δικά του έξοδα διατηρούσε 36 μειονοτικά σχολεία για 2.614 μαθητές. Επίσης, λειτουργούσαν 190 ελληνορθόδοξες εκκλησίες και 13 μοναστήρια. Η Αλβανία, στο πλαίσιο της δέσμευσής έναντι της ΚτΕ, διατύπωσε εγγυήσεις που κατοχυρώνουν την αυτονομία της ορθόδοξης και της καθολικής κοινότητας. Από σχετική επιστολή του αλβανικού Υπεξ φαίνεται ότι δεν αναγνωρίστηκε ελληνική εθνική μειονότητα αλλά ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα. Η Αλβανία επιχειρεί να ελαχιστοποιήσει το αριθμητικό μέγεθος της μειονότητας, ενώ, αντίστροφα, οι ελληνικές θέσεις εξισώνουν το σύνολο των χριστιανών με τους Έλληνες. Η αναντιστοιχία των μεγεθών παίρνει τη μέγιστη τιμή της στην περιοχή της Κορυτσάς. Ήδη το 1923, επιτροπή της ΚτΕ σημειώνει πως «στην Κορυτσά στην ουσία δεν υπάρχει ελληνόφωνος πληθυσμός».

Τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας παρέμειναν τυπικά σεβαστά επί Χότζα καθώς και τα δύο Συντάγματα της περιόδου εκείνης (1946 και 1977) αναφέρονταν σε δικαιώματα των μειονοτήτων, χωρίς και πάλι να προσδιορίζουν συγκεκριμένες ομάδες. Σύμφωνα με εκτιμήσεις μελών και παραγόντων της μειονότητας, το καθεστώς Χότζα έπληξε τη μειονότητα στο βαθμό που υποβάθμιζε το επίπεδο ζωής όλων των Αλβανών πολιτών και περιόριζε σημαντικά δικαιώματά τους. Η μειονοτική εκπαίδευση διατηρήθηκε αλλά πέρασε στον άμεσο έλεγχο του κράτους και υποβαθμίστηκε, λόγω της έλλειψης υποδομής και ειδικής κατάρτισης. Στην περίπτωση της Χιμάρας, το καθεστώς έκλεισε το ελληνικό σχολείο ως μέτρο αντιποίνων για την αρνητική στάση των κατοίκων της περιοχής στο δημοψήφισμα του 1946 (για την εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος). Κατά την έρευνα, ορισμένοι αναφέρθηκαν στη συμμετοχή Ελλήνων μειονοτικών και άλλων (Βλάχων και Μακεδόνων) σε υψηλές θέσεις του κομματικού μηχανισμού, ενώ άλλοι αναφέρθηκαν στον υπερβάλλοντα ζήλο πολλών μειονοτικών κατά την επιβολή της αθεΐας. Η απαγόρευση κάθε θρησκευτικής δραστηριότητας από το 1967 έπληξε άμεσα και την Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας, ακυρώνοντας σημαντικά τη θρησκευτική συνείδηση ως τυπικό συνεκτικό κρί-

κο μεταξύ των ορθοδόξων Αλβανών, Βλάχων και Ελλήνων.

Σήμερα η μειονότητα θεωρείται ως «*από πάντα αναγνωρισμένη ως εθνική*», κάτι που καταδεικνύει το ιδιαίτερο ιδεολογικό βάρος της ύπαρξης μιας ελληνικής μειονότητας στις σχέσεις Ελλάδας - Αλβανίας. Αντίστοιχα, η αναγνώριση μιας μακεδονικής μειονότητας υιοθετείται στο πλαίσιο των αλβανο-γιουγκοσλαβικών σχέσεων και η πρόσφατη αναγνώριση της εθνικής μαυροβουνιακής μειονότητας έχει να κάνει ασφαλώς με την πολιτική ενδυνάμωση του Μαυροβουνίου και την πιθανή του ανεξαρτητοποίηση. Η κυριολεκτικά «χθεσινή» αναγνώριση της βλαχικής γλωσσικής μειονότητας τον Ιούνιο 2001 ενδεχομένως αποσκοπεί στην ομογενοποίηση και αυτονόμηση των Βλάχων μέσα σε ένα πλαίσιο ελεγχόμενης αντιμετώπισής τους. Η κίνηση αυτή της αλβανικής κυβέρνησης έχει εξαιρετική σημασία, καθώς από τη μια ανταποκρίνεται σε υπαρκτά μέγεθος και συμπεριφορές του αλβανικού πληθυσμού και από την άλλη, επιχειρεί να αντιπερισπάσει την προσπάθεια προσεταιρισμού του βλάχικου στοιχείου της χώρας από την Ελλάδα κυρίως και από τη Ρουμανία δευτερευόντως.

Η νομική και πολιτική κληρονομιά της Διακήρυξης του 1921 δεν πρέπει να θεωρείται αμελητέα ή ξεπερασμένη, ακόμη και εάν σήμερα σπανίως είναι αντικείμενο επίκλησης. Είναι ενδεικτική η θέση που της αφιερώνει η *Πρώτη Έκθεση εφαρμογής της Σύμβασης-πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων* της Αλβανίας, ως της σημαντικότερης εθνικής μειονότητας στην Αλβανία.

2. ΕΔΑΦΙΚΟΤΗΤΑ, ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΤΗΤΕΣ

α. Η φορμαλιστική πρόσληψη

των μειονοτικών δικαιωμάτων

Δεν θα ήταν υπερβολή να πει κανείς ότι στην Αλβανία η εννοιολόγηση των μειονοτικών δικαιωμάτων είναι προφίλελεύθερη. Εδώ είναι προφανές ότι δεν αναφερόμαστε στις τυπικές εκφορές του λόγου του κράτους, όπως αυτός διατυπώνεται στους νόμους του και το Σύνταγμά του, αλλά στην πρόσληψη αυτών των δικαιωμάτων, τόσο από πλευράς πολιτείας όσο και κοινωνίας. Η προστασία των μειονοτήτων, και ειδικότερα της ελληνικής, συναρτάται, όπως είδαμε, ιστορικά άμεσα με τη συγκρότηση του αλβανικού κράτους, ως αποτέλεσμα πίεσης εξωγενών παραγόντων και όχι ως αποτέλεσμα μιας κανονικής διαδικασίας εμπέδωσης κράτους δικαίου και ανθρωπίνων δικαιωμάτων εν γένει. Θα μεροληπτούσε όμως κανείς σε βάρος της Αλβανίας, εάν της απέδιδε αποκλειστικά αυτόν τον ιστορικά και πολιτειακά ανισόμετρο τρόπο ανάπτυξης της προστασίας των μειονοτήτων. Και άλλα κράτη της περιοχής εντάσσονται σε αυτό το ιδιόμορφο υπόδειγμα ιστορικής εννοιολόγησης των μειονοτικών δικαιωμάτων, του οποίου οι ανεπάρκειες είναι ορατές, όταν κανείς διερευνήσει τις σχέσεις των περισσότερων μειονοτήτων με τη διοίκηση στα Βαλκάνια. Όταν κάποιος –μια διοίκηση ή μια κοινωνία– γενικά απαξιώνει τα δικαιώματα μάλλον είναι ψευδαίσθηση, υποκρισία ή καταναγκασμός (αυτό συμβαίνει συνήθως) ότι σέβεται τα μειονοτικά δικαιώματα. Στη νομική σφαίρα αυτό μεταφράζεται σε έναν αόριστο φορμαλισμό, ο οποίος γίνεται εξαιρετικά κουραστικός

όταν η διοίκηση (εν προκειμένω η αλβανική) αναφέρεται στην κατάσταση των δικαιωμάτων των μειονοτήτων εντός της επικράτειάς της.

Στις μέρες μας, και εφόσον –όπως θα δούμε στη συνέχεια– η Αλβανία έχει εντάξει στην έννομή της τάξη σειρά διεθνών κειμένων, οι υπηρεσιακοί αξιωματούχοι θεωρούν πως η χώρα διαθέτει πια το πλέον προηγμένο νομικό σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των μειονοτήτων και συνεπώς έχει εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις της απέναντι στη διεθνή κοινότητα και στους πολίτες της. Η άποψη, πέραν του ότι αγνοεί την (μη) εφαρμογή των υποχρεώσεων αυτών στην επικράτεια, θεωρεί ότι η επικύρωση των νομικών κειμένων και η υιοθέτηση νέων νόμων, κατά το πρότυπο των δυτικών δημοκρατιών, αρκεί για την κατάκτηση του νομικού πολιτισμού της δύσης και τη δημοκρατική εξομάλυνση. Αξίζει πάντως να παρατηρήσει κανείς ότι η προσχηματική χρήση αυτού του επιχειρήματος αρχίζει σταδιακά να αποδίδει καρπούς, αλλά στους ίδιους τους εκπροσώπους της αλβανικής διοίκησης, οι οποίοι

έχουν αρχίσει να το πιστεύουν. Βέβαια, θα αδικούσε κανείς τους αξιωματούχους της χώρας αυτής, εάν τους απέδιδε την αποκλειστικότητα σε αυτού του είδους τις βολονταριστικές συμπεριφορές («αυτό που πιστεύουμε, αυτό είναι»), οι οποίες απαντώνται ένθεν και ένθεν των συνόρων της. Εκείνο πάντως που πραγματικά αποτελεί αλβανική, ας την πούμε, ιδιαιτερότητα, (ή μήπως στρατηγική;) είναι η πολύ πιο ρεαλιστική και άρα πιστευτή, αλλά εξ ίσου προσχηματικής χρήσης, θεώρηση πως «αυτά μπορούμε, αυτά κάνουμε», δηλαδή το επιχείρημα της αλβανικής ένδειας. Σε όλες πάντως τις περιπτώσεις, η αλβανική διοίκηση όταν συνδιαλέγεται διεθνώς, προσφεύγει σε υπέρμετρα συχνή χρήση της επίκλησης των πραγματικά δύσκολων κοινωνικο-οικονομικών περιστάσεων που βιώνει, προκειμένου να δικαιολογήσει αδράνειας και συμπεριφορές, η αλλαγή των οποίων κοστίζει περισσότερο πολιτικά παρά οικονομικά. Για τον προηγούμενο λόγο, η εικόνα από την Αλβανία (την εγκυρότητα της οποίας πιστοποίησαν όλοι οι εκπρόσωποι των διεθνών οργανισμών επί του πεδίου όσο και εκτός), είναι πως η χώρα είναι ένας «δύσκολος» διεθνής συνομιλητής, ο οποίος προστρέχοντας εναλλάξ –κατά το δοκούν– είτε σε υπεραισιόδοξα φορμαλιστικά είτε σε κυνικά πεσιμιστικά επιχειρήματα, στην πράξη καλύπτει την αδυναμία του ή τη μη βούληση του να εφαρμόσει πραγματικά αυτά που του ζητούνται από το διεθνές δίκαιο.

Το άρθρο 20 του Αλβανικού Συντάγματος αφορά άμεσα τα μειονοτικά δικαιώματα:

«1. Πρόσωπα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες ασκούν σε πλήρη ισότητα ενώπιον του νόμου τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες. 2. Έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν ελεύθερα, χωρίς απαγορεύσεις ή

περιορισμούς, το εθνικό, πολιτιστικό, θρησκευτικό και γλωσσικό ανήκιν. Έχουν το δικαίωμα να το διατηρούν και να το αναπτύσσουν, να σπουδάζουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα, όπως επίσης να συνενώνονται σε οργανισμούς και εταιρείες για την προστασία των συμφερόντων και της ταυτότητάς τους».

Το άρθρο αυτό κρίνεται υπερεπαρκές σε σχέση με τα ευρωπαϊκά standards προστασίας των μειονοτήτων. Ενδιαφέρον είναι, ωστόσο, να παρατηρήσει κανείς ότι η Επιτροπή Βενετίας,¹⁰ σε γνωμοδότηση επί του τελικού σχεδίου του Συντάγματος ζητά από την τότε Συνταγματική Επιτροπή της Αλβανίας να τροποποιήσει την παράγραφο 1, έτσι ώστε αυτό να διατυπώνεται ως εξής: «...τα ανθρώπινα δικαιώματα και ελευθερίες τους».¹¹ Η μικρή αυτή προσθήκη που χωρίς αποτέλεσμα ζητήθηκε να ενσωματωθεί από την Επιτροπή Βενετίας στο σώμα του άρθρου, δεν στερείται νοήματος. Από την άλλη, η εμμονή της αλβανικής πλευράς να μην συμπεριλάβει την αντωνυμία «τους» στο σώμα του άρθρου, προφανώς και δεν οφείλεται σε λόγους συντακτικούς. Έχει να κάνει με την απροθυμία της Αλβανίας να δώσει συνταγματικό έρεισμα σε μειονοτικά δικαιώματα, των οποίων το κανονιστικό περιεχόμενο διευρύνει ή κατά τι εξέχει του γενικού κανονιστικού περιεχομένου διατάξεων προστασίας δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ο Αλβανός συντακτικός νομοθέτης επιθυμεί να αποδώσει στις μειονότητες τα δικαιώματα «κάθε ανθρώπου». Πρακτικά λοιπόν, στη σφαίρα της εκπαίδευσης που είναι και η καίρια διαφοροποιητική μειονοτική αξίωση, το σχετικό δικαίωμα δεν συνεπάγεται υποχρέωση του κράτους να εκπαιδεύει δημοσίως όλους τους Αλβανούς πολίτες στη μητρική τους γλώσσα, αλλά να εγγυάται την ανεμπόδιστη πρόσβαση όλων των Αλβανών πολιτών, ανεξάρτητα από μητρική γλώσσα, στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα.¹² Η προηγούμενη διαπίστωση φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από το κρίσιμο εδάφιο της δεύτερης παραγράφου του άρθρου 20, σύμφωνα με το οποίο [τα πρόσωπα που ανήκουν σε εθνικές μειονότητες] «Έχουν το δικαίωμα να ... σπουδάζουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα». Δεν στερείται ενδιαφέροντος ωστόσο, το γεγονός ότι «η αλβανική αντιπροσωπεία εξήγησε ότι η παράγραφος 2 του μεταφράστηκε τμηματικώς ακατάλληλα και ότι το πρωτότυπο περιείχε τις λέξεις »να διδάσκουν ή να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα«. Αυτό ερμηνεύτηκε ως μια υποχρέωση του κράτους να δημιουργεί τις απαιτούμενες συνθήκες για μια τέτοια διδασκαλία και ότι, ως εκ τούτου καμία επιπρόσθετη αναφορά στο άρθρο για την εκπαίδευση δεν κρίθηκε απαραίτητη».¹³

Είναι λοιπόν προφανές πως, μολοντί το αντίθετο καταγράφεται ως εικαζόμενη βούληση της αλβανικής κυβέρνησης, είναι εξαιρετικά δύσκολο να συνάγει κανείς από το αλβανικό Σύνταγμα υποχρέωση δημόσιας παροχής μειονοτικής εκπαίδευσης, ενώ αντιθέτως καθίσταται σαφές ότι τίποτε δεν μπορεί να εμποδίσει τη λειτουργία ιδιωτικών μειονοτικών σχολείων, οπουδήποτε στην αλβανική επικράτεια, σύμφωνα εξάλλου με νόμο που ψηφίστηκε εκ των υστέρων.

β. Η προβληματική της εδαφικότητας:

ένα προβληματικό ratio loci

Η προστασία της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία είναι προϋπόθεση της παραμονής των μειονοτικών σε περιοχές που

αναγνωρίζονται ως τέτοιες. Έτσι λοιπόν, η αναγνώριση δικαιωμάτων στη μειονότητα συναρτάται της παραμονής της στην προ-ορισμένη περιφέρειά της. Η προηγούμενη διαπίστωση δεν θα είχε κάποιο εξαιρετικό ενδιαφέρον, καθώς η Αλβανία δεν είναι το μόνο κράτος που συναρτά παροχή μειονοτικών δικαιωμάτων με τη διαβίωση σε ένα συγκεκριμένο τμήμα της επικράτειας. Εξ άλλου, ακόμη και η Σύμβαση-πλαίσιο σχετικά με την προστασία των εθνικών μειονοτήτων του Συμβουλίου της Ευρώπης, που είναι το πιο σύγχρονο κείμενο που έχει επικυρώσει η αλβανική κυβέρνηση σχετικά με τα μειονοτικά δικαιώματα, περιέχει μια πολύ «μαλακή» διατύπωση σε ό,τι αφορά την υποχρέωση των κρατών να παράσχουν μειονοτική εκπαίδευση, ειδικότερα δε όταν αυτή η εκπαίδευση παρέχεται ήδη σε συγκεκριμένα τμήματα της επικράτειας.

Αυτό που δίνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα προηγούμενα, είναι πως η αλβανική διοίκηση δομεί όλη τη λογική της προστασίας της ελληνικής μειονότητας στο σύστημα των λεγόμενων «μειονοτικών ζωνών», το οποίο είναι νομικά έωλο. Η έλλειψη νομικού προσδιορισμού των μειονοτικών ζωνών συνεχίζεται μέχρι σήμερα, όπου κάθε σχετική αναφορά θεωρεί σχεδόν μεταφυσικά δεδομένη και απαραβίαστη την ύπαρξή τους.

Δεν υπάρχει δηλαδή πουθενά μέσα στην αλβανική έννομη τάξη, καταγεγραμμένη η έννοια της μειονοτικής ζώνης, πόσο δε μάλλον η έκτασή της. Είναι λοιπόν παράδοξο ότι ενώ είναι γνωστό πως οι «μειονοτικές ζώνες» είναι νομικά ανύπαρκτες –ούτε καν αυθαίρετες– δεν εντοπίζεται ουσιαστική πίεση εκ μέρους της μειονότητας προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής παύσης της επίκλησής τους. Η ελληνική πρεσβεία στα Τίρανα, σε υπόμνημά της (της 28ης Ιουνίου 1999) με τίτλο *The educational issue in the Greek ethnic minority in Albania*, ένα από το λιγοστά κείμενα στα οποία εντοπίσαμε αρνητική προδιάθεση έναντι των «μειονοτικών ζωνών», ουσιαστικά υποσκάπτει το επιχείρημά της, ζητώντας την κατάργηση του συστήματος των ζωνών, ως να είναι δυνατό να καταργηθεί ένα νομικό πλάσμα που δεν υπάρχει. Από την άλλη πλευρά, από την επιχειρηματολογία της Ομόνοιας, δεν μπορεί κανείς να συνάγει συνολική εναντίωση στη χρήση του επιχειρήματος ύπαρξης «μειονοτικών ζωνών», αλλά αντιθέτως σημεία που συνηγορούν υπέρ της επέκτασης των δικαιωμάτων που απολαμβάνει η «μειονοτική ζώνη» σε περιοχές που δεν καλύπτονται από αυτήν (κυρίως στη Χιμάρα).¹⁴ Το γεγονός ότι η πολιτική εκπροσώπηση της μειονότητας όχι μόνο δεν φαίνεται να αρνείται τη λογική της «μειονοτικής ζώνης», αλλά επιχειρεί να την ευθυγραμμίσει σε διαφορετικές πολιτικές σκοπιμότητες από αυτές του αλβανικού κράτους, μας κατέστη σαφές από προφορικές συζητήσεις που είχαμε με τη σημερινή ηγεσία της Ομόνοιας, από τις οποίες προέκυψε ότι το αίτημα της «κατάργησής» τους είναι μαξιμαλιστικό, καθώς η πολιτική φάση στην οποία βρίσκεται η μειονότητα είναι αμυντική και άρα θα ήταν μάλλον άκαιρη η επί της αρχής αρνητική τοποθέτηση στο ζήτημα της ύπαρξης της μειονοτικής ζώνης. Με άλλα λόγια, είναι ευκολότερο για την ελληνική μειονότητα να διεκδικεί επέκταση των δικαιωμάτων που (υποτίθεται πως) η ζώνη συνεπάγεται στη Χιμάρα, παρά να αξιώνει την παύση της επίκλησης ενός ούτως ή άλλως νομικά ανύπαρκτου καθεστώτος.

Ο πραγματικός λόγος που προκύπτει από την οχύρωση

της αλβανικής πλευράς πίσω από το επιχείρημα της «μειονοτικής ζώνης» είναι εύκολα αναγνώσιμος, αν και εξόχως προβληματικός, τόσο σε ό,τι αφορά τις σχέσεις της με τη μειονότητα και την Ελλάδα όσο με το ευρωπαϊκό ή διεθνές αναδυόμενο νομικό γίνεσθαι σχετικά με τα μειονοτικά δικαιώματα, το οποίο καταρχήν δεν συναρτά τα μεγέθη αναγνώρισης και προστασίας μειονοτήτων με το έδαφος στο οποίο αυτές διαβιούν. Ο λόγος για τον οποίο η ελληνική μειονότητα δείχνει, και αυτή από την πλευρά της, απρόθυμη να απαγκιστρωθεί από τη θεωρία των «ζωνών», μάλλον έχει να κάνει με την επιφύλαξη ή τον φόβο της να αντιμετωπίσει τα νέα πραγματικά δεδομένα που έχουν προκύψει από την αφαίμαξη του μειονοτικού στοιχείου, εξαιτίας της εξόδου προς την Ελλάδα, τα οποία εξάλλου ευρύτερα σηματοδοτούν μια ραγδαία μετατόπιση των δημογραφικών πληθυσμιακών ισορροπιών στον Νότο της Αλβανίας.

Ωστόσο, μόλις πολύ πρόσφατα η Αλβανία δείχνει σημάδια απαγκίστρωσης από την εδαφικότητα της απόδοσης μειονοτικών δικαιωμάτων. Στην έκθεση εφαρμογής της Σύμβασης - πλαισίου δεν αναφέρεται καθόλου η θεωρία περί ύπαρξης των μειονοτικών ζωνών, χωρίς όμως και να διατυπώνεται οποιοδήποτε κριτήριο για την οπουδήποτε ανεμπόδιση τοπική εφαρμογή των σχετικών δικαιωμάτων.

γ. Η «εθνική καταγωγή»:

ένα αναχρονιστικό ratio personae

Η «εθνική καταγωγή» ως κριτήριο ή προϋπόθεση απόδοσης μειονοτικών δικαιωμάτων είναι ασύμβατη με την κυρίαρχη αυτή τη στιγμή στην Ευρώπη αντίληψη για τα υποκείμενα των μειονοτικών δικαιωμάτων. Το σημείο τομής σε αυτή την αντίληψη, που αποκτά κανονιστικό περιεχόμενο με το τέλος του ψυχρού πολέμου, είναι το γνωστό άρθρο 32 του Καταληκτικού Κειμένου ΔΑΣΕ της Κοπεγχάγης, σύμφωνα με το οποίο «το να ανήκει κανείς σε μια εθνική μειονότητα είναι ζήτημα προσωπικής επιλογής του ατόμου και κανένα μειονέκτημα δεν μπορεί να προέλθει από την άσκηση αυτής της επιλογής». Η σχετική διάταξη της Σύμβασης - πλαισίου για την προστασία των εθνικών μειονοτήτων συναφώς, εάν και με χαμηλότερη έμφαση, προβλέπει πως «κάθε πρόσωπο που ανήκει σε μια εθνική μειονότητα έχει το δικαίωμα να επιλέγει ελεύθερα το να αντιμετωπίζεται ή όχι ως τέτοιο και κανένα μειονέκτημα δεν πρέπει να απορρέει από αυτή την επιλογή» (άρθρο 3).

Η «εθνική καταγωγή» αποτελεί επιβίωση του δικαίου του αίματος (ius sanguinis). Συνιστά μια φυλετικού τύπου πρόσληψη του ανθρωπίνου υποκειμένου, η οποία κατορθώνει και υφίσταται στους καιρούς μας, σε πείσμα των προηγούμενων εξελίξεων που δείχνουν σαφώς πως κριτήριο για την προστασία των μειονοτήτων δεν είναι κανενός είδους γενεαλογική αντικειμενικότητα («το αίμα που κυλά στις φλέβες μας» όπως οι απανταχού εθνικιστές, μειονοτικοί και μη, αρέσκονται να λένε), αλλά η υποκειμενική βούληση του να ανήκει ή να μην ανήκει κανείς σε μια ομάδα ανθρώπων. Πριν την υιοθέτηση του νέου αλβανικού Συντάγματος, 17 βουλευτές του αλβανικού Κοινοβουλίου κατέθεσαν πρόταση τροπολογίας του σχετικού με τις μειονότητες άρθρου 20, στην οποία ζητούσαν την περίπου expressis verbis ενσωμάτωση του άρθρου 32 του Καταληκτι-

κού Κειμένου ΔΑΣΕ της Κοπεγχάγης, στο Σύνταγμα. Η πρόταση δεν έγινε δεκτή από το αλβανικό Κοινοβούλιο. Στην Αλβανία το κριτήριο της «εθνικής καταγωγής» κυριαρχεί.

Το αλβανικό κράτος θεωρεί πως η «εθνική καταγωγή» είναι το ασφαλέστερο κριτήριο για την απόδοση μειονοτικών δικαιωμάτων στους Έλληνες της Αλβανίας, υπό την προϋπόθεση ότι το ίδιο είναι σε θέση να προ-ορίσει τους έχοντες την ελληνική καταγωγή. Έτσι, δεν διστάζει, για πρώτη φορά στη σύγχρονη ιστορία του, να μην συμπεριλάβει τη σχετική ερώτηση στην εθνική απογραφή του 2001, υπό τον προφανή και εξηγήσιμο φόβο να μην αφήσει ανεξέλεγκτα τα μεγέθη αυτών που βούλονται να δηλώσουν «Έλληνες». Η σχετική απόφαση, προκάλεσε μεν την αντίδραση των εκπροσώπων της ελληνικής μειονότητας, αλλά δεν εμπόδισε την Ελλάδα από το να χρηματοδοτήσει την απογραφή αυτή. Δεν ήταν λίγοι οι συνομιλητές μας στην Αλβανία, οι οποίοι υποστήριξαν την άποψη ότι και από ελληνικής πλευράς οι πιέσεις να συμπεριληφθεί ερώτημα για την εθνική καταγωγή ήταν μόνο για το θεαθήναι, ακριβώς επειδή σε αυτήν κυριαρχούσε ο αντίστροφος φόβος, αυτός της στατιστικής απεικόνισης της πληθυσμιακής αφαίμαξης της ελληνικής μειονότητας. Σε όλες όμως τις περιπτώσεις, χρήσιμο είναι πάντως να ειπωθεί ότι δεν υπάρχει στο διεθνές επίπεδο, συγκροτημένο κανονιστικό πλαίσιο, από το οποίο θα μπορούσε να συνάγει κανείς έστω και την ελαφρά υποχρέωση των κρατών να συμπεριλάβουν στο ερωτηματολόγιο των εθνικών τους απογραφών ερώτημα σχετικό με την εθνική καταγωγή (όπως επιθυμούσε η μειονότητα), τη μητρική γλώσσα (όπως ανεπίσημα ζήτησε η Παρουσία ΟΑΣΕ), ή τη θρησκεία (όπως επιθυμούσε η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας).

Η ελληνική μειονότητα, από την πλευρά της, βιώνει με ένα πολιτικά σχιζοειδή τρόπο την αντιπαράθεση της ελευθερίας του ανήκειν και της κατοχής «ελληνικής εθνικής καταγωγής» ως προϋπόθεση απόδοσης δικαιωμάτων. Από την μία πλευρά, ο κυρίαρχος ελληνικός μειονοτικός λόγος αντιλαμβάνεται πως εντός των μεγεθών του συμπεριλαμβάνονται όλοι εκείνοι οι «ελληνικής καταγωγής» Αλβανοί πολίτες, οι οποίοι έχουν οριστικά απολέσει την ελληνικότητά τους για να ενταχθούν στο φαντασιακό στερεότυπο του αλβανικού έθνους. Το επιχείρημα περί ιστορικής «αδιάλειπτης και συνεχούς παρουσίας Ελλήνων στη Βόρεια Ήπειρο» ηγεμονεύει. Η σχεδόν καθολική χρήση του όρου «ομογένεια», ετεροπροσδιοριζόμενου από τους μη ανήκοντες στο ελληνικό «γένος», είναι ενδεικτική αυτού του τρόπου πρόσληψης. Σύμφωνα με αυτή τη διαδεδομένη αντίληψη, το ζητούμενο δεν είναι κάποιος να νιώθει Έλληνας, αλλά να «είναι».

Αμφιβόλου εγκυρότητας ένδειξη ελληνικότητας σε αυτές τις περιπτώσεις, αποτελεί η ορθόδοξη πίστη. Η μετάβαση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στα εθνικά κράτη σημάδεψε τον τρόπο που τα νεοπαγή βαλκανικά κράτη προσλαμβάνουν τις μειονότητές τους. Η κληρονομιά του millet φαίνεται βολική, όταν η θρησκευτική ταυτότητα εγκολπώνει την εθνική ταυτότητα και αντίστροφα, όταν η μητρική γλώσσα αναγνωρίζεται ως στοιχείο της μειονοτικής ιδιότητας. Στην περίπτωση της ελληνορθόδοξης μειονότητας στην Αλβανία, η Αλβανία αναγνώριζε αρχικά μία ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα που άρρητα ενέχει εθνική ταυτότητα, ενώ στη συνέχεια την αναγνωρίζει ως ελληνική εθνική

μειονότητα. Οι ορθόδοξοι αποτελούν μια κατά πολύ ευρύτερη ομάδα, την οποία απαρτίζουν κυρίως Αλβανοί, καθώς και Βλάχοι, Έλληνες, Μακεδόνες, Μαυροβούνιοι και Σέρβοι.

Από την άλλη πλευρά, ελληνικές θέσεις, επίσημες, ανεπίσημες ή ιδιωτικών φορέων επικαλούνται την εξίσωση «χριστιανός ίσον Έλληνας», εφαρμόζοντας με μία αυθαίρετη ερμηνεία τα αναλυτικά εργαλεία του οθωμανικού rum millet έναν αιώνα από την κατάργησή του. Είναι προφανές ότι πίσω από τα ευφάνταστα νούμερα που κατά καιρούς αναφέρονται στην Ελλάδα σχετικά με το μέγεθος της μειονότητας βρίσκεται αυτή η ιστορικά αυθαίρετη εξίσωση. Ωστόσο, στις μέρες μας, καθώς το ανθρωπινό δυναμικό της μειονότητας έχει συρρικνωθεί, το πολιτικό κεφάλαιο που έχει επενδυθεί επάνω της από διάφορους φορείς (Ελλάδα, ιδιώτες, οργανώσεις) απαιτεί τη συνέχιση της ύπαρξής της. Εάν βιολογικά αυτό είναι αδύνατο, τότε θα πρέπει να γίνει επέκταση της ιδιότητας του μειονοτικού σε νέο «αίμα». Το κρίσιμο σημείο λοιπόν δεν είναι η στάση της Αλβανίας κατά τον προσδιορισμό των υποκειμένων της ελληνικής μειονότητας, αλλά η διαμόρφωση νέων υποκειμένων μέσα από τη διαδικασία προσεταιρισμού της ελληνικής ταυτότητας για άμεσα οικονομικούς λόγους.

Κατά την επίσκεψή μας, διαπιστώσαμε ότι η δημιουργία νέας εθνοτικής/εθνικής ταυτότητας συντελείται καθημερινά. Τα νέα μέλη της ελληνικής μειονότητας αντλούνται από τον δυναμικό χώρο των «φιλελλήνων» του αλβανικού νότου, κυρίως των Βλάχων, αλλά ακόμη και χριστιανών Αλβανών. Εδώ το κριτήριο της «εθνικής καταγωγής» πάλι θριαμβεύει.

Κανείς όμως, ακόμη και αυτός που έχει ειλικρινά βάλει τον εαυτό του να πειστεί πως «είναι πιο Έλληνας από τους Έλληνες» (συνήθως από καταβολής ανθρωπίνου γένους και ένθεν) δεν προτάσσει την ελληνική του συνείδηση για να υπαχθεί στο καθεστώς προστασίας της ελληνικής μειονότητας. Η υπαρκτή βουλευτική μετατόπιση του συνειδησιακού και πληθυσμιακού βάρους της ελληνικότητας στη Νότια Αλβανία από τον πυρήνα των αναγνωρισμένα κατεχόντων την ελληνική καταγωγή και συνείδηση που δια παντός έχασαν την πλειοψηφία του πληθυσμού τους εξαιτίας της μετοίκησης στην Ελλάδα, δεν γίνεται για λόγους υπαγωγής στο νομικό καθεστώς προστασίας της μειονότητας, αλλά για την αποκόμιση συγκεκριμένων άμεσων ή έμμεσων οικονομικών ωφελημάτων από τον ισχυρό γείτονα (κυρίως βίζα, δελτίο ομογενούς, υποτροφίες για σπουδές στην Ελλάδα, υποτροφίες για σπουδές στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας Αργυροκάστρου, συντάξεις, επιδόματα).

Αίτιο αλλά και αιτιατό, η διατήρηση της συνεχούς ανανέωσης των μελών της μειονότητας συντηρεί ένα πελατειακό σύστημα που ξεκινά από τον χορηγό των ευεργετημάτων (ελληνικά προξενεία) και φτάνουν στους αποδέκτες (μαθητές, φοιτητές, δάσκαλοι, συνταξιούχοι, υποψήφιοι μετανάστες) μέσω των μεσολαβητών, εκείνων που έχουν πρόσβαση στον χορηγό και στον αποδέκτη των ευεργετημάτων (Ομόνοια, Κόμμα Ανθρώπων Δικαιωμάτων, σύλλογοι Ελλήνων και Ελληνο-Βλάχων). Η συνέχιση του κύκλου εργασιών συντηρεί τις πελατειακές σχέσεις με άμεσα οικονομικά ή πολιτικά οφέλη.

Έτσι, η ελληνική πολιτική θεωρεί ότι αυξάνει τη δύναμη και τον όγκο μιας μειονότητας, η οποία λίγο ενδιαφέρεται να κα-

τασταθεί υποκείμενο των δικαιωμάτων που δεσμεύεται η Αλβανία να της παράσχει, καθιστώντας την Ελλάδα διαχειριστή και ουσιαστικό, εάν όχι αποκλειστικό, αποδέκτη των εύλογων και ανθρωπίνων παραπόνων της. Η πραγματικότητα και οι προοπτικές των εξελίξεων δεν φαίνεται να απαντούν θετικά στις επιδιώξεις της ελληνικής πολιτικής, καθώς η πολυπληθής ομάδα - αποδέκτης των ευεργετημάτων συνιστά, στο πέρασμα του χρόνου, μια ρευστή οντότητα χωρίς προσωπικότητα με στόχο την απόλαυση των προνομίων που προσδίδει η ιδιότητα του «ομογενούς» και όχι του μειονοτικού. Αυτό όμως αποβαίνει σε βάρος των ζητημάτων που αφορούν τα προβλήματα της «πραγματικής» ελληνικής μειονότητας και κυρίως την ατζέντα των ελληνοαλβανικών σχέσεων.

Η μέθοδος επιλογής για τη χορήγηση βίζας στην περιοχή της Κορυτσάς, όπου κατοικεί σημαντικός πληθυσμός Βλάχων, είναι ενδεικτική: η πιστοποίηση της γνώσης της βλαχικής ενώπιον ειδικού διερμηνέα - εξεταστή («βλαχόμετρο», κατά την ορολογία που έχει καθιερωθεί) αποτελεί κατά τεκμήριο το κατώφλι ελληνικής καταγωγής μέσω της βλαχικής, και άρα ελληνικής συνειδησης. Όμως και πάλι, αυτό που έχει ενδεικτική, εάν όχι βαρύνουσα σημασία, στον τρόπο εκφοράς της ελληνικότητας αυτών των ανθρώπων είναι η πρόταξη του κριτηρίου της «εθνικής καταγωγής» ως θεμελιώδους για την πιστοποίησή της. Έτσι λοιπόν οι εκπρόσωποι των ελληνοβλαχικών συλλόγων του αλβανικού νότου δεν επικαλούνται, ούτε καν για τα εκσυγχρονιστικά προσχήματα, το ατομικό τους δικαίωμα του ανήκειν, προκειμένου να πουν πως νιώθουν Έλληνες. Αντιθέτως, αυτό που πάλι φορτικά προτάσσεται είναι η ελληνική τους καταγωγή. Περαιτέρω, η φυλετική εξίσωση καταγωγής και συνειδησης διαψεύδεται από την δραστηριοποίηση πολλών άλλων συλλόγων «ρουμανιζόντων» και «αλβανιζόντων» Βλάχων που κινούνται σε τελείως διαφορετικό μήκος κύματος με διαφορετικά κίνητρα. Εξάλλου, η αναγνώριση από την Ελλάδα της βλαχικής γλώσσας στην Αλβανία έρχεται σε πλήρη αντίφαση με τη μη αναγνώριση της ίδιας γλώσσας στο εσωτερικό της Ελλάδας.

Ο παραμένων στην Αλβανία πυρήνας της επίσημα αναγνωρισμένης ελληνικής μειονότητας μάλλον νιώθει άβολα και αρχίζει να δυσανασχετεί με την παρατηρούμενη μετατόπιση, καθώς διαισθάνεται ότι σταδιακά χάνει τα προνόμια που αποκλειστικά συντηρούσε για αυτόν η ελληνικότητά του. Δεν θα πρέπει να εκπλήσσει λοιπόν πως η Ομόνοια δεν εγγράφει στις τάξεις της τους Συλλόγους των Ελληνο-βλάχων, θεωρώντας πως οι τελευταίοι στερούνται ελληνικής καταγωγής, προτιμώντας έτσι να διατηρήσει στις τάξεις της την καθαρότητα της «ελληνικής καταγωγής» παρά να διευρύνει το πολιτικό της σώμα με τον προσεταιρισμό των Βλάχων.

Αυτό που συμπερασματικά χρειάζεται να ειπωθεί είναι πως η πρόσληψη των μειονοτικών δικαιωμάτων στην Αλβανία δεν είναι αποκλειστικά αλβανικής εμπνεύσεως ή εθνική ιδιομορφία, αλλά συναντάται σε αρκετά άλλα κράτη, γειτονικά και μη, ανάμεσα στα οποία και η Ελλάδα. Οι αξιακές προσλαμβάνουσες της πρόσληψης των μειονοτικών δικαιωμάτων των Ελλήνων στην Αλβανία είναι στην ουσία τους (φαινομενικά παραδόξως) κοινές τόσο στις αλβανικές αρχές όσο και στην ίδια την ελληνική μειονότητα.

δ. Συμπεράσματα σχετικά με τις σύγχρονες διεθνείς δεσμεύσεις της Αλβανίας έναντι της μειονότητας

Η προστασία της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, έχει μόνο ελάχιστα απασχολήσει τη «διεθνή κοινότητα». Τα σχετικά ζητήματα είναι πολύ χαμηλά στην ατζέντα των εκπροσώπων της διεθνούς κοινότητας στην επικράτεια, ή για να είμαστε πιο ακριβείς, είναι εκτός αυτής της ατζέντας. Τρεις είναι οι λόγοι αυτής της πολιτικής:

- *Πρώτον:* βάσιμα ή αβάσιμα, η Αλβανία έχει, επί του παρόντος, πείσει πως είναι υπερβάλλον ζήλος ή «πολυτέλεια» η ενασχόλησή του διεθνούς παράγοντα με τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας.
- *Δεύτερον:* οι διεθνείς παράγοντες εν γένει εκτιμούν πως τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας προστατεύονται επαρκώς μέσω διμερών πιέσεων προερχομένων από την Ελλάδα.
- *Τρίτον:* η υποστήριξη των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας εκ μέρους της Ελλάδας, όχι μόνο οξύνει τα ούτως ή άλλως ενισχυμένα εθνικιστικά αντανakλαστικά της αλβανικής διοίκησης και κοινωνίας, αλλά και αδρανοποιεί την ούτως ή άλλως χαμηλής έντασης πρόθεση του διεθνούς παράγοντα να ασχοληθεί με το ζήτημα.

III. ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

1. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

α. Η μειονοτική εκπαίδευση μέχρι το 1991

Σε αντίθεση με τα πολλά «ελληνικά» σχολεία που λειτουργούσαν στις ορθόδοξες κοινότητες της σημερινής Νότιας Αλβανίας, το πρώτο αλβανικό σχολείο στο νότο άρχισε να λειτουργεί το 1887 στην Κορυτσά. Με την ανεξαρτητοποίηση της Αλβανίας το 1913 τα ελληνικά - ορθόδοξα σχολεία διατηρήθηκαν.

Με επιστολή του Υπ.Εξ. της Αλβανίας προς την ΚτΕ (22 Αυγούστου 1922) προσδιορίζεται ότι η εφαρμογή των υποχρεώσεων της Αλβανίας αφορά, εκτός από τις θρησκευτικές μειονότητες, την ελληνόφωνη ορθόδοξη μειονότητα. Ήδη την εποχή εκείνη, το αλβανικό κράτος διατηρεί με δικά του έξοδα 36 ελληνόγλωσσα μειονοτικά σχολεία, στα οποία φοιτούσαν 2.614 μαθητές. Στην πλειοψηφία τους ωστόσο η διαχείριση των σχολείων βαραίνει την ίδια τη μειονότητα (κοινотικά σχολεία), την οποία στηρίζει άμεσα η Ελλάδα. Από το 1930, τα ελληνικά σχολεία αρχίζουν να αντιμετωπίζουν θεσμικές δυσκολίες στη λειτουργία τους, καθώς η αλβανική κυβέρνηση απαγορεύει τις θρησκευτικές κοινότητες να δέχονται οικονομική βοήθεια από ξένα κράτη. Τον Απρίλιο του 1933, το Υπουργείο Παιδείας έλαβε την απόφαση να καταστήσει τη δημοτική εκπαίδευση υποχρεωτική και δωρεάν για όλους τους πολίτες της αλλά και να κλείσουν όλα τα ιδιωτικά/κοινотικά σχολεία (της ελληνορθόδοξης, καθολικής, σουνιτικής και μπεκτασικής κοινότητας, καθώς και αλβανικά ιδιωτικά, συνολικά 67 σχολεία, εκ των οποίων 10 τα ελληνικά) εφαρμόζοντας το Σύνταγμα του 1928. Τα μέτρα αυτά προκάλεσαν την αντίδραση

της ελληνικής μειονότητας και το έντονο διάβημα της Ελλάδας ενώπιον των οργάνων της Κοινωνίας των Εθνών. Το Συμβούλιο της ΚτΕ παρέπεμψε την υπόθεση ζητώντας γνωμοδότηση του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης. Το Δικαστήριο εξέτασε το περιεχόμενο «της μεταχείρισης και παροχής εγγυήσεων, νομικά και πραγματικά» που όφειλε η Αλβανία να εξασφαλίσει στα μέλη των μειονοτήτων και αποφάνθηκε ότι η διαφορετική μεταχείριση παρέχεται ως εναλλακτική λύση και δεν πρέπει να επιβάλλεται στις μειονότητες, οι οποίες πρέπει να έχουν σε τελική ανάλυση τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ των διαφορετικών μέτρων¹⁵.

Το Διεθνές Δικαστήριο, κατά την εξέταση της υπόθεσης, έκρινε ότι η Αλβανία παραβίασε τις υποχρεώσεις της που απέρρεαν από τη Μονομερή Διακήρυξη. Η αλβανική κυβέρνηση ευθυγραμμίστηκε με τη γνωμοδότηση του Διεθνούς Δικαστηρίου υιοθετώντας το διάταγμα της 28.5.1936 σχετικά με τη λειτουργία των σχολείων. Το 1939 λειτουργούσαν 74 ελληνικά σχολεία για 5.254 μαθητές και 141 εκπαιδευτικούς.

Η αντιμετώπιση της ελληνικής εκπαίδευσης κατά το καθεστώς της κομμουνιστικής διακυβέρνησης υπό τον Εμβέρ Χότζα, χαρακτηρίζεται από τον προσδιορισμό των μειονοτικών ζωνών και το δικαίωμα 101 χωριών να έχουν μειονοτικά σχολεία. Εξαιρείται η περιοχή της Χιμάρας. Μπορεί να διακριθεί στις εξής περιόδους:

- α) 1944-1952. Στα μειονοτικά δημοτικά σχολεία το πρόγραμμα διδάσκεται στα ελληνικά στο 84% του, και το υπόλοιπο 16% του προγράμματος στα αλβανικά. Το 1945 ιδρύεται στο Αργυρόκαστρο μέση παιδαγωγική σχολή. Με ειδικά μέτρα το 1947 επιχειρείται η εξάλειψη του αναλφαριθμητισμού και στις περιοχές της μειονότητας.
- β) 1952-1960. Επιβάλλεται η υποχρεωτική επταετής φοίτηση ανατρέποντας στα μειονοτικά σχολεία τον συσχετισμό του χρόνου διδασκαλίας σε βάρος των ελληνόγλωσσων μαθημάτων: 87% του χρόνου διδασκαλίας στα αλβανικά και 13% στα ελληνικά. Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται ως γλωσσικό μόνο μάθημα. Το 1956 λειτουργεί στο Αργυρόκαστρο εκπαιδευτήριο για τους μειονοτικούς δασκάλους. Παρατηρείται θεαματική αύξηση των υποτροφιών του αλβανικού κράτους σε μαθητές όλων των βαθμίδων της εκπαίδευσης και της μειονότητας.
- γ) 1960-1978. Το 1971 αναδιοργανώνεται η Παιδαγωγική Ακαδημία Αργυροκάστρου. Με το Σύνταγμα του 1977 κατοχυρώνεται η χρήση της μητρικής γλώσσας των εθνικών μειονοτήτων και η διδασκαλία της στο σχολείο (άρθρο 42).
- δ) 1978-1990. Γίνονται προσπάθειες φιλελευθεροποίησης και βελτίωσης των ελληνόφωνων σχολικών εγχειριδίων με αύξηση των ωρών διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

β. Η μειονοτική εκπαίδευση μετά το 1991

Μέσα από την ελληνόφωνη εκπαίδευση δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη διατήρηση της εθνικής και πολιτιστικής της ταυτότητας. Δεν θα πρέπει ωστόσο να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η μειονοτική εκπαίδευση αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της αλβανικής δημόσιας εκπαίδευσης, που στόχο έχει

να μορφώσει και να εντάξει κοινωνικά και οικονομικά τους αυριανούς Αλβανούς πολίτες. Από το σύνολο των εκπροσώπων της μειονότητας που συναντήσαμε, η γλώσσα θεωρείται φορέας διατήρησης της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας, σημείο αναφοράς για όλα τα μέλη της αλλά και σύνδεσμος με την Ελλάδα. Από ορισμένους υπογραμμίστηκε η σημασία της άριστης γνώσης της αλβανικής γλώσσας, η οποία αποτελεί και το κλειδί της κοινωνικής ένταξης και οικονομικής επιτυχίας.

Οι βασικές συνιστώσες σχετικά με την κατάρρευση του εκπαιδευτικού κατεστημένου της Αλβανίας το 1990 και την ανασυγκρότηση των μειονοτικών σχολείων είναι οι εξής:

- 1. Η αμφισβήτηση του προηγούμενου εκπαιδευτικού κατεστημένου και η αναζήτηση ενός άλλου στα ευρωπαϊκά πρότυπα, αποπροσανατόλισε τη στρατηγική των πρώτων χρόνων του εκπαιδευτικού συστήματος.
- 2. Η μετανάστευση ερήμωσε την ύπαιθρο και τα σχολεία.
- 3. Η εξέλιξη της συγκρότησης νομικού πλαισίου για την οργάνωση της μειονοτικής εκπαίδευσης έγινε σε σαθρές πολιτικές βάσεις. Μάλιστα μέχρι το 1994 το σχετικό θεσμικό πλαίσιο επηρεάστηκε από την κρίση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις.
- 4. Οι παράγοντες της μειονότητας (Ομόνοια, βουλευτές, εκπαιδευτικοί) στράφηκαν προς την Ελλάδα για οικονομική και υλικοτεχνική βοήθεια. Στο αίτημα ανταποκρίθηκε το ελληνικό κράτος, ορισμένες οργανώσεις αλλά και ιδιώτες, χρησιμοποιώντας διαφορετικά μέσα και εξυπηρετώντας διαφορετικούς σκοπούς, συχνά υποσκάπτοντας την αναβάθμιση της ποιότητας της μειονοτικής εκπαίδευσης.

2. ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΟΥ ΦΟΙΤΟΥΝ ΟΙ ΜΕΙΟΝΟΤΙΚΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ α. Δημόσια Σχολεία

Οι μαθητές που προέρχονται από την ελληνική μειονότητα φοιτούν σε κοινά αλβανικά σχολεία (συνήθως σε περιοχές εκτός μειονοτικών ζωνών) ή σε ελληνόφωνα δημόσια μειονοτικά σχολεία (εντός των μειονοτικών ζωνών) ή σε ιδιωτικά σχολεία, ενώ σε ορισμένα σχολεία συνυπάρχουν τάξεις που διδάσκονται μειονοτικοί μαθητές το ελληνόφωνο πρόγραμμα και παράλληλα διδάσκεται σε άλλους το αλβανόφωνο (στις μειονοτικές ζώνες). Στα μειονοτικά σχολεία, είναι δυνατόν η ελληνική να διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα ή η διεξαγωγή μέρους του προγράμματος να γίνεται στην ελληνική. Τα δημόσια μειονοτικά σχολεία λειτουργούν εντός των μειονοτικών ζωνών και μόνο, στους νομούς Αργυροκάστρου, Αγ. Σαράντα, Δελβίνου και Πρεμετής, στις οποίες αναγνωρίζονται ως μειονοτικά συνολικά 99 χωριά. Η αλβανική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα ή ως γλώσσα διδασκαλίας ορισμένων μαθημάτων, ανάλογα με την τάξη.

Η καταγραφή των δεδομένων που αφορούν τα μειονοτικά σχολεία, ως προς τον αριθμό των μαθητών και των δασκάλων/καθηγητών που διδάσκουν σε αυτά, είναι έργο ιδιαίτερα επίπονο λόγω της αναξιοπιστίας των πηγών και των έμμεσων σχετικών αναφορών. Αν και η περίοδος λειτουργίας των σχολείων καλύπτει μόνο μια δεκαετία, τα διαθέσιμα στοιχεία από διαφορετικές πηγές συχνά δεν συμπίπτουν, εάν δεν αντιφασκουν. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980, λειτουργούσαν 108

μειονοτικά σχολεία, στα οποία δίδασκαν περίπου 700 εκπαιδευτικοί. Το 1993 τα σχολεία μειώθηκαν σε 81 με 4.545 μαθητές. Το 1994 ο αριθμός των σχολείων αυξήθηκε σε 86. Ο αντίστοιχος αριθμός των μαθητών έχει ως εξής:

ΕΤΟΣ	ΑΓ. ΣΑΡΑΝΤΑ	ΔΕΛΒΙΝΟ	ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟ	ΣΥΝΟΛΟ
1991-1992	2.137	2.108	2.189	6.437
1999-2000	959	195	616	1.770
2000-2001	861	285	538	1.564

Σύμφωνα με στοιχεία του αλβανικού Υπ. Παιδείας, το 1999 λειτούργησαν 26 νηπιαγωγεία με 413 νήπια και 31 νηπιαγωγούς. Δεν είναι δυνατόν να έχουμε συγκεκριμένη εικόνα για τα ποσοτικά δεδομένα των νηπιαγωγείων, καθώς τα σχετικά στοιχεία του ελληνικού Προξενείου όσον αφορά τα δύο τελευταία χρόνια είναι ιδιαίτερα ελλιπή. Επίσης, δεν συμπεριλαμβάνονται τα δίγλωσσα νηπιαγωγεία που έχει ιδρύσει (και πρόκειται να επεκτείνει) η Ορθόδοξη Εκκλησία της Αλβανίας στις μειονοτικές περιοχές.

Κύριο χαρακτηριστικό των στοιχείων που παρατίθενται αποτελεί αναμφίβολα η μείωση του αριθμού των μαθητών και των σχολείων με χρονιά εκκίνησης το 1991-2 και καταλήγοντας το 2000-01. Η φθίνουσα πορεία του αριθμού των μαθητών από το 1992 μέχρι σήμερα είναι της τάξης του 76% επί του αρχικού αριθμού μαθητών. Από το 1991 μέχρι τα τέλη του 1994 η μείωση μαθητών σε εθνικό επίπεδο είναι 106.000 μαθητές ή το 30% επί του συνόλου. Αντίστοιχα, 3.500 μαθητές των ελληνικών σχολείων έχουν εγκαταλείψει, ήτοι το 50% περίπου του αριθμού που φοιτούσε το 1991. Η διαρροή συνεχίστηκε αλλά με διαφορετικά ποσοστά.

Κατά συνέπεια, πολλά σχολεία μειονοτικών χωριών κλείνουν. Έτσι, σε πολλά μεικτά σχολεία σήμερα παρατηρείται δραστική μείωση του αριθμού των Ελλήνων μαθητών και κατ' αναλογίαν αύξηση των Αλβανών. Τα μειονοτικά σχολεία στις πόλεις των Αγίων Σαράντα και Δελβίνου δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τα αλβανικά σχολεία, αλλά ως ξεχωριστές τάξεις ενταγμένες στα αλβανικά σχολεία.¹⁶

Σημαντικό στοιχείο της βιωσιμότητας της μειονότητας αποτελεί το γεγονός ότι πριν από 1991 πολλοί Έλληνες φοιτητές φοιτούσαν σε αλβανικές πανεπιστημιακές σχολές. Τώρα σπουδάζουν στην Ελλάδα με τις υποτροφίες που χορηγεί το ελληνικό κράτος (150.000 δρχ. ανά μήνα) και δεν επιστρέφουν. Είναι χαρακτηριστικό ότι σήμερα δεν υπάρχει σχεδόν κανένας Έλληνας φοιτητής σε αλβανικό πανεπιστήμιο, εκτός από τις σχολές που έχουν σχέση με την ελληνική γλώσσα. Σύμφωνα με ορισμένους παράγοντες της ελληνικής μειονότητας, που δεν ενεργοποιούνται πλέον στο πλευρό της Ομόνοιας και του Κόμματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, εάν θεωρείται πως η επένδυση της Ελλάδας σε υποτροφίες για τα ελληνικά πανεπιστήμια αποσκοπεί στη βελτίωση της θέσης των Ελλήνων μειονοτικών στην αλβανική κοινωνία και την αγορά εργασίας, τότε θα πρέπει να κριθεί τελείως αναποτελεσματική.

Αν και οι μαθητές μικρής ηλικίας είναι πολυπληθέστεροι από εκείνους των μεγαλύτερων τάξεων, η απουσία των νέων ηλικίας 20-30 χρόνων (και πιθανών μελλοντικών γονέων) από

την περιοχή δεν δημιουργεί το έδαφος για την ομαλή πληθυσμιακή εξέλιξη της μειονότητας. Σε κάθε περίπτωση, η έλλειψη αξιόπιστων στοιχείων, ιδιαίτερα όσον αφορά τα νηπιαγωγεία, αλλά και η μεταβλητότητα των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών δεν επιτρέπει να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.¹⁷

β. Ιδιωτικά φροντιστήρια

Λειτουργούν 22 φροντιστήρια ελληνικής γλώσσας στην ευρύτερη περιοχή της Κορυτσάς. Το νομικό τους καθεστώς πρόκειται σύντομα να ενταχθεί στις προδιαγραφές του αλβανικού νόμου 23 της 30.9.1998 περί σωματείων. Έχουν ιδρυθεί από τον Πολιτιστικό Σύλλογο Αδελφότητα και στηρίζονται στη χορηγία του επιχειρηματία Πρ. Εμφιετζόγλου (γνωστού για ανάλογες δραστηριότητες στην Ελλάδα, σε περιοχές Πομάκων της Ξάνθης και Σλαβοφώνων της Φλώρινας). Τους μισθούς των δασκάλων, εκτός από τον προαναφερθέντα επιχειρηματία, επιχορηγούν το ελληνικό κράτος και η οργάνωση ΣΦΕ-

BA (κατά 50%, 25% και 25% αντίστοιχα) σε ένα ιδιότυπο, χωρίς αμφιβολία, consortium συνεργασίας.

Φροντιστήρια λειτουργούν ακόμη, αν και σε πολλές περιπτώσεις υποτυπωδώς, σε αρκετές πόλεις και κωμοπόλεις τις Νότιας Αλβανίας, καθώς και σε οικισμούς με αλβανόφωνο ή βλαχόφωνο πληθυσμό, ειδικά σε περιοχές όμορες των ζωνών της μειονότητας. Στην περιοχή Αργυροκάστρου και Αγ. Σαράντα, αναφέρθηκε η λειτουργία ορισμένων φροντιστηρίων ελληνικής γλώσσας, τα οποία –κατά γενική ομολογία των παραγόντων της μειονότητας– είναι απλώς βιτρίνα για την είσπραξη χορηγιών και την προώθηση ιδίων συμφερόντων. Στη Χιμάρα επίσης λειτουργεί παρόμοιο φροντιστήριο.

γ. Αναλυτικό πρόγραμμα και το νομικό καθεστώς των δημόσιων μειονοτικών σχολείων
Το αλβανικό σχολείο χωρίζεται σε τρεις κύκλους. Την πρωτοβάθμια οκτατάξια εκπαίδευση (η οποία μπορεί να χωριστεί στις τάξεις 1η-4η και 5η-8η) και τη δευτεροβάθμια (τάξεις 9η-12η). Η διαίρεση σε δύο κύκλους του οκτατάξιου σχολείου είναι σημαντική στον βαθμό που αρκετά χωριά διαθέτουν μόνο τετρατάξιο σχολείο. Το ελληνικό μειονοτικό σχολείο διαφοροποιείται ως προς τη χρήση της ελληνικής ως γλωσσικό μάθημα ή ως γλώσσα διδασκαλίας ορισμένων μαθημάτων. Ειδικότερα,

- i. στις τάξεις 1η-4η (α' κύκλος) όλα τα μαθήματα διδάσκονται στα ελληνικά. Διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας.
- ii. στις τάξεις 5-8 (β' κύκλος) το 60% των μαθημάτων του προγράμματος διδάσκεται στα ελληνικά

(ελληνική ιστορία, ελληνική λογοτεχνία, γεωγραφία, ωδική, γυμναστική, βιολογία, σπουδή περιβάλλοντος), ενώ το υπόλοιπο 40% στα αλβανικά (μαθηματικά, φυσική, χημεία και αλβανική ιστορία και αγωγή του πολίτη).

- iii. στις τάξεις 9-12 (γ' κύκλος) τα μαθήματα γίνονται στα αλβανικά, με διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην 9η και 10η τάξη, 2 ή 4 ώρες την εβδομάδα.

Από την πρώτη σχολική χρονιά της σύγχρονης δημοκρατικής περιόδου της Αλβανίας, σύμφωνα με την Οδηγία 17 της 21.9.1991, τα ελληνικά κατοχυρώνονται ως γλώσσα της εκπαίδευσης σε όλη τη διάρκεια του οκτάχρονου σχολείου (τάξεις 1η-8η). Στο άρθρο 3 αναφέρονται οι «μειονοτικές ζώνες» σε μία από τις σπάνιες εμφανίσεις τους σε νομικό κείμενο, ως κατά τόπο προσδιορισμός της ίδρυσης νέων μειονοτικών σχολείων. Επτά νέα μειονοτικά σχολεία άνοιξαν, μεταξύ των οποίων και στην πόλη του Αργυροκάστρου και των Αγ. Σαράντα. Ωστόσο ύστερα από δύο χρόνια, το καθεστώς αυτό ανατράπηκε στο κλίμα όξυνσης των ελληνο-αλβανικών σχέσεων.

Τον Μάρτιο του 1993, η Αλβανία υιοθετεί τον Νόμο για «τα βασικά δικαιώματα και τις ελευθερίες του ανθρώπου». Στο άρθρο 26 αναφέρεται ότι «τα άτομα που ανήκουν στις μειονότητες δικαιούνται να διδάσκουν και να διδάσκονται στη μητρική τους γλώσσα». Η Οδηγία 19 της 14.9.1993 αντικατέστησε την Οδηγία 17, δυσχεραίνοντας κατά πολύ την ίδρυση και τη διατήρηση των μειονοτικών σχολείων. Σε εκτέλεση της οδηγίας έκλεισαν τα μειονοτικά σχολεία που είχαν ανοίξει το 1991. Η αρμοδιότητα της τοπικής αυτοδιοίκησης να παράσχει άδεια ίδρυσης μειονοτικών σχολείων και ενδεχομένως εκτός μειονοτικών ζωνών, πέρασε το 1993 ειδικά για τα μειονοτικά σχολεία στα χέρια του Υπ. Παιδείας, το οποίο έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα να αποφασίζει σχετικά. Η πίεση που άσκησε Υπατος αρμοστής για τις Εθνικές Μειονότητες του ΟΑΣΕ οδήγησε σε ορισμένες βελτιωτικές κινήσεις την αλβανική κυβέρνηση για το έτος 1994-5.

Η Απόφαση Νο 396 της 22.8.1994 σχετικά με την πρωτοβάθμια εκπαίδευση στη μητρική γλώσσα των ατόμων που ανήκουν σε μειονότητες και η σχετική Οδηγία Νο 14/1994 επαναπροσδιορίζουν το νομικό πλαίσιο των μειονοτικών σχολείων με ορισμένες μεταβολές. Παρέχεται η δυνατότητα εισαγωγής της ελληνικής γλώσσας σε οποιοδήποτε δημόσιο σχολείο εάν το επιθυμούν τουλάχιστον 32 μαθητές, αριθμός ίσως απαγορευτικός για πολλά χωριά και σε βάρος άλλων ξένων γλωσσών (αγγλικά, γαλλικά). Η σημαντικότερη συμβολή υπήρξε η εδραίωση της ελληνόφωνης εκπαίδευσης στις τάξεις 5-8 εκτός ορισμένων μαθημάτων που διδάσκονται στα αλβανικά. Περισσότερο συμβολική, ίσως σημαντική για το μέλλον της προαγωγής της ελληνικής γλώσσας, η αναφορά της Απόφασης 396 στον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Περιφερειακών ή Μειονοτικών Γλωσσών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Εξάλλου και ο Νόμος 7952/1995 σχετικά με την προ-πανεπιστημιακή εκπαίδευση διατυπώνει στο άρθρο 10 το δικαίωμα των μειονοτήτων να διδάσκονται μαθήματα στη γλώσσα τους, καθώς την ιστορία και τον πολιτισμό τους. Σύμφωνα με τα κριτήρια για την ίδρυση σχολείου και διατήρησή του, θα πρέπει να συγκεντρώνονται τουλάχιστον 28 μαθητές. Με την Απόφαση 502/5.8.1996 του Υπουργικού Συμβουλίου

επεκτείνεται η μειονοτική εκπαίδευση σε σχολεία β' κύκλου (τάξεις 5η-8η) στις μειονοτικές ζώνες, εφόσον υπάρχει αίτηση 20 τουλάχιστον γονέων ύστερα από έγκριση του Υπ. Παιδείας.

Η αρχή του ελάχιστου αριθμού μαθητών τηρείται με μεγάλη ελαστικότητα ως προς τα μειονοτικά σχολεία. Σε πολλά σχολεία, λόγω της μεικτής σύνθεσης του πληθυσμού τους ή εξαιτίας των συνενώσεων, λειτουργούν τάξεις με ελληνόγλωσσο «μειονοτικό» πρόγραμμα και παράλληλα τάξεις με «αλβανικό» για τους Αλβανούς μαθητές τους, ανάλογα με την τάξη (1ου, 2ου ή 3ου κύκλου, κατά περίπτωση). Με την απόφαση 548/26.8.1996 του Υπουργικού Συμβουλίου έγινε επέκταση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στα μειονοτικά Λύκεια (τάξεις 9η και 19η) από δύο σε τέσσερις ώρες την εβδομάδα.

Η εποπτεία των μειονοτικών σχολείων ανήκει σήμερα στις νομαρχίες, όμως, σύμφωνα με την αναμενόμενη αναδιάρθρωση της τοπικής αυτοδιοίκησης, τα μειονοτικά, όπως όλα τα δημόσια σχολεία θα περάσουν στην αρμοδιότητα των περιφερειών, κάτι που θα μειώσει τη δυνατότητα άσκησης επιρροής στελεχών της μειονότητας κατά τη διοίκηση των μειονοτικών σχολείων.

δ. Προβλήματα λειτουργίας και οργάνωσης

Το βασικότερο πρόβλημα στην λειτουργία των σχολείων αυτών είναι η χαμηλού επιπέδου παρεχόμενη παιδεία, τόσο στο ελληνόφωνο όσο και στο αλβανόφωνο πρόγραμμα. Η συρρίκνωση του αριθμού των μαθητών απασχολεί ιδιαίτερα τους φορείς της μειονότητας, βουλευτές και την Ομόνοια. Η δυνατότητα συνένωσης των σχολείων με δωρεάν μεταφορά από το αλβανικό κράτος προς το παρόν δεν συζητείται από την Ομόνοια, η οποία στηρίζει την με οποιοδήποτε κόστος διατήρηση των σχολείων ακόμη και με έναν μαθητή. Η δυνατότητα συνένωσης γειτονικών σχολείων για τη συγκέντρωση του απαιτούμενου από το νόμο αριθμού μαθητών αποκρούεται ως λύση που θα πλήξει τη μειονότητα. Στην πραγματικότητα μάλλον άλλα συμφέροντα εξυπηρετούνται: η διατήρηση θέσης δασκάλου σε μειονοτικό σχολείο, ο οποίος εξασφαλίζει την επιχορήγηση από το ελληνικό κράτος και κυρίως τη διατήρηση ερεισμάτων για την άσκηση παρεμβατικής και διεκδικητικής πολιτικής. Η Ομόνοια, πέρα από τη συμβολική αξία λειτουργίας των σχολείων, βάσισε σε δύο ακόμη επιχειρήματα την άρνησή της για συνένωση. Το πρώτο είναι ότι «πολύ πιο δύσκολα ανοίγει ένα σχολείο παρά κλείνει», το δε δεύτερο ότι οι αποστάσεις σε συνδυασμό με την κατάσταση του οδικού δικτύου δεν επιτρέπουν την συνένωση. Το πρώτο επιχείρημα να μην είναι εύλογο, αλλά σε καμία περίπτωση δεν μπορεί στις σημερινές συνθήκες να αποτελέσει βάση σχεδιασμού της μειονοτικής εκπαίδευσης. Το δεύτερο επιχείρημα δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, αφού τα περισσότερα χωριά βρίσκονται σε απόσταση κάτω των πέντε χιλιομέτρων από άλλα χωριά που θα μπορούσαν να υποδεχθούν τα παιδιά των προβληματικών σχολείων.

Μάλιστα, τα μειονοτικά σχολεία λειτουργούν με 1, 2 ή 3 μαθητές, όταν γειτονικά αλβανικά σχολεία με πολύ περισσότερους μαθητές τηρώντας το νόμο κλείνουν και συνενώνονται με άλλα γειτονικά σχολεία. Η πρόταση συνένωσης των μειονοτικών σχολείων με στόχο τη βελτίωση του παρεχόμενου επιπέδου εκπαίδευσης έχει διατυπωθεί και από μειονοτικούς εκπαι-

δευτικούς, αλλά και άλλους εκτός Ομόνοιας. Μειονοτικοί κύκλοι υποστηρίζουν συχνά ότι θα μπορούσαν να ανοίξουν μειονοτικά σχολεία και σε μεγάλες πόλεις όπως τα Τίρανα, αλλά δεν υπάρχει η θεσμική δυνατότητα. Αντίθετα ο μειονοτικός Υφυπουργός Παιδείας Α. Μάρτος, αναφέρθηκε σε προσπάθεια δημιουργίας ελληνικού σχολείου στα Τίρανα το 1996, η οποία όμως έπεσε στο κενό καθώς δεν βρέθηκαν Έλληνες μαθητές.

ε. Δάσκαλοι

Οι δάσκαλοι του ελληνικού προγράμματος και της ελληνικής γλώσσας των μειονοτικών σχολείων προέρχονται από τα παρακάτω ιδρύματα:

- Στο Αργυροκάστρο λειτουργεί *Ακαδημία Ελληνικών Σπουδών* ως επαγγελματικό Λύκειο (τάξεις 9η-12η), οι απόφοιτοι του οποίου δίδασκαν στα δημοτικά του πρώτου κύκλου (τάξεις 1η-4η). Η συνέχιση λειτουργίας της Ακαδημίας υπονομεύει την αναβάθμιση του διδασκαλικού δυναμικού των μειονοτικών σχολείων.
- Ενταγμένο στο πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου ιδρύθηκε το 1993 το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας (τετραετείς σπουδές), αμφίβολης ποιότητας και στελέχωσης ακόμη και για τα αλβανικά δεδομένα. Οι απόφοιτοι του Τμήματος έχουν τη δυνατότητα να διοριστούν στο ελληνόφωνο τμήμα της μειονοτικής εκπαίδευσης για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Μεγάλο πρόβλημα αντιμετωπίζεται με τη διδασκαλία των επί μέρους μαθημάτων στην ελληνική γλώσσα, καθώς οι δάσκαλοι αυτοί δεν έχουν λάβει κατάλληλη ειδικευση στην ελληνική γλώσσα για τα αντίστοιχα αντικείμενα. Η φοίτηση στο Τμήμα αυτό επιδοτείται με υποτροφία από την Ελλάδα ύψους 40.000 δρχ. μηνιαίως. Καθώς το σύστημα εισαγωγής επιτρέπει –για τεχνικούς λόγους– την επιτυχία και σε αλβανόφωνους φοιτητές, το κίνητρο του επιδόματος καθιστά την απόκτηση του πτυχίου αυτού για πολλούς από τους φοιτητές (ανεξάρτητα καταγωγής) μέσο βιοπορισμού και μόνο.
- Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται από το 1995 σε πανεπιστημιακό επίπεδο στο Τμήμα Ξένων Γλωσσών του πανεπιστημίου Τιράνων. Σε πολύ μικρό ποσοστό, απόφοιτοι από το Τμήμα αυτό μπορούν να διοριστούν ως δάσκαλοι ελληνικής σε μειονοτικά σχολεία.

Αν και ευχή όλων των παραγόντων της μειονότητας είναι οι δάσκαλοι να προέρχονται στην ολότητά τους από πανεπιστημιακή σχολή, μόνο μία μειοψηφία είναι πτυχιούχοι του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου ή Τιράνων ή πανεπιστημίου της Ελλάδας. Το υψηλό ποσοστό διαρροής ύστερα από την απόκτηση του πτυχίου, οφείλεται στον χαμηλό μισθό, παρόλη την οικονομική ενίσχυση από την Ελλάδα: ο μισθός των δασκάλων είναι 100\$ (από το αλβανικό κράτος) και 30.000 δρχ. επίδομα από την Ελλάδα. Επίσης, πολλοί δάσκαλοι εκφράζουν την ανησυχία ότι η Ελλάδα θα σταματήσει την παροχή του επιδόματος (ισχύει από το 1993), καθώς εσχάτως παρατηρείται αδικαιολόγητα μεγάλη καθυστέρηση στην καταβολή του. Το 1998, στους νομούς Αγ. Σαράντα, Δέλβινου και Αργυροκάστρου ο αριθμός των εν ενεργεία εκπαιδευτικών μειώθηκε περίπου στο

μισό, δηλαδή στους 440. Η εγκατάλειψη του επαγγέλματος επήλθε για οικονομικούς λόγους. Πριν το 1990, οι εκπαιδευτικοί ήταν από τις κατηγορίες της κοινωνίας που ανήκαν στο ανώτερο οικονομικό επίπεδο εκείνου του καιρού, ενώ σήμερα, ο μισθός που τους χορηγείται από το αλβανικό κράτος δεν είναι προνομιακός. Σήμερα, ο αριθμός των εκπαιδευτικών μικρής νεαρής ηλικίας είναι ελάχιστος.

Υπό προϋποθέσεις, ορισμένες πρωτοβουλίες –όταν προέρχονται μακριά από το πεδίο εθνικών ή πολιτικών ανταγωνισμών– φαίνεται ότι μπορούν να προσφέρουν περισσότερα: Ήδη στον τομέα της επιμόρφωσης, στα πλαίσια των δραστηριοτήτων του Albanian Education Development Program of the Open Society Foundation (Ίδρυμα Soros) που υλοποιεί το πρόγραμμα Minorities-Education από το Ιανουάριο 2001 γίνονται ουσιαστικά βήματα προς την κατεύθυνση αυτή. Το πρόγραμμα έχει στόχο τη βελτίωση του προγράμματος των σχολείων και των εγχειριδίων, την επιμόρφωση δασκάλων των μειονοτικών σχολείων σε θέματα διαπολιτισμικής αγωγής, πολυπολιτισμικότητας και στην ανταλλαγή μαθητών. Στοχεύει στη δημιουργία Κέντρων Μειονοτικής Εκπαίδευσης για την ανταλλαγή εμπειριών, προτάσεων και μεθόδων μεταξύ των εκπαιδευτικών και την προώθηση ανταλλαγών μαθητών από τις μειονοτικές περιοχές με τις όμορες χώρες (δηλ. την Ελλάδα).

στ. Σχολικά εγχειρίδια και οι εν γένει διμερείς επαφές

Ένα από τα βασικά προβλήματα της μειονοτικής εκπαίδευσης είναι, κατά γενική ομολογία, τα σχολικά εγχειρίδια. Χρησιμοποιούνται φωτοτυπημένα αντίγραφα παλαιότερων εκδόσεων, τα οποία η αλβανική κυβέρνηση αδυνατεί να αντικαταστήσει με καινούργια. Τα ελληνόγλωσσα βιβλία είναι μεταφράσεις από τα αλβανικά, ενώ τα βιβλία της ελληνικής γλώσσας έχουν αντιγράψει τα αντίστοιχα ελληνικά με προσαρμογές.

Οι φωτοτυπικές αναπαραγωγές των βιβλίων που χρησιμοποιούνται έχουν προβλήματα ιδιαίτερα ως προς το περιεχόμενο του μαθήματος της ιστορίας, στο οποίο γίνονται αλτρωτικές αναφορές σε βάρος της Ελλάδας, με έμφαση στο ζήτημα των Τσάμηδων. Στις αναφορές αυτές εστιάζονται και τα παράπονα των εκπαιδευτικών της μειονότητας. Από τους μειονοτικούς φορείς, ζητείται επίμονα η συνδρομή της Ελλάδας στην έκδοση κατάλληλων εγχειριδίων και την ενεργοποίηση των εκπαιδευτικών συμφωνιών Αλβανίας - Ελλάδας.¹⁸

Πολλά από τα προβλήματα που ταλαιπωρούν τη μειονοτική εκπαίδευση θα μπορούσαν να λυθούν και μάλιστα σε βάθος σε περίπτωση συνεργασίας Ελλάδας - Αλβανίας σε επίσημο επίπεδο εφαρμόζοντας λύσεις ύστερα από επιστημονική έρευνα και δημιουργία υλικού προσαρμοσμένου στις ανάγκες των γλωσσικών και άλλων ιδιαιτεροτήτων των μειονοτικών σχολείων. Το ζήτημα φαίνεται να απασχολεί ιδιαίτερα τη μειονότητα. Όπως φαίνεται, η αλβανική κυβέρνηση δεν έχει πρόβλημα να δεχτεί βοήθεια από την Ελλάδα σε υλικοτεχνικό επίπεδο και αυτό φάνηκε σε αρκετές περιπτώσεις, όπως με τη μη αντίδραση στην επιδότηση των δασκάλων από το ελληνικό κράτος, την άτυπη μέχρι σήμερα λειτουργία των φροντιστηρίων ελληνικής γλώσσας με την επιδότηση του ελληνικού κράτους, τη χορήγηση υποτρο-

φιών στους φοιτητές του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας κλπ.

Σε θεσμικό επίπεδο, οι δύο χώρες έχουν δημιουργήσει το νομικό πλαίσιο συνεργασίας (Σύμφωνο Φιλίας 1996), το οποίο όμως δεν έχει υλοποιηθεί. Στο πλαίσιο συγκεκριμενοποίησης των προγραμματικών διατάξεων του Συμφώνου υπογράφηκε διμερής συμφωνία μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας για τη συνεργασία στους τομείς της παιδείας της, των επιστημών και του πολιτισμού της 4.10.1998.¹⁹ Με την ελληνο-αλβανική συμφωνία της 4.11.1999 τίθενται οι βάσεις για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας επιλογής σε όλα τα δημόσια αλβανικά σχολεία. Η πρόβλεψη δεν έχει υλοποιηθεί μέχρι σήμερα, ούτε έχουν υιοθετηθεί σχετικές νομοθετικές πράξεις. Η Αλβανία, ωστόσο, επικαλείται την ύπαρξη ελληνοαλβανικής συνεργασίας για την εκπλήρωση των σχετικά διεθνών της υποχρεώσεων²⁰. Το γεγονός ότι η συμφωνία αυτή δεν έχει υλοποιηθεί, αποδίδεται και από τις δύο πλευρές στη σθεναρή άρνηση της ελληνικής πλευράς να εξετάσει την δυνατότητα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας των Αλβανών οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα καθώς και την αντίστοιχη εμμονή της αλβανικής να συναρτά τη διεύρυνση των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων της μειονότητας με την απόδοση συναφών δικαιωμάτων στους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα.

3. ΣΥΝΤΟΜΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

1. Η πληθώρα μεικτών γάμου έχει λειτουργήσει υπέρ της δημιουργίας μιας σημαντικής μερίδας Αλβανών πολιτών με συνείδηση «ελληνο-αλβανική». Τον ίδιο τύπο συνείδησης φαίνεται ότι ευνοεί η συνύπαρξη ελληνικής και αλβανικής γλώσσας σε μαθητές μικτών χωριών ή γειτονικών χωριών που λόγω συνενώσεων φοιτούν σε κοινά σχολεία. Το ίδιο ισχύει και για τα αστικά κέντρα που διαβιούν ελληνικές μειοψηφίες. Τελικά, οι παράγοντες αυτοί (και πολλοί άλλοι) καθιστούν συμβατή την ελληνική και αλβανική συνείδηση συνυπάρχοντας σε μία ενιαία εθνοτική ταυτότητα. Ο χαμηλός δείκτης «συγκρουσικότητας» μεταξύ ελληνικότητας και αλβανικότητας θα πρέπει να συνεκτιμηθεί για το σχεδιασμό της ελληνόφωνης μειονοτικής εκπαίδευσης στην Αλβανία.
2. Το επίπεδο της παρεχόμενης εκπαίδευσης θα πρέπει να απασχολεί, καθώς αυτό είναι που επιδρά στη λειτουργία των σχολείων και όχι ο αριθμός των μαθητών στην τάξη. Η ημιμάθεια της αλβανικής και της ελληνικής γλώσσας πλήττει περισσότερο το μέλλον των Ελλήνων μαθητών καθώς και η έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης (εκτός από ιερωμένους και δασκάλους) για τη μειονότητα, ελαχιστοποιούν τις δυνατότητες των μαθητών για επαγγελματική κατοχύρωση. Η επιθετική στάση απέναντι στην αλβανική γλώσσα καθιστά τους μειονοτικούς μαθητές κακούς χειριστές της και συνεπώς μειώνει τις δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης στην Αλβανία. Κατά συνέπεια οι προοπτικές ένταξης στη δημόσια διοίκηση ή στον ιδιωτικό τομέα σε υψηλές θέσεις μειώνεται συνεχώς.
3. Μέσω των υποτροφιών που δίνονται από την Ελλάδα με κριτήριο τη διαιμεσολάβηση των Συλλόγων, Ελλήνων και

Βλάχων, της Ομόνοιας και του Κόμματος Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (και όχι σύμφωνα με εκπαιδευτικά ή κοινωνικά κριτήρια, όπως είθισται να δίνονται ακόμη και οι υποτροφίες εξωτερικού) οι φοιτητές που σπουδάζουν στην Ελλάδα δεν επιστρέφουν πίσω. Οι υποτροφίες που άκριτα δίνονται στους φοιτητές του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας απλώς εξασφαλίζουν ένα εισόδημα σε φοιτητές (συχνά μάλιστα σε αλβανόφωνους φοιτητές που δεν πρόκειται να διδάξουν σε μειονοτικό σχολείο) χωρίς πρόθεση διορισμού σε μειονοτικό σχολείο.

4. Αυτή τη στιγμή –σύμφωνα τουλάχιστον με όλους τους συνομιλητές μας– δεν υπάρχει ούτε ένας Έλληνας φοιτητής σε Πανεπιστήμιο της Αλβανίας, όταν το σχετικό μέγεθος, στα τέλη της δεκαετίας του 80, ήταν μάλλον υψηλότερο από το μέσο αλβανικό. Αποτέλεσμα της εξαφάνισης της ελληνικής μειονότητας από τα αλβανικά πανεπιστήμια είναι ο απόλυτος αυτοαποκλεισμός της από την αλβανική πνευματική ηγεσία και επιστημονική ελίτ. Ορατή συνέπεια αυτού είναι και η απομάκρυνση των Ελλήνων μειονοτικών πανεπιστημιακής μόρφωσης από τα αλβανικά κέντρα λήψης αποφάσεων. Εν προκειμένω, προφάσεις ότι η απομάκρυνση αυτή είναι αποτέλεσμα πολιτικών αποκλεισμού και διακρίσεων εκ μέρους της αλβανικής διοίκησης ούτε για κατανάλωση δεν προσφέρονται.
5. Η διαιώνιση των προβλημάτων από πολιτικούς κύκλους της μειονότητας, με στόχο την έκφραση παραπόνων (βλ. χαρακτηριστικά ζήτημα ανοίγματος ελληνικού σχολείου στη Χιμάρα, αντίδραση στην ανάγκη συνένωσης μειονοτικών σχολείων με ελάχιστους μαθητές) δεν προσφέρει ουσιαστικά στην αναβάθμιση της μειονοτικής εκπαίδευσης καθώς την αποσυνδέει εντελώς από το φυσικό της περιβάλλοντα χώρο και τις προοπτικές ανάπτυξης της Αλβανίας και βελτίωσης του εκπαιδευτικού της συστήματος
6. Ενδεχομένως θα επέλθει μερική αγκύλωση στις ελληνοαλβανικές σχέσεις, εάν η ανάπτυξη της μειονοτικής εκπαίδευσης συνδεθεί με μία πολιτική αμοιβαιότητα –που τείνει να καθιερωθεί– με την εισαγωγή μαθήματος αλβανικής γλώσσας για τους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα.

IV. ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΛΟΓΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΑΣ

1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΠΡΙΝ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ ΤΗΣ 24ΗΣ ΙΟΥΝΙΟΥ 2001

Η σταδιακή εξαφάνιση της κοινωνικής βάσης των οργάνων έκφρασης της ελληνικής μειονότητας και της Ομόνοιας οδήγησαν στην συρρίκνωση των εκλογικών αποτελεσμάτων του ΚΕΑΔ. Η προσπάθεια του τελευταίου να εμφανίσει ένα λιγότερο μειονοτικο-κεντρικό προσωπείο παρέμβασης στην κεντρική πολιτική σκηνή οδήγησαν σε αυτό που αρκετοί από τους συνομιλητές μας αποκάλεσαν «αλβανοποίηση του ΚΕΑΔ». Ενδιαφέρον είναι να επισημάνουμε ότι οι κατηγορίες για την «αλβανοποίηση» του κόμματος αυτού δεν είναι εθνικής προδιάθεσης, αλλά πολιτικής. Η καταγραμμένη αυτή διαδικασία ξεκινά

από αρκετά πιο παλιά και έχει σχέση με τρία στιγμιότυπα - σταθμούς στην πολιτική έκφραση των Ελλήνων της Αλβανίας :

- Τις μαζικές απολύσεις Ελλήνων από την αστυνομία και τον στρατό αμέσως μετά την άνοδο του Μπερίσα στην εξουσία,
- την δίκη των 6 και τα γεγονότα της Επισκοπής (1995), και
- την κατάρρευση των πυραμίδων με την κατάληψη των αποθηκών οπλισμού και τη λεηλασία τους που οδήγησε τη χώρα σε μία φάση παρατεταμένης αναρχίας επί 2,5 τουλάχιστον χρόνια.

Καθένα από το προηγούμενα στιγμιότυπα συνοδεύεται από μαζική έξοδο των Ελλήνων από την Αλβανία. Χωρίς περιστροφές, λοιπόν, μπορεί κανείς να υποστηρίξει πως η «αλβανοποίηση» του ΚΕΑΔ συναρτάται άμεσα και καταρχήν της εύλογης προσπάθειάς του να διευρύνει την πολιτική του πελατεία έξω από τον ελληνικό πληθυσμό που ραγδαία μειώνεται.

Με τις δημοτικές εκλογές που γίνονται δύο σχεδόν χρόνια από τη δίκη των 6, η Ένωση Ανθρώπων Δικαιωμάτων συγκεντρώνει 33.000 ψήφους (2,39%). Παίρνει δηλαδή κάπου 23.000 ψήφους λιγότερες απ ό,τι στις δημοτικές εκλογές του Ιουλίου του 1992. Ήδη, στις εκλογές του Ιουνίου 1997, που οδήγησαν στην παλινόρθωση του σοσιαλιστικού κόμματος, ο Βασίλ Μέλλο, πρόεδρος του κόμματος, υπολογίζει ότι το «1/3 των ψήφων προέρχεται από τη μειονοτική ζώνη και 2/3 από την υπόλοιπη Αλβανία ...». Κατά τη διάρκεια της παρατεταμένης ένοπλης αναταραχής διαμορφώνονται δύο κέντρα της ελληνικής διπλωματίας στην Αλβανία: Η ελληνική πρεσβεία στα Τίρανα που «σπρώχνει» την Αθήνα προς την εκτίμηση ότι ο Σαλί Μπερίσα θα κατάφερνε να διατηρηθεί στην εξουσία, και το ελληνικό Προξενείο του Αργυροκάστρου, το οποίο προεξοφλεί την πτώση του Δημοκρατικού Κόμματος και υποστηρίζει περίπου ανοιχτά του εξεγερμένους στο βαθμό που δεν θίγουν την ύπαρξη της ελληνικής μειονότητας.

Στις εκλογές του 1997 ήδη η ελληνική μειονότητα δεν είναι σε θέση να εξασφαλίσει αυτοτελή κοινοβουλευτική παρουσία. Η χώρα βρίσκεται, παρά την παρουσία πολυεθνούς στρατιωτικής δύναμης, σε καθεστώς ένοπλης αναρχίας. Οι επιθέσεις, απαγωγές, ληστείες είναι καθημερινό φαινόμενο και εκδηλώνεται συνήθως στους δρόμους που οδηγούν στις εκλογικές περιφέρειες της μειονότητας στο νότο. Η αποχή σε ολόκληρη την Αλβανία φθάνει το 30% και στις λεγόμενες μειονοτικές ζώνες το 40%, σε μερικές μάλιστα περιοχές αγγίζει το 50%, αφού επίσης δεν μεταβαίνουν από την Ελλάδα για να ψηφίσουν.

Όσοι από τους μειονοτικούς έχουν μείνει στην Αλβανία, δείχνουν σε μεγάλο βαθμό την εκλογική τους προτίμηση στο Σοσιαλιστικό Κόμμα, πράγμα το οποίο πανηγυρικά επιβεβαιώνει και επαντροφοδοτεί τους παραδοσιακούς δεσμούς του με την ελληνική μειονότητα. Η εκλογή δύο από τους τέσσερις βουλευτές του ΚΕΑΔ (Ζήσο Λούτσι στην περιφέρεια 114, «Βούρκο», και του Κρίστο Γκότσι στην περιφέρεια 93 της Κορυτσάς) οφείλεται στη μαζική -όχι όμως χωρίς προβλήματα- στήριξη από το Σοσιαλιστικό Κόμμα και στη μαζική και απροσημάτιστη χρησιμοποίηση, ιδιαίτερα στην περίπτωση της Κορυτσάς των θεωρήσεων εισόδου στην Ελλάδα ως προεκλογικού δώρου στους ψηφοφόρους. Ένας τρίτος βουλευτής, ο Λιγκοράκ Κα-

ραμέλλο, εκλέγεται στον δεύτερο γύρο. Την επομένη των εκλογών του 97, ενώ είναι φανερό ότι η πολιτική αυθυπαρξία του ΚΕΑΔ τελεί υπό αίρεση, ουδέν τίθεται υπό συζήτηση.

Υπό την προεδρία του Βαγγέλη Ντούλε, η Ομόνοια επιχειρεί να εισαχθεί για πρώτη φορά σε μία φάση αυθύπαρκτης πολιτικής αναζήτησης και ανάπτυξης, ενώ η πρακτική των καθημερινών παρεμβάσεων από την ελληνική διπλωματική αποστολή υποχωρεί. Παράλληλα, η Αθήνα περιορίζει αρχικά, και μετά το 1999 «κλείνει τη στρόφιγγα» των θεωρήσεων εισόδου ως μέσου άσκησης πολιτικής πίεσης υπέρ της Ομόνοιας και του ΚΕΑΔ. Το τελευταίο, στερημένο από το βασικό προνόμιο που τροφοδοτούσε την εκλογική του πελατεία, χάνει πλέον το αποκλειστικό έρεισμα, που το καθιστούσε μια ελκυστική πολιτική πρόταση για τον αλβανικό νότο. Καθώς εκλείπουν πλέον οι πελατειακοί λόγοι, για τους οποίους ο μέσος Αλβανός ή Έλληνας ψηφοφόρος που μένει στην Αλβανία έχει λόγο να στραφεί προς το μειονοτικό κόμμα, η πολιτική πρόταση των κομμάτων εξουσίας της αλβανικής πολιτικής σκηνής αποκτά σταθερά προβάδισμα έναντι του μειονοτικού σχηματισμού και στέρεα πλέον ερείσματα στις σχέσεις αντιπροσώπευσης του αλβανικού νότου.

Το ΚΕΑΔ, από την άλλη -σε συνεννόηση προφανώς με την ελληνική πλευρά-, καταγράφοντας τη συρρίκνωση της βάσης του, ενισχύει το άνοιγμά του σε νέα αντλία ψηφοφόρων, όπως φαίνεται από την πολιτική των θεωρήσεων εισόδου έναντι των Βλάχων της Κορυτσάς, την πολιτική χορήγησης υποτροφιών ύστερα από υποδείξεις των ελληνοβλάχικων συλλόγων, τη χορήγηση επίσης βίζας σε όποιον θεωρεί «μειονοτικό» (π.χ. ρομά) καθιστώντας βασικό τους όπλο τον υπερθεματισμό της ελληνοκεντρικής πολιτικής τους ατζέντας. Παρ' όλο που στο ελληνικό προξενείο της Κορυτσάς δεν επαναλαμβάνονται οι πρακτικές που είχαν ακολουθηθεί τα πρώτα χρόνια στο Αργυροκάστρο, και εκεί υιοθετείται μια φυλετική - γλωσσική λογική έναντι των Βλάχων που δηλώνουν Έλληνες. Αυτές οι «δηλώσεις φρονιμάτων», ύστερα από εξέταση με το λεγόμενο «βλαχόμετρο», πέραν του ότι φαντάζουν μακριά από τον 21ο αιώνα σαν σύλληψη, απέχουν πολύ από το να φέρουν στην Ελλάδα την πιο αποδοτική για τη χώρα μερίδα Αλβανών μεταναστών, σύμφωνα με οικονομικά, μορφωτικά και κοινωνικά κριτήρια. Περαιτέρω, κατακερματίζουν τον βλάχικο πληθυσμό, καθώς όλοι οι τοπικοί παράγοντες με τον περίγυρό τους θέλουν να βάλουν «το δάχτυλο στο μέλι» της ελληνικής βίζας, χορηγώντας βεβαιώσεις «βλαχότητας». Δεν ήταν μεμονωμένες οι περιπτώσεις πολιτών που μας κατήγγειλαν πως συχνά η έκδοση των προηγούμενων βεβαιώσεων είναι προϊόν χρηματισμού. Τα προηγούμενα αντιμετώπιζονται με καχυποψία από την ηγεσία της Ομόνοιας. Παρόλ' αυτά, το ΚΕΑΔ, από τη λογική της πολιτικής του κατασκευής και της ιστορικής συγκρότησής του, δεν έχει άλλη επιλογή, παρά να ενσωματώσει στις γραμμές του όλο το προηγούμενο κύκλωμα ανθρώπων, πρακτικών και συμφερόντων. Κάτι ανάλογο ισχύει και για την Ομόνοια, η οποία, όπως μας επεσήμανε ο Β. Ντούλες «είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί αμυντική τακτική, μία τακτική συντήρησης των ... κεκτημένων».

Η πολιτική αυτή πάντως οδήγησε σε νέα μικρή συρρίκνωση του ΚΕΑΔ στις δημοτικές εκλογές της 1ης Οκτωβρίου 2000: το 2,33% δίνει τη θέση του στο 2,28% των ψήφων και τα

σενάρια για την εκλογική ενίσχυση του κόμματος πάλι παραπέμπονται στο μέλλον. Το κόμμα δεν στάθηκε ικανό να εκλέξει ούτε ένα δήμαρχο. Η μοναδική επιτυχία στο Vau I Dejes (που ωστόσο, ακυρώθηκε αργότερα από το εκλογοδικείο) σημειώθηκε σε δήμο του αλβανικού Βορρά όπου κατοικούν σερβο/κροατόφωνοι και δεν σχετίζεται με εκλογικές επιδόσεις της ελληνικής μειονότητας.

2. Η ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΤΗΣ ΧΙΜΑΡΑΣ

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στην «αφομοίωση - ενσωμάτωση» στο αλβανικό πολιτικό σκηνικό και τη διατήρηση της Ομόνοιας/ΚΕΑΔ ως χωριστού πολιτικού πόλου αποκορυφώθηκε στη Χιμάρα. Η αντιπαράθεση του σοσιαλιστή υποψηφίου Βίκτωρα Μάτου και του υποψηφίου του ΚΕΑΔ/Ομόνοιας, Βασίλη Μπολάνου, οδήγησε σε πόλωση και νόθευση από τους σοσιαλιστές του εκλογικού αποτελέσματος, όπως δέχθηκαν όλοι οι διεθνείς παράγοντες στην Αλβανία και ο rapporteur της αποστολής του Συμβουλίου της Ευρώπης. Για τον υποψήφιο του ΚΕΑΔ, το εκπαιδευτικό πρόβλημα στη Χιμάρα είναι δευτερεύον. Όπως επεσήμανε, «είναι θέμα πολιτικής δικαίωσης ...». Με την κλιμάκωση της έντασης στις εκλογές στη Χιμάρα, η ελληνική μειονότητα βρήκε την ευκαιρία να καταγράψει για πρώτη φορά την ύπαρξη και τις διεκδικήσεις της μέσα σε ένα χαρακτηριστικά αδιάφορο διεθνές περιβάλλον και, εν μέρει, το πέτυχε. Από την αντιπαράθεση που σημάδεψε τις τοπικές εκλογές έως σήμερα, το ζήτημα της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία καταγράφεται διεθνώς μέσω της Χιμάρας.

Εκδηλώσεις της στρατηγικής αυτής θα επαναληφθούν και επαναλαμβάνονται ήδη στη Χιμάρα στην προεκλογική εκστρατεία για τις βουλευτικές εκλογές. Παρ' όλα αυτά, όλες οι ενδείξεις κατατείνουν στο το ότι το Σοσιαλιστικό Κόμμα δεν έχει πλέον την ανάγκη νοθείας προκειμένου να κερδίσει τις εκλογές εκεί. Απεναντίας, ο υπερτονισμός της «ελληνικότητας» της υποψηφιότητας του Β. Μπολάνου σε μία ευρύτερη -σε σχέση με τις δημοτικές εκλογές- περιφέρεια αποθαρρύνει τους Αλβανούς ψηφοφόρους, κυρίως δε τους ελληνόφωνους Αλβανούς: η μονοεδρική εκλογική περιφέρεια 97 έχει υπερτριπλάσιους εγγεγραμμένους ψηφοφόρους (24.500) απ' ότι ο δήμος της Χιμάρας (7119), περιλαμβάνει τις περιοχές της Αυλώνας Μπράταη και Κοτε, οι οποίες, σε αντίθεση με τη νότια περιοχή της εκλογικής περιφέρειας (Λούκοβο), δεν διαθέτουν στοιχεία «ελληνικής» παράδοσης. Η εξέλιξη αυτή προδιαγράφει την πολιτική που θα ακολουθήσει η Ομόνοια και το ΚΕΑΔ, πιο κοντά στην αλβανική δεξιά, σε πιο έντονους πατριωτικούς τόνους με σταθερή προβολή των αιτημάτων της λειτουργίας σχολείου και της ρύθμισης του ζητήματος της κτηματικής περιουσίας. Είναι πραγματικά δύσκολο για την ηγεσία της Ομόνοιας να αποφύγει τον πειρασμό εκτροχιασμού σε δοκιμασμένες υπερβολές και ακρότητες, ιδιαίτερα εφόσον αναμένεται πως θα τείνουν τη χείρα βοήθειάς της η εθνικιστική πτέρυγα του Ελληνικού Κοινοβουλίου, όπως έγινε τον Οκτώβριο. Η συστηματική και μαζική προσφυγή στη βία ή νοθεία του αλβανικού κράτους, εάν η ηγεσία του σοσιαλιστικού κόμματος καταληφθεί από ανασφάλεια, είναι επίσης ένα ενδεχόμενο, το οποίο με τη σειρά του θα κλιμακώσει την διακοινοτική πόλωση.

Σε όλες πάντως τις περιπτώσεις, και μέσω της προηγούμε-

νης τακτικής όξυνσης των εντάσεων, η πολιτική που έχει επιλέξει ως σήμερα η ηγεσία του ΚΕΑΔ και της Ομόνοιας για την περιοχή, καταφέρνει και συσπειρώνει όσους αισθάνονται Έλληνες. Ενδεικτικό αυτού είναι ότι στην πόλη της Χιμάρας, ο υποψήφιος του ΚΕΑΔ έλαβε 78% στις δημοτικές εκλογές του Οκτωβρίου του 2000. Τα διλήμματα της Ομόνοιας στη Χιμάρα αντανακλούν κατεχοχρήν τα διλήμματα μίας οργάνωσης στην οποία εξακολουθούν να βρίσκουν κοινή πολιτική στέγη, υπό την ιδεολογική ηγεμονία της ελληνικότητας, πρώην μέλη του Κόμματος Εργασίας και πολιτικά διωγμένοι από το καθεστώς του, μετριοπαθείς και ριζοσπάστες, αριστεροί και δεξιοί της Αλβανίας, καθώς και κάθε είδους πολιτικός προσανατολισμός, του οποίου η εκφορά παραμένει εκτός της μονοδιάστατης έκφρασης εθνικών διεκδικήσεων. Η πόλη της Χιμάρας είναι παραδοσιακά δεξιά, αντικομμουνιστική και αντιχотζική. Οι οργανώσεις της μειονοτικής διασποράς με προνομιακούς δεσμούς με υπερσυντηρητικά κέντρα (Εθνική Νεολαία Βορείου Ηπείρου, ΣΦΕΒΑ) διατηρούν ισχυρή επιρροή στο συλλογο Χιμαριωτών, ενώ 5 από τα 7 μέλη της ΜΑΒΗ, που κατηγορήθηκαν και αθώωθηκαν για το επεισόδιο της Επισκοπής, κατάγονται από τη Χιμάρα.

4. ΠΡΟΕΚΛΟΓΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ²¹

Ο Γενικός Γραμματέας του Σοσιαλιστικού Κόμματος, Γκραμόζ Ρούτσι ανέφερε στα Τίρανα, στις 30 Μαΐου 2001, ότι «όσο εύκολο είναι να πει κανείς πως το Δημοκρατικό κόμμα δεν έχει επιρροή στη μειονοτική ζώνη, αλλά τόσο δύσκολο είναι να πει κανείς ότι το ΚΕΑΔ θα αντιπροσωπευθεί στην επόμενη βουλή...».

Η πρακτική να αντιπαλεύουν Έλληνες με Έλληνες δεν είναι καινούρια. Το Σοσιαλιστικό Κόμμα για να κερδίσει τις έδρες του νότου επιστρατεύει στις ζώνες 98 και 90 (Δρόπολη) μειονοτικά στελέχη του που αντιπροσωπεύουν, με διαφορετικό τρόπο ο καθένας, τη δυνατότητα πετυχημένης ενσωμάτωσης των Ελλήνων στην αλβανική κοινωνία. Καθ' οδόν προς τις εκλογές του 2001, η ηγεσία του Σοσιαλιστικού Κόμματος είχε προτείνει στην ηγεσία της ελληνικής μειονότητας, η τελευταία να αντιπροσωπευθεί στο Κοινοβούλιο μέσω του Σοσιαλιστικού Κόμματος. Ο Γ. Ρούτσι μας διαβεβαίωσε ότι «... εξασφαλίζουμε στο ΚΕΑΔ την εκλογή 4 βουλευτών, όσων διαθέτει και σήμερα ...». Οι όροι αποδοχής της πρότασης των σοσιαλιστών προς τη μειονότητα ήταν μάλλον επαχθείς: η επιλογή των υποψηφίων θα γινόταν από το Σοσιαλιστικό Κόμμα, άρα, στην πράξη θα καταργούνταν η πολιτική αυτονομία της Ομόνοιας και θεσμική αυθυπαρξία του ΚΕΑΔ. Επίσης, η ενδεχόμενη αποδοχή αυτής της πρότασης θα πρόδιδε προφανώς ότι μεταξύ «δεξιάς» και «αριστεράς», η ηγεσία της ελληνικής μειονότητας, αλλά και η Αθήνα, θα επέλεγαν την «αριστερά». Η πρόταση λοιπόν αυτή ήταν αναμενόμενο και εύλογο να απορριφθεί.

Λίγες ημέρες πριν από τον πρώτο γύρο των βουλευτικών εκλογών, η ηγεσία της Ομόνοιας και το ΚΕΑΔ έχουν δύο επιλογές:

- να χρησιμοποιήσουν τους παλιούς γνώριμους τρόπους για την κινητοποίηση των ψηφοφόρων, και ταυτόχρονα,
- να ετοιμαστούν για μία μετεκλογική συζήτηση υπό το βάρος της απουσίας του ΚΕΑΔ από το νέο κοινοβούλιο της Αλβανίας. Εάν κάτι τέτοιο συμβεί, θα είναι η πρώτη φορά, μετά την ίδρυσή της, που η Ομόνοια δεν θα αντιπροσωπευ-

θεί στην αλβανική Βουλή μέσα από μία πολιτική κατασκευή που επέζησε για περίπου δεκαετία. Για τη συζήτηση αυτή προετοιμάζονται ήδη όσοι υποστήριξαν μια πολιτική προεκλογικής προεγγίσης με το σοσιαλιστικό κόμμα με διάφορες πλατφόρμες.

Η κεντρική ιδέα εδώ είναι η μετατροπή της Ομόνοιας σε μία οργάνωση των Ελλήνων από όλα τα κόμματα, τους θεσμούς, τους μηχανισμούς, μία Ομόνοια που δεν είναι –μέσω του ΚΕΑΔ– πολιτικό κόμμα, αλλά λόμπι. *Ομάδα πίεσης προς τα Τίρανα και όχι προς την Αθήνα.*

Είναι αλήθεια πως υπάρχουν αξιόπιστα επιχειρήματα εναντίον της θέσης αυτής. Κυριότερο είναι ότι η αλβανική κοινωνία δεν είναι ώριμη για τη μετάβαση από αυτό το φυλετικού τύπου μοντέλο οργάνωσης της μειονότητας, ακριβώς επειδή οι κανόνες του αλβανικού παιχνιδιού είναι προφιλελεύθεροι.

Πάντως με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, η ηγεσία της Ομόνοιας θα αναγκαστεί μετά από μία εκλογική αποτυχία να τεθεί μπροστά στο ερώτημα τι θα κάνει χωρίς Έλληνες βουλευτές προερχόμενους από τους κόλπους της. Αναγκαστικά λοιπόν θα καταφύγει στους μειονοτικούς βουλευτές άλλων κομμάτων, δηλαδή του Σοσιαλιστικού Κόμματος, κάθε φορά που θα επιδιώκει να προωθήσει ζητήματα της μειονότητας στη Βουλή. Ακόμα και αν η Ομόνοια μετατραπεί σε λόμπι, ο δρόμος της προς την πολιτική αποτελεσματικότητα, σε τελευταία ανάλυση την επιβίωση, θα είναι μακρύς και επίπονος. Προϋποθέτει ενδεχομένως την σταδιακή μετατροπή της σε ένα φορέα προώθησης ζητημάτων που άπτονται της ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς στην Αλβανία, προώθησης της διακρατικής συνεργασίας ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αλβανία κτλ., με έδρα τα Τίρανα και παραρτήματα στη Δρόπολη, τους Αγίους Σαράντα, το Δέλβινο, τη Χιμάρα, την Κορυτσά και το Δυρράχιο. Επίσης προϋποθέτει τον εκσυγχρονισμό του πολιτικού της λεξιλογίου μέσω της ενσωμάτωσης σε αυτό των νέων αναλυτικών εργαλείων που προσφέρει το υπό κύηση διεθνές δίκαιο προστασίας των μειονοτήτων, ειδικότερα στην Ευρώπη, η στενή σύνδεσή της με όλους τους διεθνείς φορείς που δραστηριοποιούνται στην Αλβανία, την ορθόδοξη εκκλησία και τις οργανώσεις του εξωτερικού. Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι σε αυτή την τελευταία κατεύθυνση κινήθηκε η ηγεσία της Ομόνοιας την προηγούμενη τετραετία.

Στις συνθήκες αυτές, το ΚΕΑΔ είναι πιθανόν να εξαφανιστεί. Δεν υπάρχει ωστόσο άλλη διέξοδος στην περίπτωση μίας εκλογικής ήττας, από την ύστατη προσπάθεια να μετατραπεί σε ένα σύγχρονο οργανισμό έκφρασης των μειονοτικών ετεροτήτων στην Αλβανία, απεμπολώντας το σημερινό του πολυφυλετικό, σχεδόν προνεωτερικό προσωπείο. Η ύπαρξη ωστόσο του ΚΕΑΔ είναι, παρά τις δομικές του αδυναμίες και προβλήματα, αποτέλεσμα του προφιλελεύθερου τρόπου με τον οποίο προσλαμβάνονται τα μειονοτικά δικαιώματα στην Αλβανία. Όσο η αλβανική διοίκηση (και σε τελευταία ανάλυση η αλβανική κοινωνία) εμμένει προσκολλημένη σε αυτή την ιδιόμορφη αντίληψη περί ζωικής εδαφικότητας της μειονοτικής προστασίας και την πρόταξη του κριτηρίου της εθνικής καταγωγής ως προϋπόθεση συγκρότησης μειονοτικού υποκειμένου, θα ήταν εξαιρετικά αισιόδοξο να αναμένουμε από το ΚΕΑΔ να τα ξεπεράσει. Η ελληνική μειονότητα πάντως έχει ένα λόγο παραπάνω να λειτουργήσει σαν

ένας μοχλός εκσυγχρονιστικής μετάλλαξης του ΚΕΑΔ, διότι (και η ίδια ξέρει πως) ο χρόνος κυλά σε βάρος της.

Οι οργανώσεις της διασποράς των μειονοτικών Ελλήνων της Αλβανίας υπολογίζουν ότι το ΚΕΑΔ είναι σε θέση να προσεγγίσει στις εκλογές ένα ποσοστό της τάξης του 4% που θα σημαίνει, εφόσον ψηφίσουν 1,2 εκατομμύριο ψηφοφόροι, περίπου 48.000 ψηφοδέλτια, μία επανάλυση του εκλογικής επίδοσης του 1992. Για να προσεγγιστεί ο στόχος αυτός απαιτείται η μεταφορά πάνω από 20.000 ψηφοφόρων που ζουν στην Ελλάδα. Ο πρόεδρος της Ομόνοιας υπολόγιζε στη δυνατότητα μεταφοράς 15.000 ψηφοφόρων στις ερχόμενες βουλευτικές εκλογές. Για τον σκοπό αυτό είχε επιστρατευθεί ένα σύστημα «καρότου και μαστιγίου» στους Έλληνες της Αλβανίας που ζουν στην Ελλάδα. Ωστόσο, τέτοιοι στόχοι παραγνωρίζουν εντελώς την κοινωνική πραγματικότητα των μειονοτικών που έχουν εγκατασταθεί στην Ελλάδα. Διακινδυνεύοντας μια σχετική αυθαιρέσια, εκτιμούμε πως η πιθανότητα μεταφοράς έξι ή επτά χιλιάδων ψηφοφόρων φαντάζει μάλλον πιο ρεαλιστική. Οι συντάκτες αυτής της έκθεσης είναι πεπεισμένοι πως, υπό τις παρούσες συνθήκες, θα αποτελέσει εξαιρετική επιτυχία η κοινοβουλευτική επιβίωση του κόμματος «*Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων*».

5. ΜΕΤΑ ΤΙΣ ΕΚΛΟΓΕΣ²²

Η επαύριος των βουλευτικών εκλογών στην Αλβανία επιβεβαίωσε πλήρως τις αρχικές προβλέψεις της έκθεσης αυτής, όπως είχε συνταχθεί στην αρχική της μορφή, δέκα μέρες πριν από τις βουλευτικές εκλογές. Η οργάνωση «Ομόνοια» και η «Ένωση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» γνωρίζαν τη μεγαλύτερη ήττα τους σε εκλογική αναμέτρηση, εξ αιτίας της παντελούς έλλειψης κοινωνικού υποστρώματος και αναφοράς. Σύμφωνα με ανεξάρτητους παρατηρητές, το συνολικό ποσοστό του κομματος των «Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» δέν ξεπερασε το 1,8% (26.000 ψήφους). Το κόμμα δέν μπόρεσε να διεκδικήσει έδρα στο δεύτερο γύρο, παρά μόνο στην εκλογική περιφέρεια του Βούρκου –την κατεσχόν ελληνική εγκατάσταση– όπου και τελικώς συνεντρίβη. Πανηγυρικά επιβεβαιώθηκαν οι προβλέψεις σύμφωνα με τις οποίες, περισσότεροι Έλληνες μειονοτικοί ψήφισαν το Σοσιαλιστικό Κόμμα της Αλβανίας παρά την «Ένωση». Το εκλογικό αποτέλεσμα, αν και έδωσε στο Σοσιαλιστικό κόμμα την απαραίτητη για την εκλογή νέου προέδρου της Δημοκρατίας, δεν ήρκεσε για την άρση της αντίθεσης μεταξύ του ηγέτη του κόμματος Φατος Νάνο και του πρωθυπουργού Ιλίρ Μέτα. Στη συνεδρίαση του καθοδηγητικού οργάνου του κόμματος στα τέλη Αυγούστου, η Κεντρική Επιτροπή του κόμματος αποφάσισε με πλειοψηφία 3/4 να δώσει το προβάδισμα στον Ιλίρ Μέτα έναντι του «εκλεκτού» του Φάτος Νάνο, πρώην υπουργού Οικονομικών Αρμπέν Μάλαη. Στο διάστημα αυτό η Αθήνα, δια του υπουργού Εξωτερικών Γ. Παπανδρέου και της διπλωματικής υπηρεσίας, επέμεινε στην είσοδο της «Ένωσης» στη Βουλή. Μόλις στις 12 Αυγούστου, μετά από καταμέτρηση 40 ημερών (sic), η «Ένωση» συμπλήρωσε το «μέτρο» εκλέγοντας 3 βουλευτές (Ντούλες, Καραμέλος, Μέλο). Να σημειωθεί ότι ο βουλευτής Β. Ντούλες, πρόεδρος της «Ομόνοιας», είχε συντριβεί στην εκλογική περιφέρεια της Δρόπολης από τον μειονοτικό υποψήφιο του σοσιαλιστικού κόμματος, Β. Τάβο, αλλά κατέστη

δυνατό να εκλεγεί από το «αναλογικό» τμήμα της λίστας της «Ένωσης».

Η πρακτική αυτή της ελληνικής διπλωματικής υπηρεσίας δημιουργεί πελώρια ηθικά και πολιτικά προβλήματα πριν από όλα για τον τρόπο με τον οποίο κοινωνίες σε μετάβαση, όπως η Αλβανία, καθώς και το πολιτικό τους προσωπικό, εκπαιδεύονται στη δημοκρατική διαδικασία και μαθαίνουν να αποδέχονται την αρχή της δεδηλωμένης. Με τον διορισμό του στελέχους της Ομόνοιας, ποιητή και εκπαιδευτικού Νίκου Κοτσαλίδα ως Υπουργού μειονοτήτων από το Σοσιαλιστικό κόμμα και δύο στελεχών του κόμματος ως υφυπουργών, είναι πιθανόν να παραπεφθεί στις ελληνικές καλένδες η συζήτηση για την επανεξέταση της πολιτικής εκπροσώπησης της «Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας» στο αλβανικό πολιτικό σκηνικό. Όπως επίσης φαίνεται να παραπέμπεται η πρόταση μίας ομάδας διανοουμένων της μειονότητας για τη μετατροπή της «Ομόνοιας» από κόμμα των εθνικά Ελλήνων σε ένα είδος λόμπι με τη μορφή «φόρουμ». Η παραμονή της παρούσας πολιτικής εκπροσώπησης της μειονότητας με τεχνητούς τρόπους στη ζωή δεν ακυρώνει ωστόσο τις απαισιόδοξες προβλέψεις για την κατάληξή της. Απλώς, αναβάλλει. Το ζήτημα όμως είναι ανοιχτό: με τι μέσα και έως πότε;

V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο μονόδρομος της ανάπτυξης και της σταθερότητας της Αλβανίας ως προϋπόθεση αποτελεσματικής άσκησης μειονοτικών δικαιωμάτων ...

Σήμερα αποτελεί περίπου κοινό τόπο η παραδοχή ότι η οικονομική ανάπτυξη και η γεωπολιτική σταθερότητα της Αλβανίας είναι απαραίτητη προϋπόθεση για το ευ ζην της ελληνικής μειονότητας. Στην προηγούμενη διαπίστωση συγκλίνουν πλέον στην Ελλάδα εκπρόσωποι όλου του πολιτικού φάσματος. Παρ' όλα αυτά είναι κοινό τοις πάσι, πως μέσα στη χώρα είναι ακόμη υπαρκτές οι θέσεις εκείνες που βλέπουν ως μόνη διέξοδο στις διεκδικήσεις της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας, την αυτονομία και ενδεχομένως δε τη μελλοντική προσάρτηση της Βορείας Ηπείρου στην ελληνική επικράτεια. Οι εκφραστές των θέσεων αυτών σήμερα, χωρίς να έχουν πάψει να τις πιεσύνουν, έχουν αντιληφθεί ότι δεν μπορούν να τις εκφέρουν. Η μαζική έξοδος της ελληνικής μειονότητας που ακολούθησε την κρίση του 97, συρρικνώνοντας ραγδαία τα μειονοτικά μέγεθη, σε συνδυασμό με τους κάθετα αντίθετους στρατηγικούς προσανατολισμούς της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής (πλέον), έχουν καταστήσει ανεδαφική την επίκληση οποιασδήποτε άλλης πολιτικής επιλογής, πέραν από αυτή της ανάπτυξης και σταθερότητας της Αλβανίας, ως διεξόδου στα προβλήματα της ελληνικής μειονότητας στη χώρα, και όχι μόνο.

Ενώ λοιπόν θα περίμενε κανείς πως οι ακραίες ελληνικές θέσεις σχετικά με το βορειοηπειρωτικό ζήτημα στις μέρες θα είχαν περιθωριοποιηθεί εντελώς, η παρούσα γεωπολιτική συγκυρία του αλβανικού έθνους συμβάλλει, για την ακρίβεια, κανει ό,τι μπορεί από την πλευρά της, προκειμένου να τις κρατή-

σει ζωντανές. Έτσι λοιπόν, καθόλου παραδόξως, ο αλβανικός εθνικισμός, αναπαράγοντας σενάρια γεωπολιτικής αστάθειας και εδαφικών ανακατατάξεων στην περιοχή, στην πράξη τροφοδοτεί τον ελληνικό αλυτρωτισμό στην Αλβανία. Ο τελευταίος, με τη σειρά του ξεθαρρεύει, καθώς βλέπει πως σε μια περίοδο εντάσεων και ενδεχόμενων αλλαγών, από κάπου και μπορεί να βγει κερδισμένος. Βλέπει λοιπόν κανείς συνοπτικά πως ο αλβανικός εθνικισμός κατ' ουσίαν υπονομεύει το αλβανικό έθνος, όπως εξ άλλου κάνουν όλοι οι ύστεροι εθνικισμοί του τέλους του 20ού αιώνα στην περιοχή.

Το γεγονός ότι εντός της δεκαετίας του '90, έχει γίνει αντιληπτό στην ελληνική πολιτική ηγεσία πως η μόνη διέξοδος στα ζητήματα της ελληνικής μειονότητας της Αλβανίας είναι η σταθερότητα και η ανάπτυξη της χώρας, δεν σημαίνει ότι έχουν αδρανοποιηθεί οι μηχανισμοί πολιτικής εργολαβίας του βορειοηπειρωτικού ζητήματος, οι οποίοι εξ άλλου για περίπου μισό αιώνα θεωρούσαν πως έχουν το μονοπώλιο προστασίας της ελληνικής μειονότητας μέσω της εμπορευματοποίησης της αλυτρωτικής ιδεολογίας. Η προφανής τους αδυναμία πλέον να ελέγξουν τις μακροπρόθεσμες πολιτικές στρατηγικές της Ελλάδας σε σχέση με την Αλβανία, δεν τους έχει στερήσει ωστόσο τη δυνατότητα να επεμβαίνουν σε ένα χαμηλότερο επίπεδο άσκησης πολιτικής επί του πεδίου, καθιστώντας έτσι εξαιρετικά δύσκολη την καθετοποίηση της στρατηγικής της ελληνικής ηγεσίας στη βάση. Τα διάφορα βορειοηπειρωτικά σωματεία μέσω των δικτύων που έχουν αναπτύξει, αλλά και μέσω της ενίσχυσης της παρουσίας τους από περιφερειακά και τοπικά κέντρα εξουσίας στην Ελλάδα, καθώς και Έλληνες βουλευτές, συνεχίζουν να ασκούν πολιτική. Η κεντρική πολιτική εξουσία αδυνατεί, στον βαθμό που θέλει, να περιορίσει τον προνομιακό χώρο δράσης τους που δημιουργήθηκε τουλάχιστον με την ανοχή της, στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μπορεί κανείς να διαπιστώσει την ακόλουθη αντίφαση, η οποία εν προκειμένω δεν συναντάται αποκλειστικά στα σχετικά με την ελληνική μειονότητα και τις ελληνοαλβανικές σχέσεις, αλλά είναι περίπου κοινός τόπος σε ό,τι αφορά και άλλες παρούσες πολιτικές του ελληνικού κράτους.

Από τη μια πλευρά, η πολιτική ηγεσία δεν χάνει την ευκαιρία να διακηρύσσει την ειλικρινή της βούληση προκειμένου να συμβάλει στην ανάπτυξη και τη σταθερότητα του αλβανικού κράτους, μέσω των οποίων προσλαμβάνει την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων της ελληνικής μειονότητας. Στην πράξη όμως, επιβιώνουν αδράνειας οι οποίες, με το πέρασμα του χρόνου, έχουν αποκτήσει τη δική τους αυτόνομη πολιτική δυναμική και στην πράξη υποσκάπτουν και υπονομεύουν την προηγούμενη στρατηγική επιλογή, όπως αυτή εκφράζεται από την πολιτική ηγεσία. Οι μηχανισμοί αυτοί, στις μέρες μας, επιβιώνουν επίσης μέσω της επίκλησης του πολιτικού κόστους της εξαφάνισής τους. Ωστόσο, το πολιτικό κόστος που προκύπτει από τη συντονισμένη και καθετοποιημένη προσπάθεια οριστικής απαλλαγής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από τις αναχρονιστικές αδράνειας για τις οποίες έγινε λόγος, είναι ανύπαρκτο. Για την ακρίβεια, είναι ανύπαρκτο μπροστά στο αντίπαλο δέος, που δεν είναι άλλο από την πεμπουσία της ίδιας της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στην Αλβανία και εν γένει στη Βαλκανική.

... και οι αντιφάσεις της ελληνικής πολιτικής επί του αλβανικού πεδίου

Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι:

1. Δεν είναι δυνατόν η Ελλάδα, από τη μια πλευρά να ευαγγελίζεται τη σταθερότητα και την ανάπτυξη της Αλβανίας, και στην πράξη να επιχειρεί να δημιουργήσει μια νέα μειονότητα μέσα στην αλβανική επικράτεια, τη μειονότητα των ελληνόβλαχων, συρμένη πίσω από τις πιέσεις και οικονομικές προσδοκίες τοπικών παραγόντων και των εκπροσώπων τους στην Ελλάδα. Η πολιτική αυτή, η υπόσταση της οποίας συμπυκνώνεται στο λεγόμενο «βλαχόμετρο», πέραν του ότι στην ουσία της, αντιπροσωπεύει ό,τι πιο φυλετικό και απεχθές για ένα φιλελεύθερο κράτος δικαίου, είναι εξόχως προβληματική σε ό,τι αφορά την επίτευξη των στόχων της. Τα παραπάνω ισχύουν και για τις ανάλογες προσπάθειες ένταξης στη «διευρυμένη» ελληνική μειονότητα, των ορθόδοξων αλβανόφωνων στο Ζαγόρι, τη Λουντζουριά και

σε μερικά ακόμη χωριά του Λιμπόχουβου και του Λούκοβου.

Πρώτον: η οικονομική υπεροχή της Ελλάδας έναντι της Αλβανίας είναι μεν υπολογίσιμο, πλην όμως όχι αρκετό μέγεθος, για να καταστήσει πειστική τη μετάλλαξη των αλβανών Βλάχων σε ελληνόφρονες. Πέρα από κάθε αμφιβολία, το εμπόριο θεώρησης διαβατηρίων είναι ο πρώτος και βασικός λόγος πίσω από αυτή τη στροφή. Απόδειξη αυτού είναι πως οι «ελληνόβλαχοι» της Αλβανίας ποσώς ενδιαφέρονται για την κατοχύρωση των δικαιωμάτων τους ως ελληνική μειονότητα, αλλά για την είσοδο και παραμονή τους στην Ελλάδα, δια της τεθλασμένης απόδειξης –μέσω της χρήσης της βλαχικής γλώσσας– της ελληνικότητάς τους. Φτάνουμε λοιπόν στο τραγελαφικό σημείο, όπου Αλβανοί υπήκοοι επιχειρούν να αποδείξουν πως «κατά βάθος» είναι Έλληνες μέσω της χρήσης μιας γλώσσας, που όχι μόνο δεν είναι τα ελληνικά, αλλά και στερείται οποιουδήποτε νομικού ερείσματος ύπαρξης στην ελληνική επικράτεια.

Δεύτερον: αυτή την στιγμή στον αλβανικό νότο, αλλά κυρίως εντός του αλβανικού πληθυσμού που έχει μετοικήσει στην Ελλάδα, εντοπίζεται μια βαθμιαία μετάλλαξη των υποκειμενικотήτων προς την ελληνικότητα. Η ελληνική γλώσσα μιλιέται από ένα σημαντικό ποσοστό των Αλβανών του νότου, οι τηλεοράσεις είναι μονίμως γυρισμένες στα ελληνικά κανάλια, η ελληνική μουσική είναι πανταχού παρούσα, και οι συναλλαγές με την Ελλάδα είναι η σχεδόν αποκλειστική πηγή εισοδήματος των περισσότερων οικογενειών. Είναι προφανές και εξηγήσιμο πως αυτή η μετατόπιση του πληθυσμιακού και συνειδησιακού βάρους της ελληνικότητας ή της «φιλελληνικότητας» αντλεί δυνάμεις από τον ορθόδοξο αλβανικό

πληθυσμό (συμπεριλαμβανομένων και των Βλάχων), τμήμα του οποίου είχε για ιστορικούς λόγους αναπτύξει πολιτισμική συγγένεια με την Ελλάδα. Στις μέρες μας, η αντικειμενική αυτή διαδικασία ενισχύεται και παγιώνεται εξαιτίας της μητροπολιτικής λειτουργίας του ελληνικού κράτους στην περιοχή. Είναι λοιπόν εύλογο πως η Ελλάδα θα προτιμήσει να δεχθεί στην επικράτειά της, μερίδες αυτού του πληθυσμού. Υπ' αυτή την έννοια, η πολιτική προσεταιρισμού νέων υποκειμένων στην ελληνική μειονότητα, και μάλιστα με τον τρόπο που αυτή ασκείται, είναι εξ αντικειμένου άσκοπη, διότι είναι οι ίδιες οι κοινωνικές και δημογραφικές διεργασίες εντός αυτής της πληθυσμιακής μερίδας που οδηγούν –στο βαθμό που οδηγούν– στο ιστορικά αναπόδραστο αυτό αποτέλεσμα.

Καθίσταται έτσι κομβικό σημείο για την Ελλάδα η ανάπτυξη τέτοιας πολιτικής που θα καθιστά μη συγκρουσιακές, αλλά συμβατές δύο ή και περισσότερες ταυτότητες. Την εθνική - κρατική αλβανική από τη μια και την εθνοτική ελληνική από την άλλη, όποιο περιεχόμενο και να έχει η δεύτερη.

Τρίτον: η διακρισιακή μεταχείριση υπέρ αυτών που έχουν αποσπάσει μια βεβαίωση ότι ανήκουν σε κάποιον βλάχικο σύλλογο, και ως εκ τούτου είναι Έλληνες, όχι μόνο είναι λοιπόν άσκοπη, όχι μόνο τροφοδοτεί πελατειακές σχέσεις φυλετικού τύπου στην περιοχή ενισχύοντας το εμπόριο βίζας, αλλά θέτει εκ ποδών την ελληνική μεταναστευτική πολιτική, όπως αυτή αποκρυσταλλώθηκε κανονιστικά με τον νέο νόμο 2910 «*Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση*» που ψηφίστηκε το Μάρτιο 2001 και παρέχει όλα τα απαραίτητα κριτήρια επιλογής των αλλοδαπών που εισέρχονται στην Ελλάδα από τις ελληνικές προξενικές αρχές.

Τέταρτον: η πολιτική επιλογή της ενίσχυσης της δημιουργίας μιας νέας μειονότητας στην αλβανική επικράτεια δημιουργεί καχυποψίες στην «πραγματική» ελληνική μειονότητα και άρα ρήγματα στις σχέσεις των Αλβανών ορθόδοξων.

Πέμπτο και πιο αρνητικό αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής είναι πως διασπά τον ούτως ή άλλως εύθραυστο αλβανικό εθνικό και κοινωνικό ιστό, τον οποίο η χώρα έχει ανάγκη για να αναπτυχθεί και να σταθεροποιηθεί οικονομικά και γεωπολιτικά. Η Αλβανία, όπως όλα τα κράτη της περιοχής, αντιλαμβάνεται τις εθνικές μειονότητες εντός της επικράτειάς της ως ένα δούρειο ίππο αλλοδαπών –για να μην πούμε εχθρικών– συμφερόντων. Βάσιμη ή αβάσιμη, αρέσει δεν αρέσει, η προηγούμενη θέση είναι δεδομένη.

2. Αποτελεί καθολική αντίφαση για την Ελλάδα η επίκληση της ανάπτυξης και της σταθεροποίησης της Αλβανίας ως προϋπόθεση ειρηνικής μακροημέρευσης της μειονότητας, όταν ως μοχλός πίεσης στην αλβανική κυβέρνηση για την προστασία και την αναγνώριση δικαιωμάτων προς αυτήν, χρησιμοποιείται η κλιμάκωση της έντασης στις σχέσεις της μειονότητας με την αλβανική διοίκηση. Ουδέν χαρακτηριστικότερο του παραδείγματος της Χιμάρας, όπου η προφανής επιλογή της ελληνικής πλευράς ήταν η καταγραφή του προβλήματος διεθνώς, μέσω της όξυνσής του. Όπως είπαμε, αυτό επετεύχθη. Επειδή όμως είναι κοινός τόπος πως τα μειονοτικά ζητήματα είναι ιδιαίτερα ευαίσθητα στη σύγχρονη Βαλκανική, δεν προ-

σφέρονται ούτε κατά διάνοια για ασκήσεις επί χάρτου. Η ίδια η Χιμάρα αποτελεί υπόδειγμα εθνοπολιτισμικής και πολιτικής βαλκανικής πολυπλοκότητας. Η κλιμάκωση της έντασης στην περιοχή είναι μια επιλογή, η οποία σε τελευταία ανάλυση, είναι δυνητικά ανεξέλεγκτη.²³ Αυτή τη στιγμή δεν έχει και μεγάλο νόημα να κάνει κανείς τον απολογισμό «ποιος ήρξαντο χείρας αδίκου». Είναι σίγουρο πάντως πως δεν χρειαζόταν οι ελληνικοί παλληκαρισμοί για γίνει αντιληπτό ότι στις τοπικές εκλογές έγινε νοθεία. Όπως παρατήρησε ορθά στις 28 Μαΐου, η υπαρχηγός της Παρουσίας ΟΑΣΕ στην Αλβανία, Sharlot Watson, «στη Χιμάρα, είναι πραγματικά εντυπωσιακό πώς η ελληνική πλευρά έπεσε στην αλβανική παγίδα, χάνοντας τις εντυπώσεις που είχε από την αρχή κερδισμένες».

Αυτό που είναι επίσης σίγουρο είναι πως στην περιοχή, η αλβανική και η ελληνική πλευρά έχουν παρασυρθεί σε ένα πλειστηριασμό έντασης και επένδυσης πολιτικού κεφαλαίου αντιπαράθεσης, ο οποίος, πέρα του ότι είναι πραγματικά εύφλεκτος, είναι βέβαιο πως δεν ανταποκρίνεται στο πραγματικό διακύβευμα, τουλάχιστον για την ελληνική μειονότητα και την Ελλάδα. Δεν είναι σώφρον, η ελληνική πολιτική στην Αλβανία να έχει ανάγει σε ζήτημα αιχμής της και ουσιαστικά να σέρνεται πίσω από ή να πυροδοτεί την αλβανική αδιαιαλαξία, προκειμένου να ανοίξει ένα σχολείο για μερικούς δεκάδες μαθητές στη Χιμάρα, ή, ακόμη χειρότερα, προκειμένου να μην γκρεμιστεί ένα αυθαίρετο καφενείο στην παραλία της πόλης.²⁴

Εφόσον η ελληνική πλευρά πιστεύει πως η ανάπτυξη και η σταθερότητα της Αλβανίας είναι η μόνη μακρόπνοη προϋπόθεση για την ευημερία της ελληνικής μειονότητας, τότε οφείλει να επαναδιαμορφώσει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται επί του πεδίου η πολιτική της και να απαλλαγεί από τους μηχανισμούς εκείνους που τροφοδοτούν και τροφοδοτούνται από την πόλωση και την κλιμάκωση της έντασης με τις αλβανικές αρχές, πάνω στα υποτιθέμενα δίκαια της μειονότητας. Η Αλβανία σήμερα με ετήσιο ρυθμό οικονομικής ανάπτυξης γύρω στο 7%, έχει συσσωρεύσει το πλείστον του εθνικού της προϊόντος και πλούτου στον άξονα Αυλώνα - Διρράχιο - Τίρανα, με αποτέλεσμα η αλβανική επαρχία, κυρίως ο βορράς αλλά και ο νότος, να ερημώνουν. Η ελληνική μειονότητα στην Αλβανία έχει ελπίδες ιστορικής επιβίωσης, μόνο εφόσον αναζωογονηθεί οικονομικά ο αλβανικός νότος στο σύνολό του. Είναι προφανές πως πρόκειται για έναν «δύσκολο γείτονα». Είναι επίσης δεδομένο πως η αλβανική εθνική συγκυρία αυτή τη στιγμή δεν προσφέρεται για τις πιο αισιόδοξες αναγνώσεις. Ωστόσο, η Ελλάδα, για να προστατέψει μακροπρόθεσμα τα δικαιώματα της ελληνικής μειονότητας, πρέπει να κερδίσει την εμπιστοσύνη της Αλβανίας, πείθοντάς την για το αγαθόν των προθέσεών της. Στους «ρεαλιστές» εκείνους που απαντούν πως δεν είναι δυνατό να κερδισθεί η αλβανική εμπιστοσύνη, η απάντηση είναι πως αυτή η προοπτική είναι μονόδρομος. Το συντομότερο που αυτό θα γίνει αντιληπτό, το καλύτερο για την ελληνική μειονότητα της Αλβανίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Οι 26.500 Έλληνες που δίνει η απογραφή του 1945, αν ακολουθηθεί ο μέσος αλβανικός δείκτης αύξησης θα έπρεπε να είναι 74.000 το

1989. Η απόκλιση εύκολα εξηγείται από τον χαμηλότερο δείκτη γεννητικότητας του Νότου και την «αφομοίωση» από τους μεικτούς γάμους και την εσωτερική μετανάστευση. Για τους υπολογισμούς αυτούς, πέρα από την δική μας έρευνα (1997-2001) χρησιμοποιήθηκαν κυρίως τα : A. Berholli, *The Greek Minority in the Albanian Republic. A demographic Study*, Albanian Catholic Bulletin, vol. XV, San Francisco, 1994, σ. 87-93 και Καλλιβρετάκης Λ., «Η ελληνική κοινότητα της Αλβανίας από τη σκοπιά της ιστορικής γεωγραφίας και δημογραφίας», σε Βερέμης Θ. κ.α. (επιμ.) *Ο Ελληνισμός της Αλβανίας*, Αθήνα, 1995, σ. 25-58.

2. Ωστόσο, υπάρχουν μερικές ενδείξεις που μας επιτρέπουν μια πρώτη προσέγγιση. Για παράδειγμα, σε απομονωμένες περιοχές του αλβανικού βορρά, φιλόξενες για τους Έλληνες και τους Αλβανούς του νότου, όπως το Κούκι και Χάσι της Βόρειας Αλβανίας, ο αριθμός των λιγοστών Ελλήνων που δίνει η απογραφή του 1989, δεν θα πρέπει να θεωρείται ανεδαφικός. Η ίδια απογραφή δίνει για την περιφέρεια της Πρεμετής 442 Έλληνες (610 άτομα αν ομαλοποιηθεί ο πληθυσμός για το 1992). Οι εκτιμήσεις των Ελλήνων της Αλβανίας σχετικά με την περιφέρεια της Πρεμετής είναι ότι το 1992-1993 κατοικούσαν 111 ελληνικές οικογένειες (εκ των οποίων οι 57 στα δύο ελληνόφωνα χωριά), αριθμός που δεν διαφέρει από αυτόν που δίνει η αλβανική απογραφή.

3. Bl. Kahl Th., *Ethnizität und räumliche Verteilung der Aromunen in Südosteuropa*, Münster, 1999.

4. Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχουν τα εκλογικά αποτελέσματα του 1992, αν συγκριθούν, για παράδειγμα, με πιο πρόσφατα, όπου στην Κορυτσά εκλέγεται βλάχος βουλευτής με το ΚΕΑΔ. Στην περιοχή της Κορυτσάς, στις βουλευτικές εκλογές του 1992, το ΚΕΑΔ λαμβάνει το ελάχιστο ποσοστό της τάξης του 2,6% (και 2,7% στην Κολώνια), ενώ αντίθετα, λίγους μήνες αργότερα στις δημοτικές, το ποσοστό του στην Κορυτσά δωδεκαπλασιάζεται. Αυτό επιβεβαιώνει πως πολλοί Βλάχοι έκαναν την ανασκαφή της ταυτότητάς τους εντός της δεκαετίας του '90. Ενδεικτικό είναι ότι στις βουλευτικές εκλογές στο Τεπελένι το ΚΕΑΔ είχε λάβει 3,2 %. Αντίθετα, στην τότε 97 ζώνη της Αυλώνας είχε λάβει (στις βουλευτικές εκλογές) 21,4 %, ενώ σε άλλες ζώνες της ίδιας περιοχής 6,5, 2,3 και 2%. Τα ποσοστά αυτά μειώνονται στις επερχόμενες δημοτικές εκλογές. Υπενθυμίζουμε ότι στην περιοχή της Αυλώνας κατοικούν Βλάχοι που δεν ανήκουν στη «φιλελληνική» τάση. Στις δημοτικές εκλογές του 2000 οι υποψήφιοι του ΚΕΑΔ στην Κορυτσά συγκεντρώνουν ποσοστά ανάλογα των βουλευτικών του 1992.

5. Η αποτυχία της βλάχικης εκκλησίας στην Κορυτσά να συσπειρώσει έναν ικανοποιητικό, έστω, αριθμό πιστών δεν καταδεικνύει μόνο την ισχυρή επικράτηση της φιλελληνικής τάσης σε αυτή την πόλη, αλλά και την απροθυμία του πληρώματος να καταγραφεί ως διαφορετικό από τη μεγάλη μάζα του ορθόδοξου πληθυσμού της Κορυτσάς.

6. Council of Europe, Report submitted by Albania pursuant to art. 25, para. 1 of the Framework Convention for the Protection of National Minorities, ACFC/SR (2001)5, π. 16.

7. Greek Helsinki Monitor, *Greeks of Albania and Albanians of Greece*, September 1994.

8. Bruce Fekrat, *Ethnic-Greeks in Albania*, Update Jonathan Fox (1995), Lyubov Mincheva (1999), σ. 8.

9. Το κατά πόσο είναι γόνιμη αυτού του είδους η ιδεολογική αντιπροσώπευση για την επίλυση των υπαρκτών προβλημάτων της μειονότητας, θα επιχειρήσουμε να το θίξουμε στη συνέχεια του κειμένου. Αξίζει πάντως υπαινικτικά να παραπέμψουμε στην ακόλουθη διατύπωση: «Η υποστήριξη της Ελλάδας στους Έλληνες της Αλβανίας πιθανώς εξυπηρετεί την πρόληψη της χειροτέρευσης της θέσης τους, αλλά την ίδια στιγμή πιθανώς πυροδοτεί την αλβανική σχιζοφρένια σχετικά με τον ελληνικό αλυτρωτισμό». Bruce Fekrat, ό.π., σ. 9.

10. Συμβουλευτικό όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης.

11. Venice Commission, *Meeting of the Working Group on Albania of the Sub-Commission on Constitutional Reform with the Constitutional*

Commission of Albania, Council of Europe, CDL-CR-PV (1998) 004, Strasbourg, σ. 7.

12. Σε αυτό εξάλλου έχει καταλήξει, χωρίς ακόμη να έχει τροποποιηθεί, και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, στην περίφημη «Βελγική γλωσσική υπόθεση» του 1970.

13. Πρβλ. Venice Commission, *Meeting of the Working Group on Albania...*, ό.π., σ. 7.

14. Είναι ενδεικτικό ότι σε υπόμνημα που κατατέθηκε από την Ομόνοια στην Αντιπροσωπεία του Συμβουλίου της Ευρώπης στα Τίρανα, στις 13.12.1999, ζητείται «στη βάση του νέου Συντάγματος (Άρθρο 108, παρ. 2) ... οι περιοχές όπου οι εθνοτικά Έλληνες διαβιούν ιστορικά και σε σημαντικά μεγέθη να ανήκουν, όπως ιστορικά ανήκαν, σε μια διοικητική ενότητα, και όχι όπως στην παρούσα κατάσταση να είναι διαιρεμένες σε διαφορετικές ενότητες προκειμένου να μειωθεί η πραγματική αντιπροσωπευτική τους δύναμη τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο». Το άρθρο 108.2 του Αλβανικού Συντάγματος προβλέπει πως «Η εδαφική - διοικητική διαίρεση των μονάδων τοπικής αυτοδιοίκησης ρυθμίζεται μέσω νόμου στη βάση των αμοιβαίων οικονομικών αναγκών και συμφερόντων και της ιστορικής παράδοσης. Τα σύνορα αυτά δεν μπορούν να αλλάξουν χωρίς την ακρόαση των κατοίκων».

15. Permanent Court of International Justice, *Minority Schools in Albania*, Advisory Opinion of 6 April 1935, Series A/B, No. 64, σ. 20.

16. Είναι βέβαιο όμως ότι το φαινόμενο της εσωτερικής μετανάστευσης προς τις πόλεις θα πολλαπλασιάζει τον αριθμό τάξεων και μαθητών έτσι ώστε να τίθεται θέμα ανέγερσης ξεχωριστού σχολικού συγκροτήματος στην πόλη των Αγίων Σαράντα. Αντίθετα, στο Αργυρόκαστρο το μειονοτικό δημοτικό χρησιμοποιεί δικό του κτίριο. Ωστόσο, οι γονείς επιθυμούν την οικιστική του συνένωση με το αλβανικό σχολείο, το οποίο βρίσκεται σε σαφώς καλύτερη κατάσταση.

17. Ξεχωριστή μνεία πρέπει να γίνει στις σημαντικές δραστηριότητες της Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Αλβανικής Εκκλησίας σε θέματα εκπαίδευσης, η οποία έχει ιδρύσει ένα Εκκλησιαστικό Λύκειο (τάξεις 9-12) στο Αργυρόκαστρο. Βασική γλώσσα εκπαίδευσης είναι η ελληνική. Η αλβανική διδάσκεται ως γλωσσικό μάθημα. Φοιτούν 120 περίπου χριστιανοί μαθητές, Αλβανοί και Έλληνες. Επίσης, έχει ιδρύσει ένα Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης που λειτουργεί με επιτυχία στα Τίρανα προσφέροντας σε 200 σπουδαστές 2ετές πρόγραμμα επαγγελματικής μόρφωσης. Λειτουργεί Οικοτροφείο Θηλέων στο Βουλιαράτι (Δρόπολη) στο επίπεδο του Λυκείου (τάξεις 9-12), όπου τα μαθήματα γίνονται στα ελληνικά με διδασκαλία της αλβανικής (με 18 μαθήτριες). Η Ορθόδοξη Εκκλησία έχει ιδρύσει δίκτυο νηπιαγωγείων χριστιανικής διαπαιδαγώγησης στις εξής πόλεις: Τίρανα, Δυρράχιο, Καβάγιε, Λούσνιε, Αυλώνα, Αργυρόκαστρο (3), Άγ. Σαράντα, Πόγραδετς, Κορυτσά, Ελμπασάν. Θα ανοίξουν τον ερχόμενο Σεπτέμβριο στη Σκόδρα, το Φίερ και το Μπεράτι. Στα νηπιαγωγεία χρησιμοποιείται η αλβανική γλώσσα, ενώ στις ελληνόφωνες περιοχές χρησιμοποιείται η ελληνική μαζί με την αλβανική. Συνολικά φοιτούν 700 νήπια. Μάλιστα, τα βιβλία που χρησιμοποιούνται για τα νήπια και τους εκπαιδευτικούς είναι εκδόσεις της Αρχιεπισκοπής, στην αλβανική γλώσσα, ενώ για τα νηπιαγωγεία των ελληνόφωνων περιοχών τα βιβλία είναι δίγλωσσα. Μέχρι σήμερα δεν έχει αναφερθεί κανένα πρόβλημα στη λειτουργία των παραπάνω εκπαιδευτηρίων αναφορικά με τις σχέσεις Ορθόδοξης Εκκλησίας - αλβανικής κυβέρνησης.

18. Η βοήθεια που είχε προσφέρει άτυπα το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Παλιννοστούντων και Αποδήμων Ελλήνων κατά την περίοδο 1993-96 με την επιμόρφωση δασκάλων των μειονοτικών σχολείων και των φροντιστηρίων, αλλά και την σύνταξη (σε συνεργασία με τα πανεπιστήμια Αθηνών και Ιωαννίνων και συμμετοχή του Ιδρύματος Μελετών Λαμπράκη) και εκτύπωση βιβλίων στα Ιωάννινα έγινε δεκτή από την αλβανική κυβέρνηση αλλά δεν έλαβε συνέχεια.

Να σημειωθεί ότι στα φροντιστήρια ελληνικών διδάσκεται βιβλίο «Ιστορίας του ελληνικού έθνους», προϊόν της προσπάθειας αυτής. Στο πλαίσιο αυτό δραστηριοποιήθηκε και το Ίδρυμα Αποκαταστάσεων Ομογενών εξ Αλβανίας (χρηματοδοτείται από τον εφοπλιστή Λάτση), χορηγώντας υποτροφίες, στηρίζοντας οικονομικά την έκδοση εκπαιδευτικών βιβλίων, τη δημιουργία βιβλιοθηκών κλπ.

19. Στη συμφωνία προβλέπεται πως η προώθηση και αναβάθμιση των σπουδών ελληνικής γλώσσας στο πανεπιστήμιο Τιράνων και Αργυροκάστρου και της αλβανικής στο πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, καθώς και τη δυνατότητα ώστε το πανεπιστήμιο Αθηνών να προσφέρει σπουδές αλβανικής γλώσσας, (άρθρο 1.γ). Επίσης προβλέπεται ότι τα κράτη θα δημιουργήσουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού σε άτομα που ανήκουν στην ελληνική μειονότητα. Η αλβανική πλευρά θα εξετάσει τη δυνατότητα εισαγωγής της ελληνικής γλώσσας μεταξύ των άλλων προαιρετικών γλωσσών στα δευτεροβάθμια σχολεία (άρθρο 1.στ). Η Ελλάδα δεσμεύτηκε να παράσχει βοήθεια για τον εκσυγχρονισμό και τη βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος που απευθύνεται στην ελληνική μειονότητα (διδακτικό υλικό, επιμόρφωση εκπαιδευτικών) (άρθρο 2). Τα δύο κράτη θα συνεργαστούν για την παrouσίαση της ιστορίας, οικονομίας και του πολιτισμού της άλλης χώρας στα σχολικά εγχειρίδια μέσα από κοινές δραστηριότητες (άρθρο 1.ια), ή με την υλοποίηση προγραμμάτων που

θα σχεδιάζει η μεικτή επιτροπή που προβλέπει το άρθρο 10.

20. Council of Europe, Report submitted by Albania, ό.π., σ. 69.

21. Το κεφάλαιο αυτό ενδεικτικά παραμένει στη μορφή που είχε όταν συντάχθηκε, λίγες μέρες πριν τις εθνικές εκλογές του Ιουνίου 2001 στην Αλβανία.

22. Οι γραμμές αυτές γράφτηκαν ύστερα από την ολοκλήρωση του κειμένου που προηγείται και είναι το μόνο τμήμα του κειμένου που συντάχτηκε μετά τις εκλογές του Ιουνίου.

23. Οι Έλληνες βουλευτές μπορεί να βρέθηκαν εκεί στις τοπικές εκλογές για να κάνουν μια από τις γνωστές γυμναστικές επιδείξεις ελληνοφροσύνης, αλλά φεύγοντας, άφησαν πίσω τους μια κοινωνία βαθύτερα διαιρεμένη από προηγούμενως. Μόνο εκεί ακούσαμε από χείλη ελληνοφρόνων πως «μόνο οι Αλβανοί ξέρουν να υπερασπίζονται τις εστίες τους, στο Τέτοβο και το Κουμάνοβο».

24. Η αλβανική διοίκηση, αποφάσισε προεκλογικά να γκρεμίσει τα αυθαίρετα κτίσματα στην παραλία της Χιμάρας, συμπεριλαμβανομένου και ενός καφενείου που ανήκει σε Έλληνα της πόλης. Είναι μάλλον προφανές ότι ο υπερβάλλων ζήλος της αλβανικής διοίκησης να επιβάλει τάξη στο πολεοδομικό χάος της περιοχής, κατά τη διάρκεια μιας δεδομένα φορτισμένης προεκλογικής περιόδου, είναι εξίσου προκλητικός, εφόσον από την αρχή ήξερε πως θα δημιουργηθούν έντονες αντιδράσεις.